

КРИВОРІЗЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ КРИВОРІЗЬКОГО ПЕДІНСТИТУТУ

КРИВОРІЗЖЯ: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ...

Т О М 1

Кривий Ріг – 2015

УДК

908(477.63)(082)

К 82

Матеріали Перших Історико-краєзнавчих читань. Том 1: Наукові розвідки науковців, музейних працівників, магістрантів, студентів, членів МАН. – Кривий Ріг, 2015. – 78 с. з іл.

Редакційна колегія:

В.О. Шайкан, зав. кафедри історії України КПІ ДВНЗ «КНУ», д. і. н., професор (**Голова редколегії**)

Р.П. Шляхтич, ст.викладач кафедри історії України, к.і.н. (**заступник Голови редколегії**)

В.А. Фінічева, працівник музею історії КПІ ДВНЗ «КНУ» (**укладач**)

А.В. Тарасов, декан історичного факультету КПІ ДВНЗ «КНУ», к. і. н., доцент (**член редколегії**)

Н.А. Печеніна, доцент кафедри історії України, к.і.н. (**член редколегії**)

Н.М. Товстоляк, доцент кафедри історії України, к.і.н. (**член редколегії**)

Матеріали розглянуті та затверджені
на засіданні випускової кафедри історії України
КПІ ДВНЗ «КНУ»

Протокол № 12 від 28 квітня 2015 р.

До збірки увійшли матеріали доповідей учасників перших Історико-краєзнавчих читань «Криворіжжя: погляд у минуле...», а також заявлені до участі у роботі секційних засідань матеріали, що презентують різні аспекти та хронологічні проміжки історичного минулого Криворіжжя. Значний масив матеріалу, що є результатом як наукових, так і аматорських досліджень, спрямовані на персоналізацію історії рідного краю.

Для широкого кола читачів, які мають інтерес до історії Криворіжжя.

З М І С Т:

Мельник О.О. ПРО ПОМИЛКИ У ВИЗНАЧЕННІ ЧАСУ ЗАСНУВАННЯ КРИВОГО РОГУ.....	4
Тарасов А.В. «ОДЕССКАЯ ГАЗЕТА» ПРО КРИВОРІЖЖЯ КІНЦЯ ХІХ СТ.	8
Лисенко Віталій УЧАСТЬ РОБІТНИКІВ КРИВОГО РОГУ В ПЕРШІЙ РОСІЙСЬКІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1905-1907 РОКІВ	10
Сергієнко Маргарита ДО ПИТАННЯ ПРО УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОНЕЦЬКО-КРИВОРІЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	14
Поліщук Г.П. ДО ВИТОКІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У КРИВОМУ РОЗІ	16
Шайкан В.О. ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ або НАСЛІДКИ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ В РОКИ МИНУЛОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 1939-1945 РР..	20
Шляхтич Р.П. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ НІМЕЦЬКОГО «НОВОГО ПОРЯДКУ» НА КРИВОРІЖЖІ В РОКИ ОКУПАЦІЇ (1941-1944 РР.)	25
Дехтярук Віктор ГОЛОКОСТ НА КРИВОРІЖЖІ	29
Петрухін Сергій БОЙОВИЙ ШЛЯХ КОМАНДИРА ШИРОКІВСЬКО – ВОЛОДИМИРІВСЬКОГО З'ЄДНАННЯ Г.М. СЕДНЄВА	31
Вакульчук Євген «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ПАРАДОКС» : ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	35
Барабаш Діна ПІСЛЯВОЄННИЙ КРИВИЙ РІГ: ОБРАЗ МІСТА У ФОТОГРАФІЇ.....	38
Товстоляк Н.М. З КОГОРТИ КРИВОРІЗЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ: ІСТОРИКИ КРИВОРІЗЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ	41
Барабаш Н. О. ПОШТОВА ЛИСТІВКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МІСТА	46
Дояр Л.В. ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА СТУДЕНТАМИ-ГЕОЛОГАМИ КРИВОРІЗЬКОГО ГІРНИЧОРУДНОГО ІНСТИТУТУ (на матеріалах Музею історії ДВНЗ «КНУ»)..	49
Нікітенко М.П. ПАСПОРТИЗАЦІЯ ПАМ'ЯТНИКІВ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ КРИВОГО РОГУ В 1970-1972 РР.....	53
Дочева Катерина УЧАСТЬ КРИВОГО РОГУ В ПОБРАТИМСЬКОМУ РУСІ МІСТ	59
Коломоєць Катерина РОЗВИТОК МУЗИЧНО-ПЛАСТИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА КРИВОРІЖЖІ (70-ТІ РР. ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.).....	63
Латипова Аліна ФЕНОМЕН МІСЬКОЇ СУБКУЛЬТУРИ НА ПРИКЛАДІ РУХУ «БІГУНІВ».....	66
Крохмальова Ірина УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА СВЯТОЇ ВЕЛИКОМУЧЕНИЦІ ВАРВАРИ КИЇВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ ХРАМ ВСІХ СВЯТИХ ЗЕМЛІ УКРАЇНСЬКОЇ	70
Гайдай Катерина ШКІЛЬНІ МУЗЕЇ В КРИВОМУ РОЗІ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА СЬОГОДЕННЯ	75

Мельник О.О.,
заступник директора музею з наукової роботи,
Комунальний заклад культури
«Міський історико-краєзнавчий музей» (м. Кривий Ріг)

ПРО ПОМИЛКИ У ВИЗНАЧЕННІ ЧАСУ ЗАСНУВАННЯ КРИВОГО РОГУ

Сорок років тому, в травні 1975-го, було урочисто відзначено 200-річчя з дня заснування Кривого Рогу. Ця дата була встановлена на підставі знайденого в Центральному державному історичному архіві (м. Київ) документу, який називається «Розклад заснованих від Новоросійської губернії в запорозьких землях до Олександрових Шанцев пошт з показом в яких саме місцях і з яких куренів в них козаки попароконні знаходяться». Вказане джерело датувалося 27 квітня (8 травня) 1775 року. В цьому розкладі під пунктом 3 значилося: «В Кривому Розі в Саксагані» для несення служби поставлено 5 козаків із Вищестеблеєвського, Нижестеблеєвського, Дерев'янківського, Уманського, Калниболотського куренів і 10 коней» [14, с. 34].

Роботу по встановленню часу заснування міста міськком партії та міськвиконком доручили директору Криворізького історико-краєзнавчого музею Якову Григоровичу Ракітіну та викладачу Криворізького педагогічного інституту, кандидату історичних наук (згодом доктору) Петру Логвиновичу Варгатюку. Протягом 1973-1974 років вони вели активну архівно-бібліографічну і пошукову роботу в Москві, Києві, Херсоні. З відшуканих матеріалів найбільш надійним було визнано вище вказаний розклад, який до того був ще і точно датований. Не останню роль зіграв той факт, що в нашому випадку 200-річчя припадало на 1975 рік, що всіх задовольняло в плані святкування ювілею.

Згідно зі схемою, запропонованою П. Варгатюком і Я. Ракітіним, до створення поштової станції ніяких поселень в районі злиття Інгульця і Саксагані не було. Звідси і висновок, що Кривий Ріг почав свій розвиток із вказаної пошти. Таким чином, починаючи з 1975 року і до сьогодні відзначається річниця міста.

Слід звернути увагу, що вказані автори, аналізуючи «Розклад», дійшли висновку, що Кривий Ріг там згадується як урочище (незаселене місце). Так, П. Варгатюк писав: «З'ясувалося, що ніяких постійних поселень в урочищі «Кривий Ріг» до 1775 року не існувало. Поселення Кривий Ріг виникло саме в цьому році навколо поштової станції з такою назвою» [4, с. 121]. На довільність такого припущення вказує текст переліку станцій (для зручності ми їх пронумерували, – *авт.*):

«... В Новороссийской губернии от слободы Зыбковой первый стан в Запорожских пределах в Курячей Балке. 2. В Водяной которая катит в Ингулец, 3. В Кривом Роге в Саксагани, 4. В Ингульце где Кулики были, 5. А оттоль в Кисляковцы, где Окатый был, 6. В Ингульце в урочище у Гергельского пришиба у Головка Ирклеевского, 7. В Ингульце у Каниболотского Шульги, 8. В Ингульце в Белых Криницах в Кореневского Невдахи, 9. В Ингульце в городище против полоза Полтавского, 10. Против Александровых Шанцев» [15, арк. 34 зв.].

Звернемо увагу на те, що в пункті 3, де згадується Кривий Ріг, слово *урочище* відсутнє. У випадках, коли мова йде про незаселені місця (урочища і городища), це оговорюється (пункти 4, 5, 9), а коли мова ведеться про зимівники, що існували (пункти 5, 6, 7, 8), вказується прозвище власника.

Тобто розклад не дає однозначної відповіді, що Кривий Ріг – це зимівник або незаселене місце.

Про те, що в XVIII сторіччі топонім *урочище* міг також означати заселені місця, свідчить податкова відомість за період з 16 квітня 1764 по 16 квітня 1765 років, де мова йде про збір грошей з козаків, які жили в різних урочищах [9, арк. 175-187].

Щоб довести, що до заснування станції *зимівника* біля злиття Інгульця і Саксагани не існувало, вказані автори послалися на «Ведомость сколько Войска Запорожского Низового в ведомстве Ингульском от безкормицы за неимением сена скота рогатого, лошадей и овец в козаков Запорожских и в кого именно пало значит ниже сего 1768 году месяца мая 1 числа». В ній дійсно Кривий Ріг не згадується, проте, як впливає зі змісту названого документу, туди увійшли зимівники козаків, де худоба пала через відсутність кормів – тобто ті господарства, де корми були, тварин не втратили і до списку просто не потрапили [10, арк. 18-25]. Про наявність сіна в зимівнику Кривий Ріг на початку 1769 року, під час найважчої зими 1768-1769 років, вказує документ № XXVII, який наводить відомий історик І.М. Тернавський в книзі «Из истории Запорожского края» (1904 р.). з нього впливає, що полковник Скидан, через малі запаси сіна у зимівнику Кривий Ріг, був змушений частину козаків свого загону розмістити по інших зимівниках по Саксагані і Базавлуку [7, с. 36].

Про існування в 1762 році зимівника при урочищі Кривий Ріг згадує А.О. Андреев: «... перешли в район Саксагани, в зимовники меющийся при урочище Кривой Рог, Дервянковского куреня козака прозываемым Богацкого...» [1, с. 370]. Відомо, що Богацький (Богацький) Василь був старшиною Війська Запорізького. В 1749 році як депутат прикордонної комісії брав участь у переговорах з делегацією з Польщі [8, арк. 77].

Прикладом некоректного використання джерел може слугувати посилення Я. Ракітіна на «Топографическое описание доставшихся по мирному трактату от Оттоманской Порты во

владение Российской Империи землям, 1774 года», де з контексту було вирвано фразу, що по Інгульцю на той час було тільки жител 4 і 1 шалаш [6, арк. 5]. В даному випадку у вказаному документі йде мова про те, що після виснажливої війни з Туреччиною в 1768-1772 років багато зимівників у Єлисаветградській провінції були «випалені і розорені, а по заключенню миру ті ж запоріжці відновлюють знову» [3, с. 182]. Таких (відновлених, – *авт.*) поселень по Інгульцю нараховувалося 11. Д. Яворницький наводить перелік зимівників і сіл Інгульської паланки на 60-ті роки XVIII ст, де також є Кривий Ріг [19, с. 128]. Тож Кривий Ріг міг бути в числі відновлених поселень. Стосовно «по Ингульцу жилых 4, шалаш 1» – то це місця, де взимку проживали промисловики, або пастухи.

В контексті досліджуваної теми також слід розглянути умови, за яких створювався даний поштовий тракт. У 1775 році, 7 лютого фельдмаршал П.О. Румянцев-Задунайський наказав кошовому отаману Петру Калнишевському заснувати поштові гони для здійснення зв'язку між частинами Другої армії [11, арк. 2]. Контроль за виконанням наказу від російської сторони було покладено на князя Олександра Прозоровського [12, арк. 11]. Восьмого квітня П. Калнишевський доповів Прозоровському, що пошти «розставлені від Кінбурна (поблизу сучасного м. Очакова) через Кодак і Царичанку [13, арк. 19]. 20 квітня О. Прозоровський у листі до кошового отамана вказує на незручність прокладеного маршруту – він йшов кружним шляхом. Запропоновано (фактично наказано) «поставити пошти від Кременчука до Кінбурна прямим шляхом по Інгульцю» [18, арк. 43-43 зв.]. Через тиждень (27 квітня) П. Калнишевський вже рапортує про нову лінію поштових станцій [16, арк. 38]. За такий короткий проміжок часу можливо було тільки наспіх викопати землянки. Логічно припустити, що за таких умов Кошове керівництво старалося розташувати станції біля вже існуючих поселень. Про це також говориться у листі О. Прозоровського до Кошу: «...нужным считаю построить в этих местах, где почтовые станции от вас (Запорожцев) будут, надобных пристанищ, а особливо для зимного времени, землянок или мазанок. Как они почты должны уже на всегдашнее время остаться, то и прикажите ныне же поделывать для того паче, что хотя в некоторых местах и зимовники есть, но поставленным в домах их почты хозяева будут отягощены» [17, арк. 39].

Про те, що пошту було розташовано в 1,5 верстах на північ від слободи Кривий Ріг, вказує у своєму рапорті межувальник прапорщик Іван Редильський від 25 вересня 1781 року [2, арк. 13-13 зв.]. Також на Генеральній карті Новоросійської губернії за 1782 рік пошта Кривий Ріг показана окремо від однойменного села в 1,5 км на північ.

Отже, ми бачимо, що Я. Ракітін і П. Варгатюк у своїх висновках роз'єднали зимівник і відкриття поштової станції, а наступну появу поселення звели до діяльності чиновників Новоросійської губернії. Тому важко погодитися з категоричним висновком П. Варгатюка,

який свого часу писав: «Але як селище Кривий Ріг виник в травні 1775 року в зв'язку з відкриттям на старому Кизикерменському чумацькому тракті поштової лінії від Кременчука до Олександр-шанца (Херсона)».

Таким чином, наведені вище документи дають підставу для достатньо великої вірогідності існування поселення Кривий Ріг ще до заснування однойменної поштової станції.

Свого часу це питання вирішувалося на засадах партійності та існуючих ідеологічних стереотипів. Це сприяло заангажованій систематизації фактів з історії Кривого Рогу та їх інтерпретації в русі спрямованості проросійської історичної традиції про роль імперії в розвитку півдня України. Накопичені на сьогоднішній день дані історичного краєзнавства, згідно з методологічними засадами української регіоналістики, вимагають розглядати історію будь-якого населеного пункту – військового, економічного, етнічного – з врахуванням адміністративно-територіальної історії Війська Запорозького.

Підсумовуючи сказане, ми робимо висновок, що визначена свого часу дата 1775 рік не відповідає принципам історизму, об'єктивності й аналітичного підходу, вільного від однозначних оціночних визначень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреев А.О. Материалы для истории южнорусского края в XVIII столетии (1719-1777 гг.). Извлечения из старых дел Киевского губернского архива. – Одесса, 1886. – С. 370.
2. Державний архів Дніпропетровської області. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 79. – Арк. 13-13 зв.
3. Записки Одесского общества истории и древностей. Т. 1. – Львов: Світ, 1990. – С. 128.
4. Кур'єр Кривбасу. – 1997. - № 73-74. – С. 121.
5. Кур'єр Кривбасу. – 1997. - № 73-74. – С. 130.
6. Отчет о проведенной научно-исследовательской работе директора музея тов. Ракитина за 1968-1977 гг. // КІКМ.- КДФ-7561. – С. 5.
7. Тернавский Н.Н. Из истории Запорожского края. – Екатеринослав, 1904. – С. 36.
8. Центральний державний історичний архів (Київ) (далі ЦДІАК). – Ф. 229. – С. 5. – Арк. 77.
9. ЦДІАК. – Ф. 229. – С. 181. – Арк. 175-187.
10. ЦДІАК. – Ф. 229. – С. 223. – Арк. 18-25.
11. ЦДІАК. – Ф. 229. – С. 361. – Арк. 2.
12. ЦДІАК. – Ф. 229. – С. 361. – Арк. 11.
13. ЦДІАК. – Ф. 229. – С. 361. – Арк. 19.
14. ЦДІАК. – Ф. 229. – С. 361. – Арк. 34.
15. ЦДІАК. – Ф. 229. – С. 361. – Арк. 34 зв.
16. ЦДІАК. – Ф. 229. – С. 361. – Арк. 38.
17. ЦДІАК. – Ф. 229. – С. 361. – Арк. 39.
18. ЦДІАК. – Ф. 229. – С. 361. – Арк. 43-43 зв.
19. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. – Львів: Світоч, 1990. – С. 128.

Тарасов А.В.,
кандидат історичних наук, доцент,
декан історичного факультету,
Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

«ОДЕССКАЯ ГАЗЕТА» ПРО КРИВОРІЖЖЯ КІНЦЯ ХІХ СТ.

Одним з важливих джерел з історії Криворіжжя ХІХ - початку ХХ ст. є періодика. Бурхливий розвиток регіону спричинив посилену увагу газет як в межах губернії, так і поза нею. Значна частина цього історичного матеріалу не залучена до наукового обігу. Однією з таких газет є “Одесская газета” (м. Одеса).

Автором було проаналізовано номери газети кінця ХІХ ст. Серед решти матеріалу достатньо уваги приділяється й Криворіжжю. Так, кореспонденти “Одесской газеты” вказували на Криворіжжя як на “нову Каліфорнію” - регіону, де можна було здобути швидкі статки. Цьому фактові присвячено чималу кількість дописів. Так, в номері від 25 серпня 1897 р. подано інформацію про приклад збагачення двох селян: “...недавно, наприклад, двоє з місцевих селян Ф. і Х., за участі місцевого лісопромисловця, придбавши ділянку земля в декілька десятків сажень за порівняно невелику суму ... переконавшись в цінності ділянки за широкими пластами руди, змогли оцінити його, ні більше, ні менше, як в 100 000 р., таку суму, як стверджують ці щасливі деякі рудопромисловці пропонують. Такі випадки тут не дивина”[2].

Подібні випадки були непоодинокими. 8 жовтня 1897 р. в газеті описано аналогічний випадок швидкого збагачення “катеринославського міщанина”, який “...приїхав сюди в пошуках щастя з невеликим капіталом, ризикнув витратити його на оренду дев'яти селянських садиб. Заплатив декілька сотень руб. за право розвідок, Т., не довго думаючи, приступив до пошуків “червоннаго” пласта, який за його переконанням, зобов'язаний був перетинати згадані садиби. Пошуки невдовзі мали успіх ... виявилось під 115 сажнями пласти руди в 40 000 000 пуд., що в переводі на грошові знаки може значити близько мільйона прибутку”[3].

Ще одним важливим сюжетом “Одесской газеты” про місто цього періоду стало питання про облаштування міста: житло, заклади дозвілля, дороги, мости, магазини тощо. Автор однієї зі статей на контрасті порівнює багатство регіону та необлаштованість містечка. В газеті за 8 лютого 1897 р. вказується на відсутність мостової та вуличного освітлення. Дозволимо собі розлогу цитату з цього приводу: “Кривий Ріг. Небагато на Русі святій місцевостей, які являли б таке поєднання необлаштованості з такою масою природних

багатств як Кривий Ріг. Сам вокзал цілком гармонізує з необлаштованістю містечка. Не можна також сказати, що переїзд звідси в містечко, що розташоване в 3-х верстах, міг би надати особливу насолоду. Правда, вигляд розташованого в стороні чавуно-плавильного заводу часом може відволікти увагу тих хто приїжджає від незручностей переїзду. Вночі промені електричного світла, що освітлюють прилеглі будівлі, надають місцевості красивий чарівний вигляд, але завдяки деяким нерівностям, доволі чутливим, чарівність краси місцерозташування втрачається подекуди абсолютно, особливо в нічний час, коли місяць відмовляє в дармовому освітленні. Одна з цих принад — непролазна багнюка, район якої співпадає з межами містечка, а тривалість - ледве не з 4-ма порами року... ”[1].

Аналогічні повідомлення простежуються і в інших номерах газети. Однією з проблем міста, яка підіймалась на шпальтах “Одесской газеты” була переправа через річку Інгулець. Так, 20 травня 1898 р. вказувалось на недоліках мостів через річку: “З настанням весни, при першому сходженні снігу, наше містечко нагадує острів, відірваний від світу. Думати в такий час про поїздку в найближчі околиці — думка дуже смілива і не кожен ризикне здійснити таку мандрівку. Взяти хоча б наш міст, що з'єднує містечко з Гданцівкою, перекинутий через Інгулець ... при найменшому припливі води, це “диво” подібно невидимці зникає з очей проїжджаючого ”[5].

Цікавим є також фіксація проблем, які виникали у містечка у зв'язку з суттєвим збільшенням населення. Це стосується цін на продукти, що суттєво зросли, нестачі житла. Так, “Одесская газета” повідомляє, що “...в наслідок напливу робочих на земляні роботи, що проводяться рудопромисловцями і, головним чином, Брянським товариством на орендованій ним ділянці, ціни на продукти значно підвищились. Нестача в квартирах відчувається також немала, завдяки масі приїжджих, що хлинули сюди з різних місць в переддень заробітків та будь-яких справ ”[7].

Разом з тим, на сторінках газети можна простежити і культурне життя міста. Так, в травні 1898 р. в Кривому Розі побував “...відомий скрипач-віртуоз негр Дон-Хозе Росаріо Бривдис, що мав великий успіх”[7]. В цьому ж році в приміщенні колишніх казарм було відкрито чайну-читальню для народу[6]. Серед решти завдань, одне з головних що відводилось чайні-читальні у Кривому Розі, була боротьба з пияцтвом.

На кінець XIX ст. в матеріалах періодики фіксується значне зростання торговельної мережі. В грудні 1897 р. “Одесская газета” повідомляла: “Святковий сезон в розпалі, торгують хвацько магазини, в яких тепер нестачі не відчувається. За останні декілька місяців ріст містечка особливо відчувається у великій кількості лавок які відкриваються та шукачів щастя що прибувають сюди... ”[4].

Отже, матеріали “Одесской газеты” дозволяють простежити процеси урбанізації на Криворіжжі, визначити нагальні на той час проблеми що стояли перед містечком. Аналіз повідомлень газети ілюструє бурхливий ріст містечка Кривого Рогу наприкінці XIX ст., що супроводжувався типовими вадами цього процесу (нестача житла, зростання цін на продукти, відсутність належного облаштування тощо).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Одесская газета. - 1897. - № 39. - С. 3-4.
2. Одесская газета. - 1897. - № 223. - С. 4.
3. Одесская газета. - 1897. - № 263. - С. 3.
4. Одесская газета. - 1897. - № 340. - С. 4.
5. Одесская газета. - 1898. - № 75. - С. 3.
6. Одесская газета. - 1898. - № 88. - С. 3-4.
7. Одесская газета. - 1898. - № 119. - С. 4.

Лисенко В. С.
магістрант історичного факультету
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізького національного університету»
Науковий керівник: **Шайкан В. О.,**
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізького національного університету»

УЧАСТЬ РОБІТНИКІВ КРИВОГО РОГУ В ПЕРШІЙ РОСІЙСЬКІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1905-1907 РОКІВ

На сьогодні дослідження проблема участі робітників Кривбасу в подіях першої Російської революції є актуальною з ряду причин, по-перше, це зумовлено об'єктивним переглядом та переосмисленням тих подій з точки зору незааганжованості, що існувала в радянській історіографії даної проблеми, по-друге, це пояснюється специфікою та особливостями Криворіжжя та робітничого класу.

Мета дослідження – на основі джерел та літератури дослідити особливості та специфічні риси участі робітників Криворіжжя в революційних подіях 1905-1907 років у Російській імперії.

Історіографічний огляд. Можемо констатувати, що на сьогодні на жаль дана проблема не займає чільне місце в роботах вітчизняних професіональних істориків-дослідників, що зумовлює як на нашу думку певного роду пробіли, і викликає потребу у подальшому вивченні.

Виклад основного матеріалу.Робітники Кривбасу взяли активну участь у революції 1905-1907 років. Початком рволюційних подій на Криворіжжі були мітинги і страйки солідарності в зв'язку з подіями 9 січня у Петербурзі. Революція підняла до активної боротьби тисячі гірників, залізничників, металістів і селян навколишніх районів. Навесні та влітку 1905 року в басейні пройшли страйки, найбільшим з яких був політичний страйк залізничників селища Довгинцеве та гірників рудника Галковського, який стався 21-23 червня. Це був страйк солідарності з повсталими моряками з броненосця «Потьомкін» і страйкуючими робітниками Катеринослава й Одеси. Восени 1905 року стався загальний політичний страйк. Слідом за робітниками Москви, Катеринослава та інших міст піднялися залізничники Довгинцевого й багатьох інших станцій Кривбасу. 23—24 жовтня застрайкувала більшість рудників. До них приєдналися металісти Гданцівського заводу. Загалом у політичному страйку в жовтні 1905 року взяло участь понад десять тисяч чоловік.

Робітничий рух сприяв швидкому росту різноманітних партійних організацій, в тому числі і організацій РСДРП. Нові гуртки виникли у Веселих Тернах і на багатьох рудниках. За спогадами учасників тих подій, восени 1905 року тільки криворізькі соціал-демократичні організації, не кажучи вже про організації інших політичних партій, нараховували до 75 чоловік. У цих організаціях точилася гостра ідейна боротьба як між більшовиками та меншовиками, так і представниками інших політичних напрямків. Треба підкреслити, що меншовики користувалися більшим впливом у містечку Кривий Ріг, а більшовики - на рудниках та заводах Криворіжжя[1, с.43].

Під час жовтневого політичного страйку місцева влада доклала всіх зусиль, щоб зірвати цей виступ криворізьких робітників. Вона спровокувала частину дрібних власників та деякі декласовані елементи на організацію погромів. Проти погромників виступили загони робітничої самооборони, які склалися зі 150 дружинників. Але 30 жовтня влада ввела до Кривого Рога війська. Страйк припинився. Економічні вимоги робітників були відхилені як несуттєві.

Найвизначнішим політичним здобутком жовтневого страйку було посилення боротьби по згуртуванню передових робітників. Саме після цього страйку утворилися професійні спілки гірників та металістів Криворіжжя. Продовженням революційних подій став страйк залізничників Катерининської залізниці, що розпочався на Криворіжжі 19 листопада 1905 року. За рішенням страйкового комітету на станціях Криворіжжя явочно запроваджувався восьмигодинний робочий день. Місцеві залізничники кілька разів зривали відправку потягів з каральними загонами, які направлялися в інші місця України та Росії.

Під впливом жовтневого страйку робітників посилилася також боротьба селянства проти поміщиків. Виступи селян наприкінці року відбулися у ряді сіл Зеленівської,

Веселотернівської, Софіївської, Інгулецької, Апостоловської та інших волостей. На Криворіжжі, як і у всій країні, вищою точкою революції був грудневий політичний страйк та збройне повстання.

7 грудня у Довгинцевому була одержана телеграма з Москви про початок загального страйку залізничників. Наступного дня надійшла друга телеграма, в якій визначалася мета страйку - забезпечити його переростання в збройне повстання проти царизму. Цього ж дня на Криворіжжі була одержана телеграма про страйк робітників Катеринослава та Катерининської залізниці[3, с.54].

Відповідаючи на заклик московських залізничників, робітники Довгинцевого 7 грудня припинили роботу. Бурхливі події мали місце 8 грудня. У селищі відбулася багатолюдна демонстрація. Цього ж дня був створений страйковий комітет, пізніше названий бойовим страйковим комітетом. До його складу входили представники багатьох партій, які діяли в басейні. Тут були більшовики і меншовики, есери і представники українських національних партій, анархісти та інші. Таким чином, страйковий комітет було створено на багатопартійних засадах. Комітет усунув царську адміністрацію і взяв керування залізничною станцією на себе. Він встановив зв'язок з Катеринославським комітетом та почав діяти у співробітництві з ним. Зокрема, криворізькі робітники допомагали Катеринославському комітету грошми, а той, у свою чергу, надсилав до Криворіжжя відповідну літературу.

9 грудня страйковий комітет Довгинцевого розіслав по всіх станціях залізничної лінії Довгинцеве—П'ятихатки та інших станцій, зв'язаних з Кривим Рогом, телеграму, в якій пропонував робітникам припинити роботу, усунути адміністрацію і створити на станціях страйкові та розпорядчі комітети. З таким же закликом довгинцевські залізничники звернулися до шахтарів басейну. Заклик було підтримано. У боротьбу включилися металурги Гданцівського чавуноливарного заводу. Застрайкувала вся десятитисячна армія гірників Кривбасу. Страйк став загальним. Поповнений представниками інших станцій та рудників, довгинцевський страйковий комітет почав діяти як орган влади. Були роззброєні поліцейські та жандарми, усунені царські чиновники та адміністрація рудників. Страйковий комітет зосередив у своїх руках управління залізничною дистанцією і рудниками. Станційні бойові дружини підтримували громадський порядок, охороняли залізничне та рудничне майно, підтримували рух пасажирських поїздів та перевезення вантажів. Щоденно під час страйку проходили мітинги й збори робітників та селян навколишніх сіл під гаслами «Геть самодержавство!» , «Хай живе демократична республіка!»[2,с.32].

Саме в цей час в селах Криворізької, Веселотернівської, Зеленівської, Апостолівської, Софіївської та інших волостей були розгромлені поміщицькі садиби. Селяни допомагали

страйкуючим робітникам хлібом та іншими продуктами. Часто вони виступали єдиним фронтом. 19—20 грудня 1905 року на Криворіжжя були введені загони козаків і драгунів, які почали наводити „порядок” на селі. Війська напали, наприклад, на Латівку, Рахманівку та деякі інші села. На їх захист прийшли дружини робітників Рахманівського, Дубовобалківського, Донецького та інших рудників. Сталася збройні сутички між робітниками і селянами з одного боку та урядовими військами з іншого.

Грудневий страйк на Криворіжжі не переріс у збройне повстання, протягом двох тижнів царська адміністрація була або паралізована, або ж усунена зовсім. Довгинцевський бойовий страйковий комітет встиг провести ряд революційних демократичних перетворень.

24 і 26 грудня в Довгинцевому та Кривому Розі з’явилися каральні загони з Катеринослава і Херсона. Страйк був придушений. Сотні селян та робітників були заарештовані, побиті шомполами та різками або кинуті в станційні будинки і робітничі казарми, які перетворили на тимчасові в’язниці. Декілька робітників і селян було вбито без суду та слідства при придушенні страйку. 26 залізничників, у тому числі М. І. Токар, І. Я. Кудлай, І. В. Верченко та інші, у 1907 році одеським окружним судом були засуджені до різних строків ув’язнення та каторги і відправлені до Сибіру. Багато хто з них загинув на каторзі.

Під час революції 1905-1907 років поряд з нелегальними у Кривбасі розгорнули свою діяльність і легальні організації. Так, у басейні виникло й успішно діяло декілька професійних спілок. Якщо криворізькі робітники в більшості своїй бойкотували вибори до першої Державної думи, то на виборах у другу Думу проявили високу активність.

Посиленню боротьби і згуртуванню робітників Криворіжжя сприяла страйкова боротьба. 1 травня 1906 року страйкували робітники Гданцівського чавуноливарного заводу, рудників Копилова, Поспелова, Браїловського рудника, ряду дрібних підприємств та майстерень. Протягом всього 1906 року на Криворіжжі проходили економічні та політичні страйки.

1 травня 1907 року політичні страйки відбулися на рудниках «Дубова Балка», «Жовта Ріка», Колачевського та інших. У 1907 році відбувся загальний страйк робітників залізорудних кар’єрів. Приводом до нього стала загибель наприкінці літа на руднику «Руднева Балка» п’ятох шахтарів. Похорон загиблих товаришів перетворився в маніфестацію[1,с.43].

Після придушення революції 1905-1907 років почалося переслідування як професійних революціонерів, так і передових робітників. У другій половині 1907 року у списки неблагонадійних, які склалися жандармерією по Криворізькому рудничному

району, було внесено 277 прізвищ передових робітників. Були не тільки розгромлені партійні комітети найрізноманітніших партій, але й ліквідовані всі професійні спілки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Катеринославщина в революції 1905-1907 гг.: Документи и материалы. — Днепропетровск: Промінь, 1975. – 543 с.
2. Історія Криворіжжя: Сучасний погляд на історичні періоди, постаті та краєзнавчі дослідження.- Кривий Ріг: Видавничий Дім, 2001. – 187 с.
3. Комаров В. О. Історія Криворіжжя: Навчальний посібник з історії для учнів 8 -11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів./В.О.Комаров. - Дніпропетровськ: Січ, 1992. – 198 с.

Сергієнко Маргарита,
магістрантка історичного факультету
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
Науковий керівник: **Шайкан В. О.,**
доктор історичних наук, професор,
завідувач випускової кафедри історії України
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ДО ПИТАННЯ ПРО УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОНЕЦЬКО-КРИВОРІЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Особливу увагу в історії адміністративно-територіального устрою України привертають 1917–1920 рр., коли на її території діяли різні уряди та республіки, але зміни у системі державного будівництва відбувалися так стрімко, що нововведення реально не встигали впроваджуватися. Разом з тим, вони мали свою специфіку й позначалися особливим драматизмом, який проявлявся у надзвичайній запеклості боротьби за владу, швидкій зміні найрізноманітніших політичних сил біля керма державної влади, в поєднанні гасла соціального визволення з гаслом національно-державного суверенітету, єдності території, автономії для України та окремих адміністративно-територіальних утворень.

Мета дослідження – на основі джерел та літератури автор намагався дослідити питання про утворення та функціонування Донецько-Криворізької республіки

Історіографічний огляд. В українській історіографії більшість авторів донедавна звертали увагу лише на з'ясування суспільних тенденцій, що зумовили утворення ДКР, на відтворенні історичних причин краху авантюрної спроби вичленення Донецько-Криворізької області зі складу України. В радянській історіографії існувала теза про те, що утворення ДКР – це вимушений тактичний крок, який мав за мету збереження Донбасу для Радянської Росії.

Саме у цей час майже єдиною спробою систематичного дослідження історії Донецько-Криворізької республіки стала дисертаційна робота В.Я. Ревегука [1].

Виклад основного матеріалу. При висвітленні питання про Донецько-Криворізьку республіку з кінця лютого 1918 р. Необхідно, як на нашу думку, враховувати конкретно-історичну обстановку того часу. Перш за все, те, що Центральна Рада підписала договір з Німеччиною і запросила її війська на територію України. В цих умовах уряд ДКР оголосив військовий стан в Донбасі. Під час розпочатої інтервенції з боку Німеччини, окремі керівники ДКР продовжували виступати проти створення єдиного фронту оборони в Україні, проводили помилкову лінію в національному питанні. Розуміючи, яку небезпеку несе для революції поділ України на сепаратистські республіки, В.І. Ленін у своєму листі до надзвичайного комісара в Україні Серго Орджонікідзе від 14 березня 1918 р. просив передати лідерам донецьких сепаратистів Васильченкові, Жакову та іншим, що як би вони не намагалися виділити з України свою область, її все одно буде включено до України. Зважаючи на це, безглуздо відмовлятися від єдиного з рештою України фронту оборони [2]. 15 березня 1918 р. ЦК РКП(б) прийняв рішення, в якому вказувалось, що Донецький басейн є частиною України [3]. Раднарком Донецько-Криворізької республіки вимушений був заявити про своє приєднання до постанови ЦВК Радянської України про створення єдиного фронту оборони [4]. Але, і після цього члени РНК Донецько-Криворізької республіки С.Ф. Васильченко, М.Н. Жаков і В.Г. Філов наполягали на своєму.

З'їзд утворив єдиний радянський уряд України та юридично оформив входження Донецько-Криворізької республіки до складу радянської УНР [1]. Політичній напрузі, пов'язаній з проголошенням Донецько-Криворізької республіки, поклали край німецькі війська, які на підставі мирного договору УНР з державами Четверного союзу від 9 лютого 1918 р. разом з українськими частинами почали витісняти з України радянські війська. Донецько-Криворізька республіка опинилася на межі виживання. В умовах захисту Донбасу від австро-німецьких військ, коли треба було швидко вирішувати важливі питання, Раднарком Донецько-Криворізької республіки на чолі з Артемом провів у квітні 1918 р. нараду представників партійних, радянських і військових організацій, на якій було ухвалено заходи щодо подальшого підсилення оборони Донецького басейну. Але, протягом другої половини квітня 1918 р., незважаючи на героїчний опір червоноармійських загонів, на території Донбасу було встановлено окупаційний режим [1]. Діяльність керівників ДКР було перенесено на територію Росії. Так, на першому з'їзді КП(б)У, який відбувався 5–12 липня 1918 р. в Москві, деякі працівники Донецько-Криворізької області намагались будь-якими засобами відстояти «автономію» обласних об'єднань й існування закордонних обласних представництв [1].

На II з'їзді КП(б)У (17–22 жовтня 1918 р.) до складу ЦК партії було обрано Артема [1], а 28 листопада 1918 р. він увійшов до утвореного у Курську Тимчасового робітничо - селянського уряду України на чолі з Г.Л. Пятаковим, який у своєму маніфесті проголосив ідею українського суверенітету [2]. Проте, його проголошення було формальним актом. Щодо історії Донецько-Криворізької республіки, то, як на наш погляд, можна вважати, що після окупації її території, вона фактично припинила своє існування. Проте, деякі автори вважають, що формально республіка була остаточно ліквідована 17 лютого 1919 р., коли питанням про її розпуск зайнявся Й. Сталін згідно з рішенням Ради Оборони РСФРР [2]. На думку українських істориків В. Кременя, Д. Табачника, В. Ткаченка, сепаратизм того часу – це децентралізаторська тенденція, «отаманщина більшовицького зразка» [2].

Утворення незалежної від України Донецько-Криворізької республіки, вважає відомий історик В.Ф. Солдатенко, було теоретичною і практичною помилкою, яка породжена не лише нерозумінням шляхів національно-державного будівництва, але й амбіційністю її організаторів [3].

Отже, можемо констатувати, що історичне значення утворення та діяльності Донецько-Криворізької республіки, з огляду на сучасні реалії, що відбуваються у нашій країні, полягає у тому, що дане квазі-політичне утворення стало, по-суті, лише фікцією, за допомогою якої більшовики намагалися утримати в своїх руках Донбас та Кривбас, адже надавали їм величезного стратегічного значення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Курас І.Ф. Ілюзії й практика національного нігілізму. Погляд із сьогодення на Донецько-Криворізьку республіку / І.Ф. Курас, В.Ф. Солдатенко // Соборництво і регіоналізм в українському державотворенні (1917–1920 рр.). – К., 2001. – С. 37–64
2. Реєнт О.П. Нариси з історії української революції / О.П. Реєнт. – К.: 1 вересня, 2000. – 80 с.
3. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис / В.Ф. Солдатенко. – К.: Либідь, 1999. – 975 с.
4. Удод О.А. Історіографія Донецько-Криворізької радянської республіки / О.А. Удод // Регіональна історія України: зб. наук. статей. – Вип. 1. – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – С.221–228.

Поліщук Г.П.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри історії України
Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ДО ВИТОКІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У КРИВОМУ РОЗІ

Політичні і освітні процеси, які відбувалися в Україні у буремні 20-ті роки ХХ століття, активно розвивалися та визначали на століття основні їх пріоритети. А період цей, попри всю політичну заангажованість, став тим важливим трампліном, тою пружиною, що дала поштовх багатьом новаціям у Кривому Розі, і, насамперед, у сфері вищої освіти.

Саме на початку 20-х років більшовицькою владою в Україні здійснюється спроба створити систему соціального захисту підростаючого покоління, розбудувати професійну освіту. Радянська влада, добре розуміючи значення освіти в розбудові держави, оголосила цю сферу третім фронтом. Усі навчальні заклади мали бути передані у відомство Тимчасового робітничо-селянського Уряду України до 15 лютого 1919 року [10, с.1]. Було підписане «Положення про Наркомос УСРР» з основними повноваженнями: здійснювати загальне керівництво роботою освіти й соціального виховання [4, с.53]. Комісаріат освіти країни, створений на базі колишнього Міністерства освіти Директорії [4, с.12] як багатоструктурне утворення, включав складові елементи керівництва справою народної освіти на місцях [4, с.54], [5, с.7]. Було підписане окреме «Положення про інструкторський підвідділ організаційно-інструкторського відділу Наркомосу». Тактичним завданням його вважалась організація місцевих відділів освіти, стратегічним – об'єднання загального керівництва всіх інструкторів Наркомату освіти. Управління й керівництво Комісаріатом освіти покладалося на Колегію під головуванням народного комісара освіти. Новостворене освітянське управління було військовою одиницею країни із суворою дисципліною, чіткою управлінською ієрархією, члени котрого були наділені особливими правами й обов'язками [2, с. 3]. Найближчими організаційними справами новоствореного комітету стали відкриття літніх курсів для підготовки вчителів Єдиної Трудової школи в 1919 році [2, с. 24], негайне практичне вирішення питань про утворення радянських інститутів народної освіти для форсованих темпів підготовки працівників освіти, термінове об'єднання молодших класів, цілковита ліквідація старших класів загальноосвітнього спрямування й утворення школи другого ступеня професійно-технічної освіти пролетарських і селянських підлітків, зміцнення української початкової школи та її матеріальне забезпечення [3, с. 10].

Улітку в Україні 1919 року були організовані курси для підготовки працівників єдиної трудової школи: двомісячні для вчителів і терміном на один місяць для інструкторів Народного комісаріату освіти [2, с.24]. Передбачалося асигнувати на цей захід 27 162 190 карбованців. Інструкторські курси планували провести в Києві й Одесі. Курси вчителів організовували в сорока п'яти повітах України з точним визначенням міста проведення. Для цього була розроблена програма навчання, розрахована на сто п'ятдесят годин і передбачено її кошторис [2, с.26]. Стрижневим питанням, об'єднуючим началом всієї

роботи Комісаріату освіти була політика розбудови національної системи освіти й боротьба з русифікацією навчання [3, с.11].

Організацію цієї справи і в місті Кривий Ріг РНК взяла під контроль в липні 1920 року. У кінці серпня прийшов наказ про організацію національної системи учительських шкіл. Вдалося організувати групу для відкриття учительської семінарії за сприяння Губнаросвіти [6, арк. 21 звор.].

Радянська влада ще восени 1919 року здійснила реформу, що передбачала перетворення учительських семінарій у вищі педагогічні інститути [ЦДАВОВ України, Ф. 166, оп.1, спр.401], а згодом, на початку 20-х років ХХ століття ці навчальні заклади стали йменуватися ІНО – інститути народної освіти.

Право на існування української школи потрібно було відстоювати буквально зі зброєю в руках. Учительська семінарія була розташована у приміщенні колишнього комерційного училища і займала майже автономне приміщення на другому поверсі. Аби забезпечити проведення навчальних занять, довелося відмовитися від створення клубу, читальні тощо. Слухачі семінарії охоче навчалися. Робота семінарії базувалася на бажанні знань, працьовитості, наполегливості, єдності слухачів і лекторів [6, арк. 22.]. Керівництвом закладу вирішувалося питання дисципліни, відвідування занять, способи перевірки знань [6, арк. 22 звор.].

При навчальному закладі діяло підготовче відділення. Куди приймали слухачів із двокласною освітою. Першокурсники мали володіти знаннями вищої початкової школи або чотирьохрічної середньої школи У Пояснювальній записці до навчальних дисциплін говорилося про те, що головним завданням Української педагогічної школи була підготовка вчителів для нижчих класів трудової школи з усіх предметів.

За час навчання студенти повинні були отримати і середню, і професійну освіту. Передбачалося поєднання теоретичного навчання із практикою в дитсадку, дитбудинку, зразковій школі, яка мала бути відкрита при педагогічній семінарії [6, арк. 28.]. Вступ до навчального закладу передбачав здачу іспитів та двотижневого колоквиуму.

Навчальні предмети виділялися в такі вісім груп: педагогічна, гуманітарна, громадсько-економічна, математична, природознавча, географічна, мистецтво і прикладні знання [6, арк. 27.].

Весь комплекс навчальних предметів забезпечував здобуття досить ґрунтовної освіти. Усі навчальні предмети включали вивчення певної дисципліни та її методику викладання, наприклад: природнича група – фізика з методикою, хімія із технологією, мінералогія, ботаніка, зоологія, анатомія та фізіологія з гігієною, геоекологія, загальна біологія, методика

природознавства Навчальний процес було організовано із використанням лекційного, практичного та лабораторного методів [6, арк. 83 звор.].

Особливо наполегливою у навчанні була третя група або курс, слухачі котрої навіть у 15-тиградусний мороз проводили по 6-7 лекцій на день, проявляючи величезний ентузіазм [6, арк. 22 звор.].

Учні третього курсу у позанавчальний час працювали у IX школі під керівництвом своїх лекторів [6, арк. 23.]. Єдиною невирішеною проблемою залишалося складне матеріальне становище викладачів і слухачів. Дуже часто викладачі працювали в кількох навчальних закладах. Однак і це не убезпечувало від матеріальних складнощів, тому що платня була низькою, її, до того ж, виплачували з великим запізненням [6, арк. 23 звор.]. Через це вимушений захід: видача пайків: ½ кварта хліба, і то не щодня, ½ кварта солі, ½ кварта солі, ½ кварта олії. У березні – броньований, посилений пайок, що включав м'ясо – 7 кварт, муку – 15 і 5/8, ½ кварту олії, 1 кварту солі.

Складно вирішувалося питання забезпечення педагогічних кадрів житлом. Дуже часто в кімнату, яка законом передбачалася на одного вчителя, вселяли всю його родину. І це стояло на заваді охорони праці вчителя, ускладнювало й так напружену ситуацію.

Отже, виникнення та розвиток вищої педагогічної освіти у Кривому Розі відбувалося під впливом загальних тенденцій у сфері освіти в Україні на початку ХХ століття. Підставою для цього послужили політика Ради народних комісарів та розпорядження Губпрофосу Катеринославської губернії. Це був складний для країни і для регіону час. Це був період пошуків вирішення питання про створення і діяльність вчительських інститутів, випускники яких мали забезпечити розвиток українських шкіл в усій Україні загалом, і в криворізькому регіоні зокрема. Цей процес успішно здійснювався у Кривому Розі до 1927/1928 навчального року під керівництвом М. Я. Бородуліна та Руденка Г. М. Досить скупі дані дозволяють створити дійсну картину започаткування і розвитку вищої педагогічної освіти у Кривому Розі, починаючи із 1920 року.

Висвітлення діяльності навчального закладу у період із 1921 до 1927 року стане предметом наших подальших розвідок.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларація „Основи будівництва вільної трудової соціалістичної школи на Україні”// Вільна українська школа. – 1918-1919 рр. – №8-9. – С.149-152.
2. Декрети та проекти декретів Раднаркому УСРР про асигнування коштів на відкриття і утримання вищих і середніх учбових закладів, організації різних курсів для вчителів і робітників народної освіти, забезпечення студентів стипендіями, відкриття шкіл, будівництво лабораторій та інші культосвітні підприємства. Пояснювальні записки Наркомосу УСРР до проектів, декретів, кошториси та листування з Раднаркомом, Наркомосом і відділами УСРР з цих же питань // ЦДАВОВ України. – ф.166, оп. 1, спр. 15.

3. Збірник декретів, постанов, наказів і розпоряджень по Народному Комісаріату освіти УСРР. – Вип. 1. – Х. : Видання Наркомосу, 1920. – 60 с.
4. Матеріали про організацію і стан соціального виховання і народної освіти на Україні /декрети, положення, інструкції, протоколи, плани, бюлетені доповіді/. – 17 квітня–27 липня 1919. – 199 арк. // ЦДАВОВ України. – ф. 166, оп. 1, спр. 161.
5. Матеріали про організацію та роботу головносоцвиху наркомосу УСРР та його губернських відділів /положення, звіти, протоколи, операційні плани, штатний розклад, статистичні відомості/. – 7 лютого – 20 березня 1921. – 47 арк. // ЦДАВОВ України – спр. 166, оп. 2, спр. 537.
6. Матеріали про роботу педагогічних учбових закладів Катеринославської губернії (звіти, доповіді, протоколи, статистичні відомості, кошториси, списки викладачів) //ЦДАВОВ України, Ф. 166, оп.2, спр.285.
7. Основи побудови вільної єдиної трудової соціальної школи на Україні// Бюлетень Народного комісаріату освіти. – 1919. - №1 від 3.06.1919. – С.193.
8. Основні положення для організації загального і обов'язкового навчання в єдиній трудовій школі. – ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 384. – С. 16.
9. П.Х. Єдина школа// Вільна українська школа. – 1918-1919 шк. рік – №10. – С. 248-251.
10. Постанова Тимчасового робітничо-селянського уряду УСРР про передачу всіх учбових закладів України у відання відділу освіти. Положення про організаційно-інструкторський відділ та підвідділ з'їздів-курсів. Листування відділів Наркомосу УСРР про культурне будівництво Рад при Наркомосі. –14 червня – 12 серпня 1919. – 44 арк. // ЦДАВОВ України – ф. 166, оп. 1, спр. 19.

Шайкан В.О.,
професор, доктор історичних наук,
завідувач випускової кафедри історії України
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ або НАСЛІДКИ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ В РОКИ МИНУЛОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 1939-1945 РР..

Як на нашу думку, сучасні морально-психологічні суперечності між різними політично орієнтованими верствами українського суспільства, надзвичайна гострота і заідеологізованість дискусій, які ведуться тривалий час в сучасному українському суспільстві довкола проблем Другої світової війни й не тільки, існування усталених штампів, стереотипів щодо особливостей українського менталітету, здатності чи навпаки українців до державності, збройних формувань українських самостійницьких сил тощо, можна пояснити тим, що радянська тоталітарна система за тривалий час свого існування морально скалічила покоління людей (звідси й сьогодні ми спостерігаємо ще соціальну аморфність, політичну невизначеність, ідейну розгубленість, іноді – навіть байдужість), й глибоко інфікувала (й навіть зомбувала) певну частину соціуму фанатичною відданістю комуністичному режимові, яка не бажає визнавати, наприклад, злочинних наслідків тоталітарної радянської карально-репресивної діяльності. Разом з тим, продовжує вірити й поширювати міфологеми про

«людяність» сталінського командно-адміністративного режиму або «досягнення» й «успіхи» сучасного пропутінського в Російській Федерації.

Отже, стан, у якому продовжує перебувати наше суспільство, можна, як на нашу думку, вилікувати або принаймні спробувати зняти надзвичайну гостроту й заідеологізованість дискусій, підготувати політикум і суспільство України в цілому до сприйняття дражливих тем шляхом подолання цих штампів, стереотипів, внутрішніх бар'єрів за допомогою толерантного висвітлення та обговорення незручних тем, проблем вітчизняної історії через ЗМІ, телебачення, радіо, науково-популярну й наукову продукцію тощо.

Сучасні наукові публікації українських істориків надають можливість глибоко поглянути на соціально-психологічні причини виникнення міжнаціональних протистоянь в історії українського населення в різні історичні періоди. Так, на думку дослідниці Оксани Каліщук, причини протистояння між українським і польським населенням слід шукати «у площині важкозмінюваної емоційно-чуттєвої сфері [3, с.45]». Століттями формувалися національні стереотипи і суспільств, і націй, і народностей у цих суспільствах, державах. Так, з часом було сформовано й такий стереотип щодо українців: «меншовартісна нація», «українець-різун», «українець-зрадник» тощо. Й полякам вдалося демонізувати ці стереотипи. Ця дослідниця дійшла наступних висновків: «...в історіографії наголошують, що вагомий «внесок» в утвердження у масовій свідомості негативного стереотипу українця робила переважно польська преса. Як ілюстрацію дослідники наводять уривок зі статті, вміщеної на шпальтах газети «Велика Польща» від 19 червня 1943 р., у якій стверджувалося, поміж іншого, що український народ вигадали для своїх потреб німці та кілька десятків українських активістів. У часопису «Плацдарм» за січень 1943 р. у статті «Українці» знову подибуємо твердження, що Україна – то вигадка німців, а Львів є одвічно польським містом ... поляки вбачали у прагненні місцевих українських селян скористатися з ситуації і відібрати у своїх польських сусідів разом з їхнім життям майно та землю. Як наголошують сучасні історики, поширення таких інсинуацій мало на меті міцно пов'язувати українців з німецькими загарбниками як головними винуватцями знищення Другої Речі Посполитої та скерувати на них усю ненависть [3, с.46]».

У роки Другої світової війни за допомогою потужної ідеологічної обробки місцевого польського населення вдалося сформувати уявлення про те, що «своє – квінтесенція добра, чуже - концентрація зла[3, с.46]». Разом з тим, серед українців на цей момент вже існувала ненависть до польського населення, а тому, на думку дослідників, «антипольська акція на Волині потрапила на «сприятливий» ґрунт», адже в очах українців поляки виступали лише як гнобителі, окупанти, колонізатори й навіть як колаборанти [3, с.47]. Дослідниця намагається довести, що війна завжди викликає до життя негативні інстинкти у тих, хто є її

учасником. Загострення міжнаціонального протистояння за умов війни теж дало вихід найгіршим людським інстинктам, коли «мордування людей відбувалося у найжахливіший спосіб з використанням сокир, кіс і тому подібного, а поруч з чоловіками гинули жінки та діти. При цьому криваве шаленство, вивільнене значною мірою воєнною деморалізацією, стосувався обох сторін конфлікту [3, с.47]». Деструктивними механізмами ескалації етнополітичних конфліктів, що призвели до міжнаціонального протистояння між українським і польським населенням на території західноукраїнських земель, на думку Оксани Каліщук стали «мілітаризація способу життя, зростання внутрішньо групової згуртованості, етноцентризму, психологічне дистанціювання, дегуманізація, формування «образу ворога», сатисфакція {задоволення - авт.}, а також демонізація, «формування атмосфери фаталізму та відчуження [3, с.47]».

Львівський історик Василь Гулай у фундаментальній праці «Міжетнічна комунікація в Західній Україні у роки Другої світової війни» [2] дослідив історичного досвід комунікативних зв'язків української, польської, єврейської, німецької, чеської та інших етнічних спільнот Східної Галичини та Західної України у кризовий період їхньої історії напередодні та в роки Другої світової війни. Автор пояснює, для чого потрібно досліджувати цю ситуацію: «Наукова оцінка наслідків міжетнічної конфліктної взаємодії у Західній Україні в часи Другої світової війни особливо потрібна для адекватного взаєморозуміння нащадків її учасників на сучасному етапі».

В. Гулай аналізує міжетнічний комунікативний дискурс в умовах початку Другої світової війни й наголошує на тому, що «ще задовго до початку агресії гітлерівської Німеччини проти Польщі нацисти прагнули використати українців як «п'яту колону» – спочатку проти Другої Речі Посполитої, а потім – СРСР. Вони охоче користувалися послугами Оунівської резидентури на західноукраїнських землях [2,с.167]». Напередодні війни існування у складі Вермахту українського підрозділу «Військовий відділ націоналістів» (ВВН) під командуванням полковника Р. Сушка не було таємницею. Львівські історики М. Литвин і К. Науменко небезпідставно наголошують про те, що Пакт Молотова - Ріббентропа був не засобом врегулювання відносин з Німеччиною, а прямою змовою Сталіна й Гітлера, спрямованою на переділ Східної Європи, а отже, на нову світову війну. І першим кроком на цьому шляху стала спільна агресія Німеччини та СРСР проти Польщі, закамфльована Москвою під «визволення українців та білорусів [2, с. 168]».

Заслугове на увагу концептуальна стаття Івана Рябчого [4] про наукові досягнення Віталія Чернецького – нашого з вами сучасника, відомого вченого, професора славістики й гендерних студій у Маямському університеті – (Оксфорд, Огайо, США; остання його книга (монографія) - «Картографуючи посткомуністичні культури: Росія та Україна в контексті

глобалізації» (К.: Критика, 2013); він – президент Американської асоціації українців). Віталій Чернецький, як відомо, є автором ключових культурних парадигм: «постмодерности «другого світу», щойно посталої «постколоніальности «другого світу», що окреслюють глобальний культурний розвиток, притаманний посткомуністичному світові, «однак відчутний далеко за його кордонами, адже постмодернізм, постколоніалізм і посткомунізм не були притаманні котромусь одному з трьох світів, а взаємонакладалися і змішувалися один із одним на багатьох рівнях». Віталій Чернецький – також популяризатор української літератури в англomовному світі. Він переклав англійською книги Юрія Андруховича («Московіада» - про атмосферу кризи імперії 90-х років ХХ ст., місто Москва), твори Павла Вольвача, Сергія Жадана, Павла Коробчука, Василя Махна, Ірини Шувалової та інших сучасних українських письменників. (Довідка: «Постмодернізм» - це новий соціокультурний стан людства, що повстав приблизно півстоліття тому; «Постколоніалізм» - це наслідки кризи і падіння великих колоніальних імперій модерності (психологічні, економічні, політичні); <http://litakcent.com/2013/05/13/vitalij-cherneckyj-kolonialnyj-dosvid-velykapsyholohichna-travma/> Літ. Акцент /а ; провідні теоретики постмодернізму сьогодні: Ів Кософські Седгвік «Epistemology of the Closet» («Епістемологія комори»), 1990; Фредрик Джеймсон та інші).

Доробок В. Чернецького базується на стику історії, філософії і психології й присвячений падінню «колоніальних імперій модерності». Автор розкриває механізми самозбереження тривалий час таких імперій та стверджує, що для тоталітарних режимів пануючою та домінуючою формою тотального контролю над суспільством завжди була «моральна цензура» (або так звані «моральні паніки») – явище, яке виникає як наслідок існування закритих, авторитарних чи напівавторитарних суспільств, де треба постійно доводити, що суспільство чи держава перебувають під загрозою від певного внутрішнього чи зовнішнього ворога: ключовий чинник у цьому – перебільшена реакція на різні явища, які несуть загрозу державі, суспільству. На його думку, у сучасних суспільствах політика моральної цензури та створення моральних панік – це засіб відволікти увагу широких верств населення від, наприклад, економічних проблем. Опиратися цьому явищу може лише незалежна та критично думуюча людина. Саме через поступове утворення нової спільноти незалежних, критично мислячих людей «ми маємо шанс розв'язати цю проблему». Тоталітарна система породила чимало хибних уявлень про складові демократичного життя, явища суспільно-політичного, економічного, психологічного життя у суспільствах, для яких процес здорової соціалізації індивіда є нормою. Так, «на жаль, у багатьох людей на постсовєтських теренах дуже хибне уявлення про толерантність; дехто її ототожнює мало не з распустою чи змальовують у відверто карикатурних формах. Насправді проблема в тому,

що люди часто реагують із пересторогою на те, що для них незвичне. Проте нетолерантність до інших (а ця іншість може проявлятися по-різному, від відмінного кольору шкіри чи волосся, одягу, до мови, форм поведінки тощо) – вроджена характеристика; її люди засвоюють під час соціалізації (починаючи вже з дитсадка). Часто шукають на цапа – відбувайла, щоб пояснити власні проблеми чи негаразди, або цапи – відбувайли створюються, щоб відволікти увагу населення від інших проблем чи від коріння цих проблем». Примусовий колективізм, примусова «дружба народів» за советських часів породили глибоку відразу до солідарності, колективних акцій ...[4,с.45-47] ».

Заслуговує на увагу цікавий підхід дослідниці В.І. Абакумової [1] при дослідженні людини транзитивного (мінливого) суспільства. Базуючись на змінах системи цінностей у критичні періоди того чи іншого суспільства, авторка доводить, що певна частина соціуму у кризові часи пасивно спостерігає, інша – активно бореться, а тому важливо історичу під час досліджень «зважати на різний ступінь свідомості і вираженості громадських, групових і особистих інтересів [1, с.27]». Разом з тим, важливо враховувати й такі особливості, підкреслює авторка, про які у свій час згадував відомий англійський дослідник Арнольд Джозеф Тойнбі: «навіть у періоди найбільш жвавого зростання цивілізації «величезні маси народу так і не виходять зі стану стагнації [1, с. 27]». Виникає питання, чому у соціумі, який переживає кризу, стагнацію, неоднаково реагують на кардинальні зміни, події? Дослідниця В.І. Абакумова пояснює цю ситуацію тим, що «розпад офіційної системи цінностей, як правило, випереджає процес формування нових. Як наслідок, деструкція застарілих та утворення нових символів, що відображають ставлення людей до трансформації реальності, породжує неоднакову людську реакцію[1, с. 27]». Ось чому певна частина населення будь-якої національності пасивно спостерігає, адже відчуває загрозу своєму життю й не тільки, страх перед майбутнім, ностальгію за минулим, а інша – навпаки, бореться за нове життя й високі ідеали. В екзистенційні періоди розвитку суспільства і психосоціальних криз людини відбувається процес гострої боротьби між позитивною і негативною ідентичностями, що, за певних умов, може спричинити аномальну лінію розвитку особистості і навіть призвести до будь-якої (і навіть злочинної) співпраці з ворогом (окупантом).

Така поведінка серед українського, польського, російського населення характерна була й в роки гітлерівської окупації, коли ідейна розгубленість, дезорієнтація, деполітизація, деморалізація, соціальна аморфність, терор, важке матеріальне становище змусили громадян пристосуватися до «нового» режиму шляхом відмови від певних моральних цінностей заради безпеки і своїх фізіологічних потреб. Майже така сама ситуація повторюється сьогодні й серед росіян, і серед українців на окупованому Російською Федерацією Донбасі і Луганщині. Зрозуміло й те, що частина населення сьогодні свідомо йде на співпрацю з «ною» владою з

ідейних міркувань (так звана «п'ята колона», яка співпрацює з ідеологічних причин, поділяючи головні засади політики путінських окупантів), частина маргіналів, серед яких нерідко – жорстокі, схильні до конформізму особи, швидко пристосовується й прислугується тому, хто при владі.

Отже, причини міжнаціонального протистояння в роки Другої світової війни, кризового стану в українському суспільстві вже в роки незалежності України й боротьби за єдність нашої держави сьогодні мають давню історію й пояснюються, у першу чергу, багатовіковим зазіханням сусідніх держав (у першу чергу – Московії – Російської імперії, СРСР – Російської Федерації) на наші землі, українську державність і державу Україна, штучним створенням бази для поширення і роздмухування міжнаціональної ворожнечі, політичної, соціально-економічної і культурної нестабільності.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА:

1. Абакумова В.І. Методологія дослідження мінливих періодів історії/ Вікторія Іванівна Абакумова // Історичні студії суспільного прогресу. - 2014.- № 8.- С. 27-32.
2. Гулай В.В. Міжетнічна комунікація в Західній Україні у роки Другої світової війни: монографія. / Василь Васильович Гулай. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 460 с.
3. Калішук О. «Українсько-польське протистояння у роки Другої світової війни: психоментальні складники» / Оксана Калішук // Мандрівець.- Травень-Червень.- 2013.- С.45-47.
4. Рябчій І. «Віталій Чернецький: «Колоніальний досвід – це психологічна травма ...» / Іван Рябчій // Мандрівець. – Травень-Червень.-2013.-С.4-8.

Шляхтич Р.П.,
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри історії України
КПІ ДВНЗ «КНУ»

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ НІМЕЦЬКОГО «НОВОГО ПОРЯДКУ» НА КРИВОРІЖЖІ В РОКИ ОКУПАЦІЇ (1941-1944 РР.)

Більш ніж сімдесят років тому німці вступили на землю Криворіжжя. Розпочалися три окупаційні роки в історії нашого міста. За цей час Кривий Ріг зазнав багато лиха: були вбиті тисячі мешканців міста різних національностей, майже припинили роботу заводи та шахти, було знищено сотні будинків та адміністративних будівель. Але попри це життя в місті продовжувалось.

Мета статті – висвітлити соціально-економічні відносини в місті в роки німецької окупації (1941-1944 р.р.)

У ході війни, особливо після провалу «бліцкригу», нацистські погляди, щодо економічної експлуатації України зазнали певної трансформації: від орієнтації на виключно

використання трудових ресурсів, продовольства, сировини, до збереження важкої та машинобудівної індустрії, деяких галузей харчової та легкої промисловості, транспорту і комунікацій. Цього вимагали потреби продовження війни. З іншого боку, необхідно було забезпечити певну лояльність з боку робітників та селян, директорів підприємств, інженерно-технічних працівників та фахівців аграрної сфери тощо. Саме на лояльність населення в обмін на збереження певних соціальних гарантій, заробітної платні, продовольчого забезпечення, медичного обслуговування тощо розраховували окупанти [4, с. 157].

Нова влада змушена була діяти у відповідності з реаліями окупаційного життя. Так, вже 5 вересня 1941 року польовий комендант м. Кривого Рогу майор Реглер видав наказ про встановлення найвищих цін на продукти харчування, які не можна було перевищувати. В більшості своїй нові ціни повинні були відповідати довоєнним. Приміром 1 кг. свинини 1 гатунку мав коштувати 16.50 крб.; 1 кг. сала – 22-24 крб.; 1 кг. пшеничної муки від 1.65 до 4.10 крб.; фрукти – в середньому 2-3 крб. за кілограм тощо[1, л. 15]. Так само директивно німецька влада намагалась регулювати ціни і на інші види продукції. Так, розпорядженням від 28 червня 1942 року встановлювались граничні ціни для виробників взуття. Приміром, нові биті чоботи подвійно прошиті повинні були коштувати 90 крб.; валянки – 75 крб.; напівчеревики чоловічі подвійно прошиті 80 крб.; а жіночі – 75 крб. [6].

Але нормативне регулювання цін не могло стримати інфляцію, а особливо в роки війни. Тому багато підприємців нашого міста в роки окупації змушені були продавати продукцію по вищим цінам ніж пропонувалось. Відомо, що в липні 1942 року за порушення встановлених максимальних цін були оштрафовані такі власники приватних підприємств міста: Федько власник їдальні – на 20 марок, Дервянко власник жестяної майстерні теж оштрафований на 20 марок, Осингерова (займалася продажем мазей) була оштрафована на 5 марок, Мегульова власниця перукарні – на 5 марок. Крім того, всіх їх було попереджено, що якщо і далі вони будуть надавати послуги по завищеним цінам їхні підприємства будуть зачинені [7].

Не дивлячись на всі заборони та залякування, стабілізувати ситуацію з продуктами харчування та товарами широкого вжитку не вдалось. Про це свідчить той факт, що в місті починає запроваджуватись карткова система. Продуктові картки мали право отримувати працівники підприємств, установ, організацій міста та держгоспів району, а також тимчасові робітники та робітники інших об'єднань, які мали право на існування яке було затверджено міським комісаром (працівники театру, хорової капели, капели бандуристів тощо) [4, арк. 6]. Списки робітників потрапляли до Міськторга і вже він розподіляв і закріплював робітників за тим чи іншим магазином або кооперативом.

На Криворіжжі в роки окупації найбільшим був кооператив «Нове життя». Він був заснований в Кривому Розі 26 вересня 1941 року. І вже за рік став не просто мережею споживчих крамниць, а підприємством яке розгорнуло роботу на багатьох ділянках міського життя. До початку осені 1942 року в місті були створені і підпорядковані кооперативу слюсарно-механічна, кравецька, взуттєва, художня, дзеркальна, скульптурна та ряд інших майстерень. За рік своєї діяльності кооператив продав населенню міста через продуктові, скобяні, комісійні крамниці та продуктові ларьки продукції на суму 700 тис. карб. В цей час головою правління кооперативу був Т. Гавріков [9]. Пункти прийому кооперативу знаходились в різних частинах міста. Відомо, що в серпні 1942 року державну поставку яєць та птахів здійснювали пункти на Карнаватці, Соцмісті, Нижній Антонівці та на Базарній площі. Діяли кравецькі майстерні кооперативу на вул. Поштовій [8]. А в листопаді 1942 року був об'явлений набір на курси крою та шиття, які діяли під егідою «Нового життя». Заняття повинні були розпочатись 10 грудня 1942 року.

В 1943 році кооператив «Нове життя» охоплював територію з населенням 93500 чоловік. Сума вступних внесків складала 69120 крб. В цей час збільшується торгівельна сітка кооперативу, яка охоплювала 4 магазини та 8 заготівельних пунктів. В II кварталі 1943 року «Нове життя» забезпечило роботою 118 місцевих мешканців [5, с. 49-50]. Активно працювали і різноманітні майстерні, які входили до складу кооперативу. Так, на січень 1944 року художня майстерня виготовила продукції на суму 8969 крб. Серед художньої продукції були 4 портрети командирів рот, 27 надгробних хрестів, вивіски для перукарні та слюсарної майстерні, таблиці для земельного відділу тощо. Кравецька майстерня випустила найрізноманітніший асортимент продукції на суму 16217 крб. [5, с. 50].

Отже, за рахунок вмілого керівництва і за сприяння німецької влади кооператив «Нове життя» охоплював не лише сферу збиту та споживання, а й сферу послуг. Тим більше, що в умовах окупації був стійкий попит як на харчову продукцію, так і на продукцію широкого вжитку. А загалом у роки окупації в Кривому Розі було 65 підприємств та 47 різноманітних організацій [5, с. 47-48]. Вони повинні були забезпечувати як окупаційну владу, так і місцеве населення продовольчими товарами та товарами широкого вжитку.

В той же час в роки окупації міста формувався приватний сектор, до якого належали чисельні дрібні стаціонарні та пересувні торгівельні об'єкти, заклади громадського харчування, їдальні, кафе, ресторани, пивниці, закусочні тощо. Частина приватників не реєструвалась і діяла нелегально або напівлегально. Так, в 1943 році на вулиці Глинки громадянкою Старніковою приймалась білизна від військового та цивільного місцевого населення для прання та прасування [10]. В сфері розваг міста, крім місцевого театру ім. Котляревського, на січень 1943 року працювало 19 кінотеатрів [7], а також казіно пані Дідріх

на вул. Парадній [11]. Отже, в Кривому Розі в роки окупації функціонували різні види підприємств, які давали змогу виживати місцевим мешканцям. Для роботи цих підприємств необхідно було їх забезпечити робочими кадрами та встановити тарифну сітку заробітної платні.

1 грудня 1941 року виходить наказ Рейхскомісара України Е. Коха «Про врегулювання умов праці та зарплатні ремісничих робітничих сил». Згідно цього наказу година праці для некваліфікованих працівників та практикантів становила від 0.70 крб. до 1 крб.; для кваліфікованих працівників – від 1.40 крб до 1.70 крб; для майстрів – 2.50 крб. [3, л. 47]. Отже, оплата праці працівників залежала від їх кваліфікації та від віку. Це повинно було стимулювати працівників підвищувати свою кваліфікацію, але в умовах війни це було зробити вкрай важко. Тому 19 грудня 1941 року виходить розпорядження Рейхсміністра для визволених східних земель А. Розенберга про введення обов'язку праці. Згідно розпорядження обов'язковій праці підлягав кожен хто міг працювати. Причому кожен повинен працювати за своїм фахом, а ті хто не здібні до праці мусили працювати в залежності від своїх здібностей [9]. Отже обов'язковій праці підлягав кожен працездатний мешканець Кривбасу, а для чіткого та повного розподілу трудових ресурсів наказом від 19 лютого 1942 року вводились 8 трудових груп в залежності від кваліфікації.

Великий вплив на рівень заробітної плати мало походження людини. Приміром, фольксдойчі (етнічні німці) отримували більшу заробітну платню та інші пільги. Свідченням цьому може бути нарахування заробітної платні робітникам та службовцям німецького походження житлового відділу Криворізької допоміжної управи (травень 1943 року). Згідно цього документу керівник отримував 762 крб. в місяць, комендант – 510 крб., двірник – 270 крб. [2, арк. 24]. Інший рівень заробітної платні був у керівництва міської та районної допоміжних управ. Так, голова Криворізької районної управи Ю. Ефременко отримав за жовтень 1941 року 2000 крб. заробітної платні, секретар управи І. Шайда – 1400 крб., керуючий справами Г. Волков – 1400 крб. А найменшою була зарплатня у діловода, який у цьому ж місяці отримав лише 200 крб. [5, с. 32]. Отже, ступінь відповідальності та посада теж впливали на рівень прибутків громадян. Але в тоталітарних суспільствах, якими без сумніву були і німецький Рейх, і Радянський Союз зайнята посада позначалась певним ступенем лояльності особи до влади. А тому дуже часто місцеві керівники різних рівнів були причетні до злочинів проти людяності, якими, нажаль, позначені 30-40-ві роки ХХ століття.

Висновки. Отже, роки німецької окупації були жахливим випробуванням для мешканців Кривого Рогу, але життя в місті продовжувалось і в цей нелегкий час. На Криворіжжі діяли різноманітні підприємства, заклади культури та освіти, лікарні тощо. Місцева влада намагалась впорядкувати комунальне господарство, виплачувати заробітну

платню та соціальні виплати містянам. Але німецьке керівництво прагнуло не впорядковувати життя місцевого населення, а експлуатувати його. Тому стратегії виживання мешканців залежали від примх німецької влади, а це створювало зайві труднощі у буденному житті криворіжців.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний архів Дніпропетровської області (Далі – ДАДО), ф. р-2484, оп.2, спр.1.
2. ДАДО, ф. Р-2484, оп.2, спр.2.
3. ДАДО, ф. Р- 2484 , спр. 12
4. Запорізький рахунок Великій війні. 1939-1945 / Ф.Г. Турченко, В. М. Мороко, О. Ф. Штейнле, В. С. Орлянський та інші. – Запоріжжя: Просвіта, 2013. – 416 с.
5. Мельник А. А. Криворожье: в пламени войны (1941-1944). – Кривой Рог: Дионис, 2014. – 232 с.
6. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 21 листопада 1941 року
7. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 11 липня 1942 року
8. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 5 серпня 1942 року
9. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 29 серпня 1942 року
10. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 26 вересня 1942 року
11. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 10 лютого 1943 року
12. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 17 березня 1943 року

ДЕХТЯРУК Віктор,
магістрант історичного факультету,
Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
Науковий керівник: **Шайкан В. О.**,
доктор історичних наук, професор,
завідувач випускової кафедри історії України
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ГОЛОКОСТ НА КРИВОРІЖЖІ

Друга світова війна залишилася в пам'яті людства прикладом найбільшої за масштабами, кількістю жертв та руйнувань трагедією, яка не мала аналогів в усій попередній історії. Однією з провідних рис війни, що відрізняла Другу світову, було панування людиноненависницької нацистської ідеології, яка була рушійною силою цього протистояння. Хворобливі расистські теорії нацистів стали причиною найбільш масових геноцидів, серед так званих «неповноцінних народів». Геноцид визначається як сплановане знищення расової, національної чи етнічної групи як такої.

Нацистська національна політика визначалася вірою в існування надлюдини-арійця, єдиним призначенням якого було панування над світом. Нацисти поширили пропагандистську ідею про «життєвий простір» німецької нації, тобто території, які мають належати чистим арійцям-німцям. До «життєвого простору» відносили також і територію

України. Завданням німецької армії було «очищення» цих територій для їх подальшої колонізації. [1, с. 35]

Серед незліченних моторошних злочинів нацистського режиму особливою жорстокістю, розмахом та цинізмом виділяється спланована кампанія по винищенню єврейського населення, яка дістала назву голокост. Кінцевою метою голокосту є цілковите винищення народу. Голокост став основою національної політики Третього Рейху майже від початку правління Адольфа Гітлера. Расові теорії визначали зверхність арійської раси порівняно з іншими національностями. Інші народи мали стати робочою силою німців. Єдиною нацією, яку очікувало повне винищення, були євреї. Це була справжня катастрофа для єврейського народу. Жертвами геноциду стали понад 6 мільйонів людей, з яких понад 1,5 млн. склали діти.

Нацистські ідеологи та пропагандисти створили образ євреїв-ворогів, які несли відповідальність за поразку Німеччини в I світовій війні, а також приниження, якого зазнали німці після встановлення Версальської системи. Таким чином, нацисти цинічно перекладали на євреїв відповідальність за розпалювання Другої світової війни.

Війна, розв'язана Німеччиною проти Радянського Союзу за «життєвий простір», передбачала також і вирішення «єврейського питання». В Україні напередодні війни проживала одна з найбільших в Європі популяцій євреїв. Невдачі початкового етапу війни призвели до окупації території України, поставивши під загрозу життя цивільного населення. Голокост в Україні відзначався своєю масовістю. За роки війни та окупації в Україні було вбито понад 1,4 млн. чоловік. Це одна з найбільш моторошних сторінок німецької окупації України. [2, с. 20]

Політика Голокосту включала в себе пропаганду «юдео-більшовизму», за допомогою якого місцеве населення переконували в тому, що євреї є соціально - політичною опорою сталінського режиму, а тому, неминуче мають відповідати за всі дії радянської влади, зокрема, політичні репресії та організацію голодомору 1932-1933 рр. [3, с. 25]

Німецька армія зайняла Криворіжжя 14 серпня 1941 р. Першою акцією окупаційної влади став пошук та облік єврейського населення. До війни в нашому місті проживало 13 тисяч євреїв, третина з яких так і не встигла евакуюватися на Схід. Після обліку євреїв почали відправляти на важкі роботи, в основному, на будівництво доріг з метою їх виснаження і майбутньої ліквідації. В селі Інгулець навіть було створено гетто, в якому утримували близько 2 тисяч чоловік [4, с. 120].

Знищення населення почалося одразу після захоплення міста. Однак, найбільш масові вбивства євреїв в Кривому Розі відбулися 14 жовтня 1941 року в районі шахти імені Валявка.

За даними німецької охорони на шахті № 5 з усіх знищених приблизно 2,5 тисячі були євреї - цивільні і 820 військових. Цю місцевість називають криворізьким «Бабиним яром».

15 жовтня 1941 року Західна комендатура повідомила в Рейхсканцелярію, що «Кривий Ріг – місто, в якому немає євреїв».

Українському народу довелося заплатити величезну і страшну ціну задля знищення нацизму, жертвами якого стали мільйони невинних людей. Цю жертву ми не в праві забути.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваль М. Нацистський геноцид щодо євреїв та українське населення. // Український історичний журнал. — 1992. — № 2.
2. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Голокост в Україні (1941–1944): Словник-довідник. — Вид. 2-ге, випр. і доп. — К.: Сфера, 2007. — 100 с.
3. Голокост: трагедія ХХ століття. Закарпатська професійна асоціація жінок-освітян «Перспектива».—Випуск 1.—Ужгород: Видавництво «Гражда», 2007. – 64 с.
4. Комаров В.О. Історія Криворіжжя / В.О.Комаров. – Дніпропетровськ: Січ,1992. – 165 с.

Петрухін Сергій,
студент IV-го курсу,
Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
Науковий керівник: **Шляхтич Р. П.,**
кандидат історичних наук,
Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

БОЙОВИЙ ШЛЯХ КОМАНДИРА ШИРОКІВСЬКО – ВОЛОДИМИРІВСЬКОГО З'ЄДНАННЯ Г.М. СЕДНЕВА

Друга Світова війна, залишила великий слід в історії України. Безсумнівно, кожен українець який пережив цей жахливий час може вважатися героєм. І нашим завданням є пам'ятати минулі часи для того, щоб запобігти повторенню колишніх помилок у майбутньому. Це можливо лише через вивчення історії свого краю. Бо лише так ми можемо відати останню шану загиблим героям минулих часів.

І саме тому, у цій статті будемо акцентувати увагу на життєвому шляху командира партизанського загону Г. М. Седнева.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасна історіографія, яка безпосередньо торкається життєвого шляху командира партизанського загону представлена у працях В. Бухтіярова, Л. А. Бай, В. О. Ганенка, Т. Воронової та ін.. У своїх роботах автори спираючись на великий фактологічний матеріал, який відтворює бойовий шлях Г. М. Седнева. Крім того, для написання статті нами були використані матеріали Широківського народного історико –

краєзнавчого музею на основі яких ми спробуємо відтворити довоєнне життя майбутнього командира Широківсько-Володимирівського партизанського з'єднання.

Мета. Проаналізувати бойовий шлях командира Широківсько-Володимирівського з'єднання Г. М. Седнева.

Виклад основного матеріалу. Георгій Максимович Седнев народився 22 квітня 1904 року в селі Троїцьке - Сафоново (Миколаївської області), в українській багатодітній селянській сім'ї. Мав двох братів Івана та Кирила і кількох сестер. У зв'язку із скрутним становищем сім'ї Максим Седнев не міг забезпечити своїх дітей належною освітою. Тому, до 1914 року Георгій Максимович Седнев не вмів читати і писати. Але все змінилося коли розпочалася Перша світова війна. В їхнє село прибув російський гарнізон. І ця подія відіграла значну роль в житті молодого Георгія Седнева. Під час перебування цього гарнізону з 1914 - 1915 р. один із солдатів царської армії навчив майбутнього партизана читати і писати. Лише згодом по закінченню війни в с. Троїцько – Сафоново в 1917 році було побудовано першу сільську школу в яку невдовзі пішов навчатися і Г. М. Седнев [1].

За описами краєзнавця О. Прокопчука дізнаємося, що Г. М. Седнев був хлопцем кмітливим, сумлінним та добре вчився. Але коли знадобилося працювати, підтримувати молодших, він негайно відклав своє навчання. І почав допомагати своїй сім'ї. Звичайно, маючи три класи сільської школи за плечима, він не збирався зупинитися на досягнутому і продовжував займатись самоосвітою [3, с.4].

І цей порив до навчання та його соціальна активність допомогла Г. М. Седневу вибитися в люди. В 1921 році він вступає до комсомолу. За завданням компартії він проводить активну агітаційну роботу. А в 1925 році стає організатором створення у с. Троїцько – Сафоново першого колгоспу під назвою «Артіль незаможника» [1].

В 1928 році його було відправлено на робітничий факультет до Ленінграду в Педагогічний інститут ім. О. І. Герцена [3, с.с4]. Під час навчання в інституті в 1932 році він вступає до комуністичної партії. А через чотири роки закінчує інститут і стає дипломованим вчителем [1]. Але в 1937 році Г. М. Седнев змушений був пережити велику трагедію – за сфабрикованим звинуваченням його брата Кирила було заарештовано та розстріляно [3, с. 4].

В 1938 році разом із дружиною Анною Адріївною їде на роботу до Північного Уралу в м. Кузел Пермської області. Там він займає посаду директора місцевої школи. Попрацювавши тут два роки Г. М. Седнев за станом здоров'я, змушений був переїхати в Україну на рудник Інгулець, де він зайняв посаду вчителя в Інгулецькому професійно-технічному училищі № 7 [1].

Це училища було єдиним на весь Кривий Ріг, де готували майстрів для шахт та заводів Криворіжжя. Із спогадів одного з партизанів загону Г. М. Седнева,

дізнаємось, що « з моменту відкриття училища в ньому працював Г. М. Седнев. В цьому училище він викладав російську мову, літературу та історію. Його любили і поважали школярі та батьки. Навчав своїх вихованців не лише розуміти мову Пушкіна і Толстого, а й любити свою землю, і бути патріотом своєї Вітчизни » [5].

Коли розпочалася радянсько-німецька війна і стало зрозуміло, що Червона армія вже не в змозі втримати німецьке просування в межах радянських кордонів, населення Дніпропетровської області почало активно готуватися до оборони. Не виключенням стали і околиці с. Інгульця та с. Широке. Всі верстви населення були задіяні для копання окопів, бліндажів та протитанкових ровів навколо цих населених пунктів. В тому числі молодь та вчителі інгулецької гімназії № 7, яка безпосередньо надавала допомогу в облаштуванні оборонних укріплень. По закінченню роботи вони не полишали свого навчання і продовжували його у вечірній час. Проте, з наближенням фронту (червень – серпень 1941 р.) училище евакуювали на Урал разом із педагогічним персоналом та молоддю. Але не всі погодилися покинути свій рідний дім і невдовзі ті хто залишився стали ядром Широківського партизанського загону Г. М. Седнева [5].

За наказом Райкому партії залишається і Г. М. Седнев та його дружина. Вони отримали завдання діяти в тилу ворога, підриваючи його діяльність на окупованих територіях [1].

Відомо, що із відступом радянського фронту та з початком окупації Г. М. Седнев змушений був покинути с. Інгулець та перебратися в село Володимирівка (Миколаївської області) [2, с. 74]. Тут неподалік с. Лагодівка створюється штаб партизанського загону [5].

Це було вдалим тактичним маневром піти в ту місцевість де його ніхто не знає. Адже в Інгульці Г. Седнева знали всі, а люди бувають різні, які можуть підступно зрадити його. Для конспірації Г. М. Седнев стає інспектором шкіл районного відділу народної освіти в с. Володимирівка. Отримавши від німецької влади «аусвайс»,¹ він вільно без перевірок німецьких патрулів пресуватися територією Дніпропетровської та Миколаївської області нібито по службовим поїздкам, а насправді по партизанським справам [3, с. 4].

В процесі своїх поїздок починаючи вже з вересня 1941 року він створює партизанські групи на території Широківського району (Дніпропетровської області), Володимирівського району і Казанківського району (Миколаївської області) [1]. Навколо себе він збирає довірених, відданих бійців. Із спогадів М. Садиченка відомо, що «серед них були і зовсім, майже діти 15 – 16 років від народження, Б. Демида, А. Мариненко, Б. Усик, М. Садиченко. Не всі дожили до перемоги [5]».

¹ «Аусвайс»¹ це посвідчення особи, який був виданий німецькою владою.

В середині серпня 1941 року, після окупації с. Інгульця нове керівництво заводить нові порядки. І перш за все розстрілює комуністів, які в силу обставин не залишили рудник. Їх було шість чоловік, яких розстріляли біля рудоуправління [5]. З цього часу розпочалося підпільне життя Г. М. Седнева. Під його командуванням було створено 12 партизанських груп, які згодом стали ядром Широківсько – Володимирівського партизанського з'єднання. Чисельність цього з'єднання на 1942 рік становила 129 осіб [4, с. 443].

Умовно можна виділити два етапи бойового шляху командира Г. М. Седнева в роки радянсько-німецької війни. На першому етапі його група партизан займалася в більшості випадків підготовкою до запеклої боротьби. Це просліджується в проведенні агітаційної пропаганди, випуском листівки «Партизани півдня України» [4, с. 443]. Крім того, активно почали вербувати та впроваджувати своїх надійних людей в німецькі служби в першу чергу в поліцію. Одним із них був Михайло Постугар. Який повідомляв партизанів про час і місце німецької облави, діставав необхідні для виготовлення потрібних документів бланки, допомагав рятуватися тим хто потрапляв в німецький полон [7, с. 7].

Становище, яке займав Г. М. Седнев допомагало йому не лише вільно пересуватися окупованою територією, вербувати людей але і повідомляти цінну інформацію партизанам. Так відбулося 1943 року коли «седневці» змогли провести вдалу диверсійну операцію. Зробивши відволікаючий маневр на ст. Долинська та Ніколо – Козельська, яка слугувала німецьким перевальним пунктом для полонених. «Седневці » змогли завдяки добрій поінформованості звільнити з полону велику групу в'язнів [2, с. 74]. Із цього часу розпочинається другий етап героїчної боротьби Г. М. Седнева, який мав після цієї події приєднатися до партизан, так як був розконспірований німецькою владою. Але пішов у підпілля не з пустими руками, прихопивши із німецької управи ротатор. Таким чином, з цього часу можна вважати що «седневці» розпочали активну боротьбу з німецьким окупантом [2, с. 74].

Під керівництвом Г. М. Седнева партизанами в продовж війни було знищено близько 429 німецько-фашистських загарбників і поліцаїв та 40 автомашин. Висадили в повітря 2 залізничних мости і пустили під укіс 4 ешелони [6, с. 306].

Перемога радянських військ над німецькими окупантами була вже близька але дожити Г. М. Седневу не вдалося. 23 грудня 1943 року при виконанні особливого завдання Г. М. Седнев був тяжко поранений і схоплений гестапо. Після жорстоких тортур німецькі солдати, прагнучи повністю стерти пам'ять про цю особистість, навіть його вже мертве тіло не полишили в спокої. Прив'язавши до його бездиханного тіла великий камінь, командира Широківсько-Володимирівського з'єднання було скинуто під лід р. Весунь в с. Володимирівка (Миколаївської області) [1].

Тіло Г. М. Седнева було знайдено на весні 1944 року. Похований він був у в с. Володимирівка та нагороджений посмертно відзнакою Орденом Вітчизняної війни I ступеня. Так закінчився бойовий шлях командира партизанського з'єднання, який стояв до останнього подиху за визволення України. В його честь в 1967 р. радянська влада встановила пам'ятну дошку в с. Інгульці, а вже в 1970 було побудований Бульвар Седнева площа якого сягнула 5,8 га. [4, с. 443].

Отже, командир партизанського загону Г. М. Седнев уособлює в собі український дух, розум, силу та волю. Він опинившись сам на сам не маючи ніякого зв'язку із радянськими військами з 1941 по 1943 рік на власний розсуд формував партизанські загони та підпільні групи. Проводив, різноманітні диверсійні операції, які завдавали шкоди німецьким окупантам. І навіть після його смерті партизани продовжували діяти у ворожому тилу називаючись «седневцями». Таким чином, його соратники продовжили справу простого українця із селянської родини та великого тактика партизанської справи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Биография Г. М. Седнева - Широковський народний історико – краєзнавчий музей.
2. Бухтияров В. Помним. К 50-летию освобождения Украины от фашистских захватчиков / В. Бухтияров . – Библиотечка альманах Сксагань. – г. Кривой Рог. – 1994. – с. 74
3. Воронова Т. Герой Криворізького опору / Т. Воронова. – // Червоний гірник. – 22 квітня 2004. – № 63 – 63. – С. 4
4. Енциклопедія Криворіжжя: 230-річчю з дня заснування Кривого Рогу присвячується. – У 2-х т./ [упоряд. В. П. Бухтияров]. – Кр. Ріг: ЯВВА, 2005. – Т. 2. – Кр. Ріг: ЯВВА, 2005. – 816 с.
5. Спогади ветерана партизанського загону під керівництвом Г.М. Седнева, Садиченко Миколи Івановича Садиченко. – Широковський народний історико – краєзнавчий музей.
6. Історія міст і сіл Української РСР. Дніпропетровська область. — К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. — 959 с.
7. Широковщина в роки війни 1941 – 1945 / [упорядник Л. А. Бай, В. О. Ганенко]. – Кривий Ріг. – 2005. – 170 с.

Вакульчук Євген,
учень 11 класу,
Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 114
Науковий керівник: **Барабаш Н. О.,**
кандидат історичних наук, доцент,
керівник гуртка «Юний науковець «МАНУМ» ДОР» (відділення історії)»
Маслова І. А., вчитель історії,
Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №114

«ІНГУЛЕЦЬКИЙ ПАРАДОКС» : ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У минулому народу України однією з найбільш помітних подій стала Друга світова війна. Жоден інший народ – учасник наймасштабнішого військового конфлікту вісторії

людства – не пережив того, що випало на долю українців. Всебічне об’єктивне та незаангажоване вивчення воєнно-історичних подій в Україні періоду Другої світової війни важливе з погляду встановлення історичної правди і поглиблення знань про героїчне минуле нашої Батьківщини.

Робота присвячена дослідженню маловідомої локальної військової операції «Інгулецький парадокс», яка проходила в рамках Нікопольсько-Криворізької наступальної операції в кінці лютого – на початку березня 1944р. в районі селищ Зелене – Широке – Інгулець – Шестерня – Андріївка. Метою операції було створення плацдарму для наступу радянських військ в районі зазначених населених пунктів.

Новизна дослідження полягає в тому, що перебіг локальної операції досліджений дуже мало. В офіційних джерелах ці події майже не висвітлюються. Згадку про перебіг даних військових дій нам вдалося знайти лише в спогадах генерала В. Чуйкова «Гвардійці Сталінграда ідуть на Захід» [4]. Саме маршал й дав назву «Інгулецький парадокс» операції по форсуванню річки Інгулець і звільненню однойменного населеного пункту. Суттєву інформативність мають спогади Героя Радянського Союзу С. Д. Романовцева, командира кулеметного відділення 226 гвардійського стрілецького полку. В них він зазначав, що його «зірковий час» пробив саме при виконанні бойових завдань в ході операції «Інгулецький парадокс». Завдяки цим записам можна відтворити більш-менш повноцінну картину весняних боїв 1944р. на інгулецьких землях [3]. Більше офіційних посилань щодо «Інгулецького парадоксу» нами знайдено не було. Тому дослідження цієї маловідомої операції присвячена пошукова діяльність Широківсько-Інгулецької пошукової групи, до складу якої я належу.

У 1995р. в нашому регіоні була створена історико-громадська пошукова організація «Пошук – Дніпро». У витоків організації стояв відомий ще з радянських часів пошуковець Євген Трушенко. У вересні 2008 р. до її складу увійшов пошуковий загін з Кривого Рогу.

В 2010 р. на базі Криворізького відділу «Пошук – Дніпро» виникла Широківсько – Інгулецька пошукова група. Причиною створення окремої групи була відносно далека відстань від Кривого Рогу до Інгулецького та Широківського районів, що заважало проводити на місцях колишніх бойових дій регулярні розкопки. Саме в цей час ентузіасти, які увійшли до складу групи, зацікавились маловідомою військовою операцією «Інгулецький парадокс», яка проходила саме на території Інгулецького та Широківського районів. Пошуково-польова діяльність групи сьогодні полягає у дослідженні місць бойових дій та опитуванні свідків тих подій.

На початку проведення пошукових робіт була відома територія, де відбувалися військові дії. Але при цьому ніхто не знав справжніх масштабів людських і матеріальних

втрат. Тому, маючи попередні відомості про можливі знахідки, пошукові роботи проходили за наступним планом: 1) перевірка попередніх відомостей про об'єкти; 2) обстеження території для відкриття або дослідження об'єктів; 3) фіксація знахідок. Ці заходи дозволяють провести детальне дослідження ліній фронту й побут обох сторін, а також здійснювати пошук останків загиблих солдат для їх перепоховання.

Станом на 31.08.2014 року на території проведення «Інгулецького парадоксу» пошуковцями було знайдено і перепоховано залишки більш ніж двадцяти солдат з обох сторін, зокрема на землях поблизу селищ Широке, Інгулець, Андріївка, Вишневе. В останньому, дякуючи свідченням мешканців, було знайдено залишки німецького офіцера, вбитого під час одного з боїв. ТРК «Рудана» був знятий сюжет про цю подію.

На приналежність загиблих до певної сторони конфлікту вказують залишки тканин, фурнітури або гудзики на спідній білизні. Рід військ також визначається по уніформі, збереженим нашивкам, смертним медальйонам, амуніції. Наприклад, недалеко від с. Андріївка було знайдено місце бою, в якому брали участь з німецької сторони гірський підрозділ СС «Едельвейс».

Щодо військових знахідок відділу зазначаємо, що на жаль, в 1944 році на наших територіях не застосовували рідких або нових видів зброї й амуніції. Проте факт того, що бої відбувалися в березні серед непогоди створив матеріальну базу для дослідження побуту німецьких солдатів: окопи знизу вкриті матеріалом, схожим на руберойд та дерев'яними дошками. Виявлено, що у солдат були наявні спеціальні місця для відпочинку (частіше в окопах у формі букви W), в яких були знайдені порожні пляшки з-під води й вина, столові набори й банки з консервами. Іноді в таких місцях ставили печі, частіше всього саморобні. Так, в одній з німецьких мінометних точок була знайдена пічка типу «буржуйки», зроблена з металевої кришки для швейної машинки, труба ж виготовлена з чохла від легкої артилерійської пушки. В середині було знайдено підсумок для патронів від kar 98.

Проведені дослідження дозволяють зробити висновки про те, що польові роботи Широківсько-Інгулецької пошукової групи є основним методом дослідження при вивченні військових дій у рамках маловідомої операції «Інгулецький парадокс». Знахідки, зроблені під час розкопок, дозволяють окреслити ареал військових дій, види і типи зброї, характер і особливості проведення операції. Особисті речі бійців формують уявлення про побутові умови солдатів та офіцерів обох армій, а знайдені пошуковцями документи проливають світло на кількісно-якісний склад армійських підрозділів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Куцаєва Т. У вогняному валі війни: про неодноразове захоплення гітлерівцями та визволення від них населених пунктів України роки Великої Вітчизняної війни / Т. Куцаєва //

Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретації (до 65-річчя Великої Перемоги). Матеріали міжнародної наукової конференції / Відповідальний редактор: Легасова Л.В. – К., 2011. – 800 с.

2. Патриляк І.К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни: спроби нового концептуального погляду/ І. К. Патриляк, М. А. Боровик. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010.- 510 с.

3. Романовцев С.Д., Воспоминания. - [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=784

4. Чуйков В.И. Гвардейцы Сталинграда идут на Запад. – [Електронний ресурс] Режим доступу: [http:// coolib.com/b/222137/read](http://coolib.com/b/222137/read)

Барабаш Діна,
учениця 10-го класу,
Криворізький Центральньо-Міський ліцей
Науковий керівник: **Барабаш Н. О.,**
кандидат історичних наук, доцент,
Криворізький факультет Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПІСЛЯВОЄННИЙ КРИВИЙ РІГ: ОБРАЗ МІСТА У ФОТОГРАФІЇ

Дана робота присвячена вивченню формування образу міста Кривого Рогу в другій половині 1940-х – 1950-х роках. Звернення до цієї теми, обумовлено зростанням наукової зацікавленості до розвитку післявоєнної Радянської України в цілому, та частково Кривого Рогу. Вивчення образу післявоєнного міста дає змогу проаналізувати становлення та розвиток нового промислового гіганта, а також допомагає розкрити систему суспільних стереотипів та штампів у сприйнятті радянської дійсності. Оскільки фотографія є носієм особливої інформативності, то можна вважати актуальним вивчення фотодокументів радянського періоду.

Мета нашої роботи – вивчити формування образу міста Кривого Рогу в повоєнні роки.

Оснoву роботи склали фотографії опубліковані на Інтернет-ресурсах, в міських популярних та періодичних виданнях, а також фотографії з родинних архівів. До наративних джерел, покладених в основу роботи, відносимо статті періодичних видань, підписи до документальних фотографій, спомини мешканців міста.

Історіографічну базу дослідження формують теоретичні роботи з історичної урбаністики [6 - 8], науково-популярні видання із серії «Історія фабрик та заводів», а також краєзнавчі дослідження Тетяни Воронової та Олександра Мельника та інш. [1 - 5].

Методологічними засадами роботи є принципи історизму та об'єктивності в дослідженні суспільних явищ. У роботі використані спеціально-історичні методи: історико-порівняльний, історико-системний та метод історичної реконструкції (дозволив відтворити образ післявоєнного міста). Для визначення поняття візуального образу міста велике значення мала робота Кевіна Лінча, який вважає, що окрім індивідуальних образів існує і

єдиний образ міста, який складається з доріг, кордонів, районів, орієнтирів, вузлів, які утворюють в свідомості городянина мапу місцевості, наділену оцінками, сенсами і т. д. [6].

Хронологічні рамки дослідження обмежені періодом від середини 1940-х до кінця 1950-х років. Даний відрізок часу був обраний у зв'язку з тим, що саме у цей час спостерігається розбудова промислових та соціальних об'єктів, тобто формування сучасного образу міста.

У довоєнний період Кривий Ріг був одним з найбільших промислових міст в СРСР. Під час війни більшість заводів та установ міста або евакуювали, або підривали. Одразу після визволення Кривого Рогу від фашистських загарбників розпочалась велика реконструкція усіх промислових об'єктів. Тому у стислі строки Кривий Ріг повинен був повернути собі славу не лише значного культурного та наукового, але ще й промислового центру.

З 1946 року відновлюється слава Кривого Рогу – великого промислового та культурного центру. А в місті проводиться IV зліт стаханівців гірничорудної промисловості України. Тут працюють науково-дослідницький гірничорудний інститут, інститут „Кривбаспроект”, гірничорудний та педагогічний інститути, гірничий та будівельний технікуми, 24 палаци культури, 74 бібліотеки, драматичний театр, 36 поліклінік, лікарень та амбулаторій, та 11 дитячих консультацій. Але зовнішній вигляд міста залишається старим. І лише з 1949 року глобально змінюється планування міста. Вулиці стають ширшими, будинки вищими. У підсвідомості громадян формується образ нового Кривого Рогу – сучасного радянського міста-трудівника.

Саме у цей час відкриваються нові групи рудників, реконструююся старі. Будувати ці групи рудників приїжджають хлопці та дівчата з усього Радянського Союзу. Для цих робітників будується житло на Південному гірничо-збагачувальному комбінаті, Соцмісті, Карачунах, рудниках імені Дзержинського та XX партз'їзду.

Багато домів було реконструйовано в центральній частині міста. Завершується будівництво та асфальтування дороги протяжністю приблизно 100 кілометрів, яка з'єднувала центр міста та поселення Північної групи рудників. Разом з цим будується нова асфальтована дорога що з'єднує Соцмісто та Карачуни. Також починає діяти нова трамвайна лінія: центр – Південний гірничо-збагачувальний комбінат. На нові вулиці випускають нові моделі транспорту. Разом із ростом розміру міста зростає і кількість транспортних зупинок. Для усіх видів транспорту вивішують спеціальні плакати з розкладом руху транспорту. У цей самий час будується перші у Кривому Розі трамвайні та тролейбусні депо [5]. Також на вулицях міста з'являється велика кількість легкових автомобілів, які потрапляють під приціл фотокамер. Таким чином фотографи намагаються показати, що криворіжці активно користуються власним транспортом, це вказує на зростання добробуту міського населення.

У зростаючому місті розширюється мережа поштових відділень. Головноштамт побудували в Кривому Розі у 1956 році, тоді він мав ім'я Контори Зв'язку. На той час у Кривому Розі нараховувалось вже 86 міських та 11 приміських відділень. У цей період була зведена міська автоматична телефонна станція. Усього в Кривому Розі у середині 1950-х років працювало приблизно півтисячі працівників зв'язку [3].

Масштабна робота була проведена з покращання медичного обслуговування населення. Були зведені лікарні металургійного заводу ім. В. І. Леніна, ПГЗК, рудників ім. Кирова, ім. Комінтерну, ім. Дзержинського, реконструйована 1-ша міська лікарня, створений науково-дослідний інститут гігієни праці та профзахворювань з просторими корпусами стаціонарного лікування та першокласним медичним обладнанням.

Для підвищення добробуту населення у Кривому Розі будуються нові магазини, гастрономи, столові, кафе та ресторани. На колишньому пустирі мешканцями Центрально-міського району, студентами педагогічного та гірничорудного інститутів, учнями шкіл та технікумів було посаджено парк та збудовано площу Сталіна (з 1956 р. площа Визволення).

Постійною темою для тогочасних фотографій були мітинги та паради. Найвизначнішими були паради та мітинги на честь Першого травня, дня Перемоги та Жовтневої революції. Для Кривого Рогу, як для великого промислового гіганта, важливими були й дні металурга, шахтаря, машинобудівника, сталевара, та інші. В ці дні також проводилися урочистості на головних вулицях нашого міста. Часто на фотографіях зображувалися діти. Це були і літні табори відпочинку, і просто шкільні дні. Такими фотографіями людям намагалися показати турботу влади про підростаюче покоління, про розвиток освітньої галузі.

Визначною окрасою міста та місцем відпочинку мешканців Кривого Рогу стають парки, які розбиваються біля площі Артема та навпроти новозбудованої Другої дитячої лікарні. Згодом, у 1952 році, побудували палац культури металургів (арх. К. С. Барташевич) та розбили парк імені Богдана Хмельницького біля палацу [5].

Весь бурхливий процес відбудови промислових потужностей Кривбасу активно фіксується фотографами та фотокореспондентами. Загальновідомо, що документальна фотографія — гарний інструмент впливу на свідомість людей. Фотографії, на яких зображувалися нові комбінати, шахти, рудники, мали показати мешканцям міста економічну стабільність, вселити віру в нове та краще майбутнє. Фотографії трудового дня шахтарів, кар'єрних працівників або металургів повинні були виховувати у людей прагнення до нових звершень у своїй праці, а також пропагувати радянську владу, що дала це місце роботи і піклується про певного працівника.

Комплексне вивчення фотодокументів про Кривий Ріг другої половини 1940-х –1950-х рр. дозволяє говорити про те, що в цей період часу був сформований візуальний образ Кривбасу, який значно відрізнявся від попередніх своєю цілісністю та був покладений в основу подальших візуальних репрезентацій образу міста-трудівника, міста-промислового гіганта. Також Кривий Ріг сприймається через фотодокументи як велике зелене місто, зі значною кількістю садів та парків, з широкими проспектами, наповненими всілякими видами транспорту, з розвинутою соціальною інфраструктурою.

Стверджуємо, що фотофіксація явищ соціокультурного життя Кривого Рогу другої половини 1940-х – кінця 1950-х рр., таких як нове житлове будівництво, благоустрій, свята, розкриваються як частина пропагандистської образної системи, що охоплювала не лише подобу міста, але і сферу соціальних взаємовідносин. Таким чином, маємо змогу стверджувати, що використання фотографій актуальне для робіт по історії міської повсякденності, краєзнавству та історичній урбаністиці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Азаркин С. Архитекторы уходят, а город остается. / С. Азаркин // Пульс. – 2011. – 02 марта. - № 09 (138). – С. 12.
2. Газета і місто. 70 років разом (по шпальтах Криворізької загальноміської газети «Червоний гірник» за 70 років)./ Автор – упорядник Т. П. Воронова. – Кривий Ріг, 1995. – 447 с.
3. Есина Н. Кто стучится в дверь ко мне? / Н. Есина // Пульс. – 2012. – 07 марта. - № 10 (191). – С. 12
4. Історія дитячих бібліотек м. Кривого Рогу (1946-2013рр). - [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://librarykr.org.ua/history.html> (з екрану 05.01.2013 р.).
5. Історичний розвиток. Місто Кривий Ріг. Офіційний сайт виконкому Криворізької міської ради. - [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.kryvyrih.dp.ua/ua/st/pg/171109120764160_s/ (з екрану 05.01.2013 р.).
6. Линч К. Образ города. – М., 1982. – 328 с. - [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://arch-grafika.ru/news/1/2010-06-05-809> (з екрану 05.01.2013 р.).
7. Товстенко Т., Тямін М. Територіальний і розпланувальний розвиток м. Кривий Ріг / Т. Товстенко, М. Тямін // Праці Центру пам'яткознавства. Випуск 16 / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК. — К., 2009. — 318 с. – С. 249 – 255.
8. Тямін М. Етапи містобудівного розвитку м. Кривий Ріг / М. Тямін // Праці Центру пам'яткознавства. Випуск 16 / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК. — К., 2009. — 318 с. – С. 255 – 268.

Товстоляк Н.М.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

**З КОГОРТИ КРИВОРІЗЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ: ІСТОРИКИ КРИВОРІЗЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ**

Особлива роль в організації краєзнавчих досліджень на Криворіжжі належала історикам Криворізького державного педагогічного інституту (КДПІ), метою діяльності яких було наукове вивчення історії краю, фахова підготовка молодих вчителів, патріотичне виховання людей на героїчних традиціях минулого, а також створення та діяльність музеїв на підприємствах Кривого Рогу, вшанування пам'яті героїв Великої Вітчизняної війни.

Найбільше цікавили краєзнавців історія Криворіжжя дореволюційного періоду, історія Великої Вітчизняної війни, а у зв'язку із будівництвом нових шахт та кар'єрів виникла необхідність археологічних обстежень великих територій, так як під час розробки їх робітники постійно знаходили поховання давніх людей.

Понад 60 років проводяться історико–краєзнавчі дослідження Криворіжжя, надруковано значний масив літератури, публікацій у засобах масової інформації, на території регіону сформувалася своя група краєзнавців, що зробили значний внесок в історичне дослідження краю. Але сама історія краєзнавчого руху та його історіографія ще не написані, тому це питання залишається особливо актуальним. Значний внесок у вивчення історії Криворіжжя та Дніпропетровщини зробили історики П.Л.Варгатюк, А.В.Дольчук, А.А.Матрос, Т.П.Воронова.

Мета нашої статті – коротко охарактеризувати краєзнавчі здобутки відомих краєзнавців гірничого краю, яких об'єднувала робота в Криворізькому державному педагогічному інституті (з 1999 р. – державний педагогічний університет).

З відновленням роботи Криворізького державного педагогічного інституту у 1944 р. продовжилися історичні дослідження рідного краю. На той час історичного факультету ще не було, дослідженнями керували викладачі кафедри марксизму–ленінізму КДПІ. З 1946 до 1975 рр. на кафедрі працював Петро Логвинович Варгатюк (1919–2000). Його життєвий шлях та наукова діяльність нерозривно пов'язані з Криворіжжям. Він народився у с. Берестовець Уманського повіту Київської губ. у 1919 р., з 1935 р. проживав на Криворіжжі, працював хронометражистом на руднику ім. Ф. Дзержинського.

Після закінчення середньої школи у 1938 р. вступив до історичного факультету Київського педагогічного інституту ім. М. Горького, але закінчувати навчання довелося в евакуації, у Ташкенті. У 1942 р. закінчив історико-філологічний факультет Середньоазійського університету. Почав працювати у Східному Казахстані, був призваний на військову службу, на фронт він був направлений після закінчення евакуйованого до Ташкенту Харківського військового училища хімічного захисту. Після демобілізації у лютому 1946 р. працював у КДПІ: 1950–1951 рр. – асистент, старший викладач, 1951–1954

рр. – доцент, 1958–1975 рр. – зав. кафедрою марксизму–ленінізму. Петро Логвинович є автором понад 400 наукових праць, 30 з них – монографії [12, с.35].

З ім'ям П.Л. Варгатюка пов'язані ґрунтовні дослідження історії Криворіжжя та Катеринославщини періоду боротьби більшовиків за владу. У 1951 р. він захистив кандидатську дисертацію «Більшовицька організація Катеринослава в роки нового революційного піднесення. 1912–1914», у 1971 р. – докторську дисертацію «В.І. Ленін і діяльність більшовицьких організацій Донбасу, Придніпров'я і Криворіжжя в дожовтневий період». Разом із краєзнавцями він вивчав історію краю, друкував багато статей у місцевій пресі, у часопису «Кур'єр Кривбасу», збирав унікальні матеріали з історії Криворіжжя. Дякуючи його ініціативі криворіжці вперше прочитали цінні відомості з історії рідного краю, було визначено офіційну дату заснування міста, розказано про визначних підприємців Криворіжжя ХІХ – початку ХХ ст. – О.М. Поля, С.М. Колачевського [5], складено перші путівники по Кривому Рогу [4; 6], інше.

П.Л. Варгатюк був науковим керівником та основним дописувачем розділу «Криворізький район» тому «Дніпропетровська область» фундаментального видання «Історія міст і сіл України» (К., 1969, с.285–319). Разом з ним над розділом працювали журналісти, краєзнавці В.Д. Горяний, Д.І. Кан, Г.М. Малахов, Г.С. Осадчук. Неодноразово П.Л. Варгатюку доводилося відстоювати історичну справедливість перед міськими чиновниками, його доля краєзнавця-історика не була легкою. Лише 24 березня 1972 р. рішенням ВАК відомому вченому-істориком та краєзнавцю було присвоєно звання професора. У 1975 р. він був переведений в Інститут історії КПРС при ЦК КПУ [1, арк. 52]. З того часу він проживав у Києві, але постійно друкував результати своїх краєзнавчих досліджень з історії Криворіжжя, з 1993 р. був автором публікацій у часопису «Кур'єр Кривбасу».

Серед відомих істориків та краєзнавців, що працювали в КДПІ, був і Анатолій Васильович Дольчук (1928–2006). Він народився у с. Василівка Тульчинського району Вінницької обл. У 1949 р. закінчив історичний факультет Львівського державного педагогічного інституту, викладав історію, з березня 1956 р. по 1959 р. викладав історію марксизму-ленінізму у Криворізькому гірничорудному інституті, у 1957 р. захистив кандидатську дисертацію, з травня 1960 р. почав працювати доцентом кафедри марксизму–ленінізму КДПІ, виконуючим обов'язки завідуючого кафедрою (на період, коли П.Л. Варгатюк готував до захисту докторську дисертацію). Розпочав роботу над докторською дисертацією «Боротьба Комуністичної партії за розвиток Криворізького басейну в роки розбудови соціалізму та розгорнутого будівництва комунізму (1921–1965)». У 1974 р. була надрукована його монографія «Боротьба комуністичної партії за відбудову і дальший

розвиток гірничорудної промисловості України (1921-1937)» [7], на жаль, захист дисертації не відбувся, так як у 1975 р. йому довелося залишити кафедру у зв'язку з обвинуваченнями у націоналізмі.

Доценту, кандидату історичних наук, автору 6 монографій, 4 брошур, численних статей не дали можливості працювати за фахом, тому у 1975–1986 рр. він працював помічником, а потім машиністом екскаватора на руднику Новокриворізького гірничорудного комбінату [2, арк. 60]. Лише в роки перебудови Анатолій Васильович повернувся в КДПІ, продовжив свої історико–краєзнавчі дослідження, основною темою яких була історія гірничої промисловості. У останні роки роботи на кафедрі історії України історичного факультету Криворізького державного педагогічного університету Анатолій Васильович хворів, але продовжував свої дослідження. Він був одним з ініціаторів проведення у жовтні 2001 р. ювілейних дубовобалківських громадських читань, присвячених 120–річчю гірничих розробок у Кривбасі. На читаннях прозвучала ідея музеєфікації колишнього будинку О.М. Поля, створення, необхідності збереження індустриальної історичної спадщини Криворіжжя [11]. Матеріали збірника громадських читань, авторами статей якого були криворізькі краєзнавці, учні шкіл, студенти, свідчать про значний інтерес криворіжців до історії рідного краю. П.Л.Варгатюк та А.В.Дольчук є авторами історичного нариса з історії Криворіжжя «Рідна скарбниця Півдня», який залишається актуальним й до нашого часу [4].

Вагомий внесок у розвиток історичного краєзнавства зробив Аніслав Антонович Матрос (1938–2005). Аніслав Антонович народився на Криворіжжі, закінчив гірничорудний технікум (технік–геолог), а потім історичний факультет Одеського державного університету. Свої історико–краєзнавчі дослідження А.А. Матрос продовжив під час роботи старшим науковим співробітником, а потім заступником директора Криворізького історико–краєзнавчого музею у 1969–1972 рр. Після закінчення аспірантури у 1975 р. він почав працювати в КДПІ: 1975–1981 – старший викладач кафедри марксизму-ленінізму, 1981 – старший викладач кафедри історії КПРС та філософії, 1982–1986 рр. – доцент кафедри, а потім завідувач кафедру політичної історії [3, арк. 18].

Аніслав Антонович є автором понад 70 наукових праць [8, 91]. А.А. Матросом було розроблено навчальний курс «Основи історичного краєзнавства в середній школі», він збирав матеріали з історії Криворізького державного педагогічного інституту. В результаті цієї роботи була зібрана цінна історична збірка пам'яток, що стала основою музею Криворізького державного педагогічного університету, відкритого у 2000 р. На жаль, передчасна смерть перервала всі плани, зараз його донька, Вікторія Аніславівна Фінічева, продовжує справу батька, керуючи роботою музею КПІ.

А.А. Матросом у 2000 р. було започатковано проведення краєзнавчих семінарів, кращі матеріали яких були надруковані в історичному збірнику [9]. Серед інших цінних проектів А.А. Матроса було проведення розкопок на Криворіжжі силами студентів КДПІ та Криворізького історико–краєзнавчого музею, у тому числі – святилища «Горка». Серед оригінальних досліджень А.А. Матроса можна назвати дослідження життєвого шляху та діяльності видатного політичного, громадського та культурного діяча Придніпров'я Панаса Феденка [9, с.138–158], нарис з історії історичного краєзнавства на Криворіжжі [9, с.38–53].

Одним із ґрунтовних здобутків науковців КДПІ став вихід у 1992 р. одного з перших в незалежній Україні шкільних підручників з історії рідного краю «Історія Криворіжжя» [10]. Його автору, завідувачому кафедрою історії України, доктору педагогічних наук, професору Володимирі Олексійовичу Комарову (1954–2011), вдалося розподілити складний історичний матеріал так, що підручник став корисним для викладання історії в школі, а також представляв значний інтерес для звичайного читача. На жаль, друге видання підручника так і залишилося у електронному вигляді. У 2001 р. кафедра історії України почала проводити науково–практичні конференції «Україна: минуле і сучасність», у збірниках наукових праць яких були статті з історії Криворіжжя.

Вивчення розвитку історичної науки на Криворіжжі залишається актуальним питанням, потребує значної уваги та зусиль дослідників, представляє інтерес для історії нашого краю та історії України в цілому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Архів Криворізького державного педагогічного інституту (КДПІ). – Особова справа Петра Логвиновича Варгатюка (1946–1975).
2. Архів КДПУ. – Особова справа Анатолія Васильовича Дольчука 1962–1995).
3. Архів КДПУ. – Особова справа Аніслава Антоновича Матроса (1975–2003).
4. Варгатюк П.Л. Рудна скарбниця Півдня / П.Л.Варгатюк, А.В.Дольчук. – Дніпропетровськ: Промінь, 1966. – 161 с.
5. Варгатюк П. Доктор медицини, рудопромисловець: Штрихи до біографії С.М. Колачевського / П. Варгатюк // Кур'єр Кривбасу. – 1996. – № 47–48. – С. 61–63.
6. Кривому Рогу 200 лет: Историко–экономический очерк / Редколегия: Варгатюк П.Л., Нивалов В.Н., Осадчук Г.С. – Днепропетровск: Промінь, 1975. – 206 с.
7. Дольчук А.В. Борьба коммунистической партии за відбудову і дальший розвиток гірничорудної промисловості України (1921-1937) / А.В. Дольчук. – К.: Вища школа, 1974. – 183 с.
8. Енциклопедія Криворіжжя: 230-річчю заснування Кривого Рогу присвячується: У 2 т.: Т. 2 / Упорядник: В. Бухтіяров. – Кривий Ріг: ЯВВА, 2005. – 816 с.
9. Історія Криворіжжя: сучасний погляд на історичні періоди, постаті та краєзнавчі дослідження: Збірка статей / Упорядник: А.А. Матрос. - Кривий Ріг: Видавничий дім, 2001. – 160 с.
10. Комаров В.О. Історія Криворіжжя: Навчальний посібник з історії для учнів 8-11 класів загальноосвітніх учбових закладів / В.О.Комаров. – Дніпропетровськ: Січ, 1992. – 165 с.
11. О.М. Поль і розвиток гірничої промисловості в Криворізькому басейні: Матеріали громадських читань / Укладач В.В. Стецюк. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2002. – 208 с. – (Громадські читання з нагоди 120-ї річниці гірничих розробок у Кривбасі).

12. Шайкан В. Історична спадщина Петра Варгатюка – невтомного науковця-історика, педагога, краєзнавця (до 90-річчя з дня народження) / В. Шайкан, А. Дробот // Історія в школі. – 2009. – № 11–12. – С. 34–37.

Барабаш Н. О.,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Криворізького факультету Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПОШТОВА ЛИСТІВКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МІСТА

Кривий Ріг – великий індустріальний центр гірничодобувної, залізорудної та металургійної промисловості України, унікальне місто. Найактивніший період розвитку криворізької міської інфраструктури припадає на кінець XIX – XX століття. Протягом буремного XX століття місто постійно змінювалося, модифікувалося та розвивалося, перебуваючи у пошуку власного актуального обличчя [6, 255-246].

Особливо інформативними для вивчення історії Кривого Рогу, як і будь-якого іншого міста, є різноманітні ілюстрації (фотографії, мапи-схеми, поштівки), оскільки дозволяють візуалізувати зовнішні характеристики об'єктів міського простору. Сьогодні відомо безліч досліджень з історії Києва, Харкова, Кам'янця-Подільського в основу яких покладено поштові листівки.

Мета нашої роботи – охарактеризувати поштову листівку як джерело до вивчення історії міста.

Термінологія, що пов'язанна з листівками, склалася відносно нещодавно. У період появи цього виду видавництва використовувалися поняття «ілюстрованні відкриті листи», «відкриті листи з видами», «поштова листіка», «листівка». У 1920-х рр. перевага віддається більш короткому терміну «листівка», часто використовується поняття «художня листівка». У 1960-70-і рр. у працях філокартистів були проведені перші спроби класифікації листівок й сформульовані основні терміни і поняття. У 1977 р. вишла перша стаття в енциклопедичному виданні про «філокартію».

«Документальна листівка» або «фотолистівка» є одним з різновидів ілюстрованих листівок, в основі зображень яких лежать фотографії. Термін «видова листівка» включає в себе види, створенні й фотографом, й художником. Поняття «документальна листівка» є більш широким, з однієї сторони, але й більш чітким, у відношенні до інших понять, й більше за інших відповідає вимогам і завданням даної роботи. На документальних листівках відтворюються документальні знімки різних подій, види міст і місцевостей, окремі

пам'ятки, тощо. Не дивлячись на окремі різниці допускаємо у роботі використання понять «документальна листівка», «фотолистівка» й «видова листівка» як синонімічних.

У дореволюційний та радянський період не було жодної сторони життя, яка не зображувалася б на листівках. Саме тому даний вид поштового зв'язку представляє собою багатогарний погляд на життя містянина у всіх його проявах. На листівках фіксували впізнавані об'єкти, що були здатні викликати сильний образ у свідомості будь-якого споглядача.

У якості історіографічних джерел з історії Кривого Рогу нами долучаються роботи І. А. Рукавіцина. В книгах репрезентовано найбільшу, з відомих на даний час, колекцію поштових листівок, зроблених до 1917 р., що мають прямий стосунок до містечка Кривий Ріг та населених пунктів, які увійшли до складу Кривого Рогу вже у ХХ ст. На цих ілюстраціях можна побачити вулиці і будинки, відбитки штампів і поштові марки Херсонського повіту, до складу якого містечко Кривий Ріг входило до 1919 р.. В більшості своїй поштові листівки публікуються вперше [3; 4].

Завдяки використанню зображувальних джерел (листівок) автору вдається відтворити колорит невеличкого провінційного містечка Російської імперії у всьому його багатоманітті: від характеристики вулиць до традицій та побуту. Причому поштові карточки показані як з лицьового, так і зі зворотного боків, на них нерідко є текст, що створює атмосферу присутності адресата.

В розділі «Улицы Кривого Рога» автор подає коротку історію 15-ти історичних вулиць Кривого Рогу, які виникли у ХІХ ст.. Майже кожна довідка про певну вулицю, яка нагадує своєрідну краєзнавчу екскурсію, супроводжується оригінальними ілюстраціями, що дозволяє візуально уявити ландшафт містечка Кривий Ріг. Більшість видових листівок належать В. Новаку та Ш. Подгаєцькому [4, 10-30].

У розділі «Административные и общественные учреждения» автор перелічив і дав коротку довідку про кожен культурний споруду, навчальні заклади, адміністративні установи, а також заклади культури і спорту, які існували в Кривому Розі. Оскільки час і люди не сприяли збереженню цих архітектурних об'єктів, автору, не зважаючи на тривалі пошуки, так і не вдалося віднайти зображення всіх споруд [4, 32-37].

Великий попит на відкриті листи заснував цілу галузь, у якій працювали видавці, художники та фотографи. Саме фотографи дуже часто ставали видавцями власної продукції. Не обійшли ці віяння й Кривий Ріг. Окрім фотографій жителів містечка, відома серія листівок з видами Кривого Рогу та його околиць, видана Ш. Я. Подгаєцьким.

Дані дослідження можуть бути використані у якості візуального матеріалу для подальшого вивчення історії міста, розуміння ідеї планування його вулиць, площ та скверів;

допоможе простежити містобудівні етапи розвитку Кривого Рогу, що сформували облік містечка на рубежі XIX – XX століть.

Поштові листівки радянської доби відбивають розбудову міської інфраструктури, тобто сукупності об'єктів міського середовища, що стосуються різних сфер життя і зосереджені на певній території (адміністративні будівлі, промислові об'єкти, житлові масиви й т. ін.). Загалом процес розвитку міського простору Кривого Рогу у XX столітті можна розділити на II основні періоди: довоєнний та післявоєнний. У післявоєнний період в основу листівок були покладені фотороботи Андрія Соловійова, Василя Гелеванчука та ін.

По закінченню війни на листівках прийнято фіксувати певні символічні «вузли» (тобто місця, куди можна вільно потрапити), певні фокуруючі пункти (тобто перехрестя, місця розривів транспортних комунікацій, місця максимальної концентрації певних функцій тощо). Так, в історичному центрі будівля тресту "Геологорозвідка" разом з найближчими будинками зформували неповторний ансамбль однієї із важливих магістралей міста – проспекту Карла Маркса. Починається проспект (пр. К. Маркса, 1) достатньо оригінальною будівлею середини 1950-х років, що відноситься, як і більшість на цьому проспекті будинків, до «сталінської неокласики». Будівля зведена по проекту головного архітектора інституту «Кривбаспроект» В. Суманєєва у 1955-1957 рр.. В різні періоди тут знаходились адміністрації трестів та установ. До речі, цьому архітекторові належить й проект павільйону човникової станції у парку культури й відпочинку ім. Газети «Правда». Об'єднують ці будівлі цікаві архітектурні рішення у вигляді шпилью. До сьогодні павільйон човникової станції є своєрідним символом Кривого Рогу й часто зображується на поштових картках й фотографіях з краєвидами міста.

Безумовно, серед іншого міський простір формують пам'ятники. Як показує історія великих міст, в імперський період їхнього існування перевага надавалася встановленню пам'ятників монархам, загальноімперським високопосадовцям, державним реформаторам, від діяльності яких була користь місту, а також підприємцям місцевого значення; за радянських часів — загальносоюзним лідерам (керівникам країни, генеральним секретарям, діячам революційного руху, відомим членам комуністичної партії, у тому числі і республіканського значення), а також місцевим діячам культури, якщо їхні постаті не викликали заперечення центральної влади (наприклад, Т. Шевченку).

Пам'ятники та інші візуальні об'єкти в місті здатні не тільки символізувати ціннісні та ідеологічні зрушення, але й означувати своїми змінами етапи перетворень. Початок 1950-х – 1980-і рр.. XX ст. – це період насичення та оформлення криворізького міського простору: з'являються парки та сквери, на зміну меморіалам приходять меморіальні зони. Вони із окремих елементів культурно-цивілізаційного ландшафту перетворюються у місто формуючі

домінанти. Так, частими на листівках є зображення площі Визволення з пам'ятником Героям-танкістам, яка утворилася на перехресті просп. К. Маркса – вул. Лермонтовської – вул. Харитонова – вул. Пушкіна.

У Кривому Розі, як і в більшості великих міст, провідну роль грає пам'ятник Визволителям міста від німецько-фашистських загарбників. Даний меморіальний комплекс на проспекті Миру став невід'ємною частиною культурного простору міста й активно зображувався на радянських листівках.

Отже, дореволюційні й радянські поштові листівки з видами Кривого Рогу як своєрідні «візуальні тексти» допомагають виокремити загальні та специфічні риси культурного простору міста, проілюструвати особливості його оформлення на різних етапах, побачити його структурні компоненти.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кочергін І. Фотолітопис Кривого Рогу. Рец. на кн.: Рукавицин І.А. Кривой Рог в открытках, документах, фотографіях. – К.: Книга-плюс, 2012. – 128 с.; ил. // Краєзнавство. – 2012. - № 4. – С. 196 – 197.
2. Нагорна Л. Образ міста: регіональні аспекти вітчизняної візуалізації. / Л. Нагорна // Регіональна історія України. Збірник наукових статей/Головний редактор В. Смолій; відповідальний редакторя. Верменич. — Вип. 7. — К.: Інститут історії України НАН України, 2013.— 234 с. – С. 127-146.
3. Рукавицин І. А. Кривой Рог в конце XIX – начале XX века. / И.А. Рукавицин – К.: «Р.К. Мастер-принт», 2013. – 128 с.
4. Рукавицин І.А. Кривой Рог в открытках, документах, фотографіях. / И.А. Рукавицин – К.: Книга-плюс, 2012. – 128 с.
5. Товстенко Т., Тямін М. Територіальний і розпланувальний розвиток м. Кривий Ріг / Т. Товстенко, М. Тямін // Праці Центру пам'яткознавства. Випуск 16 / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. — К., 2009. — 318 с. – С. 249 – 255.
6. Тямін М. Етапи містобудівного розвитку м. Кривий Ріг / М. Тямін // Праці Центру пам'яткознавства. Випуск 16 / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. — К., 2009. — 318 с. – С. 255 – 268.

Дояр Л.В.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та українознавства
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА СТУДЕНТАМИ-ГЕОЛОГАМИ КРИВОРІЗЬКОГО ГІРНИЧОРУДНОГО ІНСТИТУТУ (на матеріалах Музею історії ДВНЗ «КНУ»)

Загальновідомо, що Криворізький гірничорудний інститут був унікальним навчальним закладом не тільки у колишній Радянській Україні, але і в цілому в СРСР, адже теоретичний зміст навчального процесу у ньому тримався на міцному фундаменті - можливості набуття практичних умінь і навичок безпосередньо на виробництві, у відповідності до спеціальності і кваліфікаційного рівня, який здобували студенти. Кривбас являв собою повноцінний і завершений гірничорудний цикл від розвідки корисних копалин до отримання кінцевого

продукту - високоякісних чавунних і сталевих виробів. Студенти КГРІ навчалися у шахтах, кар'єрах, гірничо-збагачувальних комбінатах, цехах знаменитої на увесь світ «Криворіжсталі». Однак, навіть така багатюща практична база не задовольняла тогочасний викладацький колектив інституту, тож постійно тривав пошук нових форм та методів навчального процесу. На геолого-збагачувальному факультеті, наприклад, вагомого педагогічного успіху у той час досяг доцент кафедри мінералогії, кристалографії, петрографії і покладів корисних копалин В.Ф. Петрунь: науково-дослідницькі роботи його студентів Бадової «Мигдалини мезозойських еффузивів» та Рожман і Кумінової «Петрографія еффузивів Білої гори» на Всесоюзному конкурсі студентських робіт 1971 р. були рекомендовані до друку [4, с. 77-78].

Цікавою навчально-методичною знахідкою геолого-збагачувального факультету (як окремий, під назвою геолого-маркшейдерський, факультет існував з 1953 р., у 1966 було створено маркшейдерсько-шахтобудівний і геолого-збагачувальний факультети [3], на сучасному етапі у складі ДВНЗ «КНУ» існує геолого-екологічний факультет - Л.Д.) стала організація дослідницьких студентських маршрутів на Кримський півострів. В архіві Музею історії Криворізького національного університету зберігається звіт про науковий похід, здійснений студентами КГРІ майже півстоліття тому - у 1968 р. [1]. Враховуючи резонанс, як на сьогоднішній день, географію даної експедиції та процес перманентного пошуку продуктивних форм і методів навчально-виховної роботи серед студентської молоді у сучасних вітчизняних ВНЗ, вважаємо за потрібне ввести у науковий обіг дотепер не оприлюднене нарративне джерело. Слід зазначити, що уміщені у ньому фотоматеріали нещодавно експонувалися у нашій університетській газеті, а саме, у рубриці «Ретрофото» [2].

Представлений документ являє собою машинопис, що включає 6 аркушів тексту, виконане олівцями креслення маршруту та 18 з'єднаних між собою картонних сторінок, на яких загалом уміщено 34 фото (у чорно-білому кольорі). Друкований текст складається з 6-ти розділів: 1) «Загальні відомості про похід, цілі і задачі»; 2) «Загальна фізико-географічна характеристика району»; 3) «Технічна характеристика маршруту»; 4) «Рекомендації до маршруту»; 5) «Перелік використаного спорядження»; 6) «Опис походу».

Учасниками походу стали студенти геолого-збагачувального факультету КГРІ: Л. Вознесенська (керівник), О. Коростильов, О. Сініцина, В. Шевченко, В. Скрипка, М. Демченко, В. Налужний, В. Бутирин, А. Левченко. Маршрут походу розроблявся спільно, виходячи з того, що він: 1) є невідомим для усіх його учасників; 2) є цікавим з геологічної точки зору; 3) сповнений туристичними об'єктами; 4) пролягає по місцях партизанської слави. Враховуючи, що похід відбувався у листопаді місяці, до вищеназваних цілей і задач можна сміливо додавати перевірку студентів КГРІ на фізичну підготовку і витривалість.

У фізико-географічній характеристиці району, зокрема, говорилося, що студенти пройдуть шлях від Сімферополя до Судака, крокуватимуть дорогою до села Партизанське, потім — лісовими тропами, що перетинають 11-ту Кримську грядку з півночі на південь, гори Чатир-Даг і Демерджі, потім — повдовж Чорного моря через села Морське та Новий Світ до кінцевого пункту у місті Судак.

Як зазначалося у технічній характеристиці даного маршруту, за ступенем складності він поділявся на 3 ділянки: Сімферополь-Перевальне, Перевальне-Привітне, Привітне-Судак. Друга ділянка була визнана найскладнішою, адже рухатися доводилося на висоті 600-1500 м над рівнем моря. Шлях до Перевального ускладнювався підйомом на гору Чатир-Даг.

Похід розпочався 2-го листопада 1968 р. з околиць міста Сімферополя. Напередодні група зареєструвалася у відділку Кримської рятувальної служби, отримала рекомендації і перевірила спорядження. Шлях від Сімферополя до Партизанського пролягав по шосейній асфальтованій дорозі, далі до підніжжя Чатир-Дагу йшли лісом ґрунтовою дорогою. За день наші студенти пройшли 23 км, безпосередньо пішим строєм вони рухалися близько 6-ти годин, метеорологічні умови були сприятливими, бівуак (палатку) вони поставили неподалік від джерела з прісною водою.

3-го листопада учасники походу знаходилися на туристичній стоянці біля гори Чатир-Даг: попереду був 29-кілометровий шлях з 5-ма кілометрами природних перешкод, підйом на нижнє плато Чатир-Дагу здійснювався без тропи, підйом на вершину — крутим схилом, спуск — горною тропою. Ситуація ускладнювалася погіршенням погодних умов — з другої половини дня туристам-розвідникам дошкуляв сильний туман. Палатку, як і напередодні, вони знову поставили поблизу природнього джерела з питною водою, для обігріву використовували дрова, безпосередньо пішим строєм вони рухалися впродовж 8-ми годин.

4-го листопада подорожуючі вже знаходилися на туристичній стоянці біля Ангарського перевалу — попереду був «штурм» гори Демерджі, складний 30-тикілометровий маршрут з 10-ма кілометрами природних перешкод. Проблема цієї ділянки полягала у тому, що схил гори Демерджі був не тільки крутим, але ще й «сипучим», до того ж, під час підйому був сильний туман. Ділянка виявилася настільки складною, що довелося скористатися випадковим авто і здолати на ньому 7 км маршруту. Бажаний відпочинок був знову облаштований у палатці поблизу джерельної води, дослідники обігрілися дровами.

5-го листопада група знаходилася на метеостанції Демерджі і готувалася здійснити 28-микілометровий перехід з 4-ма кілометрами природних перешкод. Відважні туристи спочатку спустилися крутим схилом з Демерджі, а потім піднялися на Караба-Яйлу і Тай-Кобу. У пішому строю у цей день вони знаходилися 8,5 годин. Метеорологічні умови були сприятливими, палатку поставили поблизу метеостанції, опалювалися дровами.

На п'ятий день подорожі, 6-го листопада 1968 року, загін криворізьких студентів впродовж 11 годин пройшов 36 км шляху, із яких 15 км склалися із природних перешкод - вони рухалися повздовж річки Безім'яної, здійснили спуск з перевалу до села Привітне. Нагородою за тривалий перехід став відпочинок у приміщенні місцевої школи.

7-го листопада, коли в СРСР за традицією святкували День Великої Жовтневої соціалістичної революції, туристи пройшли 17 км маршруту, на це вони витратили 4 години часу, дорога пролягала узбережжям Чорного моря, а погодні умови відповідали святковому настрою.

В останній день подорожі, 8-го листопада, студенти здолали 25 км — вони стартували від села Новий Світ, йшли повздовж моря, опинилися перед горою Орел, яка заглиблена у море і тому утворює бухту з неповторним «царським пляжем», рухалися тропою, оминули грот Шаляпіна, гору Орел і вийшли до заводу шампанських вин, що у Новому Світі. Далі, залишаючи зліва гору Сокіл, пройшовши село Уютне, студенти-дослідники дісталися міста Судак.

У цілому, впродовж 7-миденного походу туристи пройшли пішки 181 км, на це вони витратили 54 години, тобто швидкість їх пересування становила майже 3,5 км/год. І це у невідомій нікому із учасників місцевості, із важким спорядженням та запасом продуктів у рюкзаках, необхідністю долати природні перешкоди! Напевно, похід був присвячений Жовтневим святкам, хоча у «Звіті...» про це і не йдеться. Безперечно, що у заході брали участь сміливі, дисципліновані молоді люди, що прагнули рівнятися на покоління своїх героїчних батьків, які зламали хребет гітлерівській Німеччині — це були діти, народжені у перші післявоєнні роки. Вони вірили у майбутнє своєї країни, ототожнюючи з ним і своє власне майбутнє. На наше глибоке переконання, подібної героїки, перевірки своїх духовних і фізичних сил у критичних, екстремальних умовах потребує і сучасна студентська молодь. Слід зазначити, що накопичений та інтерпретований у представленому джерелі досвід навчально-виховної роботи, що її проводив колектив геолого-збагачувального факультету КГРІ, активно застосовується у ДВНЗ «КНУ» і на сучасному етапі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Архів музею історії ДВНЗ «Криворізький національний університет». - Ф. 1 «Історія КГРІ». - Оп. 2 «Текстові документи» - Спр. «Звіт про туристичний похід групи студентів КГРІ по Криму восени 1968 року». - 25 арк.
2. Дояр Л.В. Пошана до минулого — шлях у майбутнє// Університетські новини. - 2015. - січень (офіційний сайт ДВНЗ «КНУ»).
3. Експозиція Музею історії Криворізького національного університету. - Зала № 3. - Од. зб. 258.

4. Криворожский горнорудный институт. К 50-летию института./ [Н.М. Акименко, З.С. Архангородский, И.А. Бадица и др.]; отв. ред. Н.И. Стариков. - Львов: Изд-во Львовского ун-та, 1972. - 184 с.

Нікитенко М.П.,
науковий співробітник,
Комунальний заклад культури
«Міський історико-краєзнавчий музей» (м. Кривий Ріг)

ПАСПОРТИЗАЦІЯ ПАМ'ЯТНИКІВ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ КРИВОГО РОГУ В 1970-1972 РР..

Мета статті – охарактеризувати процес паспортизації пам'ятників історії і культури Кривого Рогу на початку 1970-х років.

Вперше поняття паспортизація пам'ятників було введено в обіг у Розпорядженні Ради Міністрів (далі РМ) УРСР від 11.09.1963р. №1368-р щодо проведення протягом 1963 і першої половини 1964 років реєстрації і паспортизації визначних історичних, археологічних пам'ятників і пам'ятників мистецтва на території УРСР виконками обласних, Київської і Севастопольської міських Рад депутатів трудящих, за допомогою створеними для цього на місцях комісії з участю представників радянських і громадських установ і організацій [2, с.89]. В Інструкції про порядок проведення реєстрації і паспортизації пам'ятників історії, археології та мистецтва на території УРСР (затверджена Наказом міністра культури УРСР від 10.10.1963р. №39-н) вперше було подано дефініцію паспорта як основного документа державного обліку пам'ятника, що складається на основі даних обстеження пам'ятника на місці [2, с.187]. Форми паспортів пам'ятників історії, археології та мистецтва були введені Наказом міністром культури УРСР від 17.10.1955р. №1708: Форма№1 Паспорт пам'ятника археології, Форма№2 Паспорт історичного пам'ятника (не будівлі), Форма№3 Паспорт історичного пам'ятника (будівлі), Форма№4 Паспорт пам'ятника скульптури, Форма№5 Паспорт пам'ятника живопису, графіки, прикладного мистецтва, Форма№6 Списки пам'ятників [2, с.145-165]. Завдяки виконаній роботі був упорядкований список пам'ятників мистецтва, історії та археології республіканського значення УРСР, що перебувають під охороною держави; затверджений Постановою РМ УРСР від 21.07.1965р. №711: у Кривому Розі отримали категорію охорони «республіканського значення УРСР» два пам'ятника мистецтва: бронзові бюсти двічі Героїв Радянського Союзу Д.Б.Глінки і В.І.Михлика [2, с.92].

Після проведення паспортизації визначних пам'ятників історії і культури розпочалась паспортизація пам'ятників місцевого значення, що були взяті на державний облік, та

повторна паспортизація пам'ятників республіканського значення: за 6 років стан пам'яток міг зазнати змін.

Відповідно до законодавства СРСР щодо пам'яток величезна роль у пам'яткоохороній справі була покладена на музейні установи (Наказ міністра культури УРСР від 19.12.1962 р. Про участь музеїв в охороні й популяризації пам'ятників історії, археології та мистецтва) [2, с.412]. Заснований в січні 1960р., Криворізький історико-краєзнавчий музей в лютому 1968 р. святкував урочисте відкриття нової будівлі за адресою Перший провулок Леніна, 16 (сучасна Каунаська). Почесну роботу – заповнення паспортів, креслення схем – директор музею Ракітін Яків Григорович та заступник директора з науковій роботи Матрос Аніслав Антонович доручили двом музейним співробітникам, Дубницької Людмилі Дмитрівні (в 1970 р.) і Нікітенко Надії Миколаївні (в 1971 р.); інформацію про них ми знайшли в особових справах закладу. Дубницька Людмила Дмитрівна (Додаток 1) – 1941 р.н, екскурсовод закладу з 1969 р., науковий співробітник з 1970 р., студентка Київського державного художнього інституту факультету теорії і історії мистецтва з 1966 р., безпартійна, росіянка, незаміжня [6, с. 1-4.]. Нікітенко Надія Миколаївна (Додаток 2) – 1944 р.н, старший науковий співробітник музею з 1971 р., випускниця Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченко (1968 р.), спеціальність - історик-міжнародник з правом викладання історії та суспільствознавства англійською мовою, безпартійна, українка, заміжня, виховувала двохрічну доньку Мар'яну [8, с.1-4]. Виконавець фотозйомки невідомий, всі фотосвітлини пам'ятників 1970-1972 рр. не підписані.

Наше місто наприкінці 60 рр. ХХ ст. за даними багатотомної праці українських науковців «Історія міст і сіл. Дніпропетровська область» – сучасний мегаполіс «з просторими асфальтованими вулицями і площами, красивими багатоповерховими будинками, цілими архітектурними ансамблями»; 5 районів: Центральні-Міський, Держинський, Жовтневий, Інгулецький, Тернівський; 7 селищ міського типу: Веселі Терни, Залізничне, Мирівське, Рахманівка, Зелене, Калініне та Суворове; чисельність населення складала близько 623 тис. чоловік [5, с.317]. Музейним співробітникам довелося помандрувати по Криворіжжю, досліджуючи пам'ятники історії і культури для складання актів технічного огляду пам'ятників [1, с.1-4], оформлення охоронних зобов'язань [9, с.1-2] і заповнення семі розділів паспортів: I. Найменування пам'ятника; II. Місцезнаходження пам'ятника; III. Опис пам'ятника; IV. Бібліографічні відомості; V. Збереження пам'ятника; VI. Охорона пам'ятника; VII. Схематичні плани ділянки, що її займає пам'ятник, і охоронної зони, обміри [11, с.1-3].

Паспорт на кожен вид пам'ятника складався в 4-х примірниках: один залишався у відділі культури райвиконкому, другий надсилався в управління культури області, третій – в

Міністерство культури УРСР, четвертий – Державній інспекції по охороні пам'ятників Міністерства культури СРСР для центрального довідкового фонду; про це нагадувала надрукована в кінці четвертої сторінці паспорту Примітка [11, с.4] (Додаток 3). Пробні примірники паспортів залишилися у Криворізькому історико-краєзнавчому музеї (для прикладу візьмемо документи паспорту пам'ятника Бюста двічі Героя Радянського Союзу Д.Б.Глінки): деякі з них з датою, з прізвищем та ініціалами музейного співробітника – Дубницька Л.Д., або Нікітенко Н.М., завірені підписом директора і печаткою закладу (Додаток 4), як паспорт вищезазначеного пам'ятника скульптури [11, с.3]. Примірник паспорту комплектувався чотирма фотознімками пам'ятника з 4-х точок огляду: фасадна (Додаток 5), два профілі (Додаток 6), тильна (Додаток 7), розміром 13x18см, а також фотокопією схематичного плану ділянки, що займав пам'ятник, розміром 6x9см (Додаток 8). Всі фотознімки – чорно-білого друку, не підписані, крім схем розташування пам'ятників, за креслення яких відповідала Надія Миколаївна Нікітенко: вказано прізвище та ініціали виконавця, підпис, дата цифровим написом (день, місяць, рік), завірено печаткою закладу.

Результати паспортизації пам'ятників історії і культури початку 70-х років ХХ століття увійшли в історію. **Дубницька Л.Д.** в червні 1972 р. закінчила навчання, отримала диплом мистецтвознавця, в липні того ж року була призначена на посаду старшого наукового співробітника по пам'ятникам, народним музеям і образотворчому мистецтву. **Нікітенко Н.М.** написала лекцію «Пам'ятники історії і культури міста Кривого Рогу», підготувала рукопис буклету «Пам'ятники В.І.Леніну на Криворіжжі». В двотомній «Енциклопедії Криворіжжя» є інформативні статі про Ракітіна Я.Г. [4, с.372], Матроса А.А. [4, с.91], Дубницьку Л.Д. [3, с.395], але про Нікітенко Н.М. інформація відсутня: Надія Миколаївна звільнилась у 1974 р. та поїхала з Кривого Рогу. Наступні паспортизації кінця 1970-х, і середини 1980-х років використовували базу даних паспортизації пам'ятників початку 1970-х рр. В 1987 р. Інститутом історії Академії наук УРСР (було видано працю «Пам'ятники історії і культури Української РСР»; фундаментальна робота містить інформацію щодо пам'ятників всіх областей і районів республіки, дві сторінки відведено про пам'ятники Кривого Рогу та Криворізького району [10, с.114-116].

В 2014 р. розпочалась нова хвиля паспортизації пам'яток у Кривому Розі, наукові співробітники музею знову були задіяні в цьому історичному процесі: фотографування, обміри, креслення схем, складання історичних довідок; і знову звернулися до джерел – пробних примірників паспортів пам'ятників історії і культури 1970-х рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Акт технічного огляду пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б., 30.08.1971р.: – КІКМ, науково-освітній та експозиційний відділ: Паспорт пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б., 04.05.1970р., б/н.

2. Законодавство про пам'ятники історії та культури / [О.Н.Якименко / упоряд. М.О.Голодний, В.І.Акуленко, М.Л.Дашевська, Л.П.Плескач]. – К.: Українське товариство охорони пам'ятників історії та культури: Видавництво Політичної Культури України, 1970. – 464с.

3. Енциклопедія Криворіжжя: у 2-х т. / [упоряд. В.П.Бухтіяров]. – Кр.Ріг: ЯВВА, 2005. – Т. 1. – 2005. – 704с.

4. Енциклопедія Криворіжжя: у 2-х т. / [упоряд. В.П.Бухтіяров]. – Кр.Ріг: ЯВВА, 2005. – Т. 1. – 2005. – 816с.

5. Історія міст і сіл Української РСР в 26 т. / [П.Т. Тронько та ін.]. – Х.: Харківська книжкова фабрика ім. М.В.Фрунзе, 1969. – Т. Дніпропетровська область. – 1969. – 260с.

6. Особовий листок по обліку кадрів Косогової / Дубницької Л.Д. – КІКМ, кадровий відділ: Особова справа Косогової / Дубницької Л.Д., б/н.

7. Особовий листок по обліку кадрів Матроса А.А. – КІКМ, кадровий відділ: Особова справа Матроса А.А., б/н.

8. Особовий листок по обліку кадрів Нікітенко Н.М. – КІКМ, кадровий відділ: Особова справа Нікітенко Н.М., б/н.

9. Охоронне зобов'язання на пам'ятник Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. 23.06.1971р – КІКМ, науково-освітній та експозиційний відділ: Паспорт пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. 04.05.1970р., б/н.

10. Пам'ятники історії і культури Української РСР : каталог-довідник [П.Т.Тронько та ін.]. – К.: Інститут Історії Академії Наук Української РСР : Наукова Думка, 1987. – 736с.

11. Паспорт пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. 04.05.1970р. – КІКМ, науково-освітній та експозиційний відділ, б/н.

12. Фото пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. (фасадна точка огляду) 1970-1972рр. – КІКМ, науково-освітній та експозиційний відділ: Паспорт пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. 04.05.1970р., б/н.

13. Фото пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. (профіль) 1970-1972рр. – КІКМ, науково-освітній та експозиційний відділ: Паспорт пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. 04.05.1970р., б/н.

14. Фото пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. (тильна точка огляду) 1970-1972рр. – КІКМ, науково-освітній та експозиційний відділ: Паспорт пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. 04.05.1970р., б/н.

15. Фотокопія схеми розташування пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. 27.11.1971р. – КІКМ, науково-освітній та експозиційний відділ: Паспорт пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. 04.05.1970р., б/н.

ДОДАТОК 1.

Фото Дубницька Людмила Дмитрівна
(науковий співробітник музею), 1969р.

ДОДАТОК 2.

Фото Нікітенко Надія Миколаївна
(ст. науковий співробітник музею), 1971р.

ДОДАТОК 3. Паспорт пам'ятника (стор. 4, 1) Бюст двічі Героя Радянського Союзу
Глінки Д.Б., 04.05.1970.

Наступні записи		Міністерство культури СРСР	
1. Обстеження пам'ятника (коли та ким проводились, яких вжито заходів до збереження пам'ятника)		Державна інспекція по охороні пам'ятників історії і мистецтва	Форма № 4
2. Відмітки про виконання „Охоронного зобов'язання“		Україна РСР	ПАСПОРТ
3. Відмітки про ремонт і реставрацію (Коли та хто проводить, перелік основних робіт, їх вартість і ін.)		Союзна республіка	пам'ятника скульптури
4. Нові роботи про пам'ятник (Якщо не опубліковані, то де зберігаються рукописи)		Київська область, край, АРСР	Вид пам'ятника (монумент, декоративна скульптура, художній надгробок і ін.) <u>монумент</u>
Підпис відповідальної особи (з зазначенням посади)		№ _____ за списком пам'ятників мистецтва, затвердженим Радою Міністрів УРСР „ _____ “ _____ 197 р. №] _____	
Примітка. Паспорт складається в 4-х примірниках: один залишається у відділі культури райвиконкому, другий надсилається в управління культури області, третій — Міністерству культури УРСР, четвертий — Державній інспекції по охороні пам'ятників історії мистецтва Міністерства культури СРСР для центрального довідкового фонду.		I. Найменування пам'ятника (Вказати історичну подію, зв'язану з пам'ятником) <u>Пам'ятник - бюст двічі Героя Радянського Союзу</u>	
		II. Місце знаходження пам'ятника <u>Глінки Д.Б.</u> 1. Обл., край, АРСР і докладна адреса <u>Київська область, м.Кривий Ріг, Топулецький р-н, вул.Квіти Бинава,</u> 2. Місцеположення пам'ятника з уточненою топографією (схематичний генеральний план) <u>біля будинку селища</u>	
		3. На чій території розташований пам'ятник (місто, селище, радгосп, колгосп, підприємство і ін.) <u>Топулецький р-н селище Рахманове</u>	
		III. Опис пам'ятника 1. Дата відкриття <u>1942-1948 рр.</u> 2. Дата і № постанови уряду або місцевих органів про спорудження пам'ятника <u>Наказ Президії Верховної Ради</u> 3. Автори пам'ятника: скульптор _____ архітектор _____	

ДОДАТОК 4. Паспорт пам'ятника (стор. 2, 3) Бюст двічі Героя Радянського Союзу
Глінки Д.Б., 04.05.1970.

4. Загальні розміри пам'ятника <u>0 м</u> розміри скульптури <u>1 м 50 см</u> розміри постаменту <u>4 м 50 см</u>	VI. Охорона пам'ятника
5. Матеріал з якого виконана скульптура та техніка виконання <u>Бронза, литва</u>	1. Опис меж ділянки, яку займає пам'ятник, а також меж встановленої охоронної зони <u>порядкована ділянка біля будинку селища Рахманове</u>
Матеріал з якого виконаний постамент та техніка виконання <u>граніт</u>	2. На кого покладена охорона і нагляд за станом пам'ятника <u>Рахманові, в.с.м. селища Рахманове</u>
Матеріал з якого виконані деталі та техніка виконання <u>гавун</u>	3. Дата і № „Охоронного зобов'язання“ <u>№ 20 27/1-70</u>
6. Тексти написів на пам'ятнику <u>Глінки Д.Б. на наказ Президії Верховної Ради СРСР про конюродство другої Зірки</u>	4. Які необхідні додаткові заходи по охороні пам'ятника _____
IV. Бібліографічні відомості і архівні дані (Вказати основні друковані роботи, в яких описаний або згаданий пам'ятник. Якщо роботи не опубліковані, вказати, де вони зберігаються) <u>Варшавка, Криворіччя 1968 р.</u>	VII. Схематичний план ділянки, що її займає пам'ятник, охоронної зони, обміри <u>план додається</u>
V. Збереження пам'ятника	Фотознімки пам'ятника <u>додаються</u> (4 фото з 4-х точок огляду: фасадної, двох профілей і тильної) Ким складений паспорт (прізвище, ініціали, посада або фах, місцепроживання) <u>науковий співробітник Криворіччя історико-краєзнавчого музею Криворіччя</u>
1. Технічний стан пам'ятника, а також стан ділянки яку займає пам'ятник, парку і ін. <u>задовільний</u> (короткий виклад змісту акта експертної комісії і його дата)	Дата складання паспорту і підпис відповідальної особи від Міністерства культури або управління (відділу) культури виконкому Ради депутатів трудящих (області, району, міста республіканського або обласного підпорядкування) з відтиском печатки. <u>4/11-70</u>
2. Дата останнього ремонту або реставраційних робіт _____	Місце печатки <u>Рахманов</u>
3. Які необхідні заходи для збереження пам'ятника <u>протітні роботи</u>	
4. Перелічити необхідні ремонти, консерваційні, реставраційні роботи, вартість робіт _____	

ДОДАТОК 5. Фото пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. (фасадна точка огляду), 1970-1972рр.

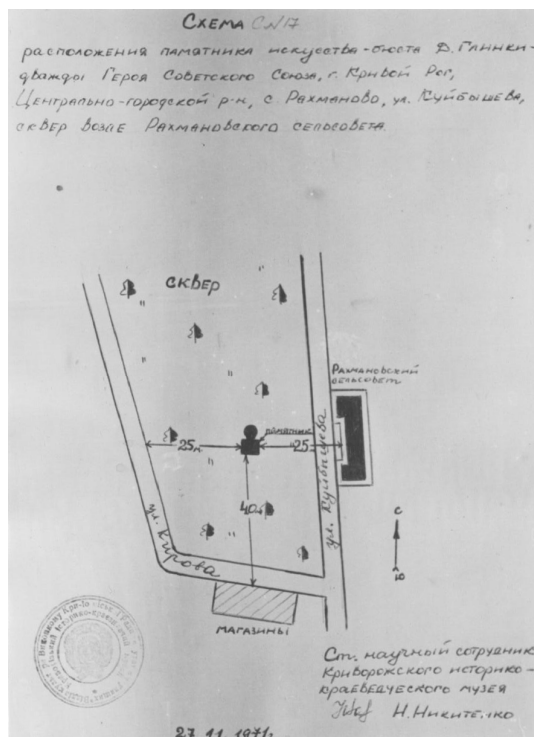
ДОДАТОК 6. Фото пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. (профіль), 1970-1972рр.

ДОДАТОК 7. Фото пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б. (тильна точка огляду), 1970-1972рр.

ДОДАТОК 8. Фотокопія схеми розташування пам'ятника Бюст двічі Героя Радянського Союзу Глінки Д.Б., 27.11.1971р.

Дочева Катерина,
учениця 11-го класу,
Криворізька Центрально-Міська гімназія
Науковий керівник: **Барабаш Н. О.,**
кандидат історичних наук, доцент,
керівник гуртка «Школа юного науковця МАНУМ ДОР (секція історія)»
Іващенко Г. Г., вчитель історії та правознавства,
Криворізька Центрально-Міська гімназія

УЧАСТЬ КРИВОГО РОГУ В ПОБРАТИМСЬКОМУ РУСІ МІСТ

Побратимські відносини між містами беруть початок у Європі з 836 року. Сучасний рух міст-побратимів стихійно виник у роки Другої світової війни. А в 1957 році у Франції було створено Всесвітню федерацію поріднених міст. Будучи абсолютно архаїчним за моментом свого зародження, побратимство міст не втратило своєї актуальності у сучасному світі глобальної економіки, культури й політики. За інформацією Ради європейських муніципалітетів і регіонів сьогодні тільки в Європі існує близько 17 тисяч побратимських зв'язків[1]. Кривий Ріг першим на Дніпропетровщині долучився до руху споріднених міст.

Містами-побратимами Кривого Рогу в різні періоди ХХ століття були Нижній Тагіл, Берн, Байшань, Ханьдань, Чанчунь, Мансфельд. Хоча Статутом територіальної громади офіційно містами – побратимами Кривого Рогу визнані тільки Нижній Тагіл та Ханьдань [14].

Дружба рудокопів Криворізького басейну і гірників з видобутку мідної руди в Німеччині виникла у 20-х роках ХХ століття. На початку 20-х, а згодом і під час світової економічної кризи, з Кривого Рогу відправляли німецьким колегам гроші й продуктові посилки, бо життя у наших гірників налагоджувалось, а голод у їхніх німецьких побратимів був жорстоким [6, с.4].

У 1928 році комуністи Криворізького басейну прийняли рішення надіслати до Німеччини художньо оздоблений червоний прапор на знак солідарності з боротьбою страйкарів мансфельдського рудника. Організаторами відправки прапора були Ф. Нетреба, Ф. Басс, О. Соловйов, подружжя О. та Є. Барабаш [11, с.65]. 21 квітня 1929 року на мітингу шахтарів *Мансфельда* шахтар Отто Брозовський прийняв Червоний прапор від гірників шахти імені Дзержинського і проніс його на маніфестації в Берліні. Робітники Кривого Рогу та Мансфельда листувалися. З приходом до влади в Німеччині Гітлера Отто Брозовський надійно сховав подарунок криворіжців, замурувавши його в стіну будинку. У травні 1945 року незважаючи на тяжку хворобу Мінна Брозовська йшла назустріч радянським воїнам з широко розгорнутим прапором криворізьких гірників. [3,с.135]. Німецький письменник,

активний учасник антифашистської боротьби Отто Готше описав ці події в романі «Криворізький прапор». В НДР було знято художній фільм «Прапор Кривого Рогу», написана «Мансфельдська ораторія».

В мирний час дружні відносини криворізьких і мансфельдських гірників розквітли з новою силою: почався регулярний обмін делегаціями, передовим виробничим та науковим і культурним досвідом.

Багато криворіжців побували на шахті в Мансфельді, де працювали сини Брозовського – Отто та Вальтер. В 1964 році робітнича делегація рудника імені Держинського їздила до німецьких побратимів на святкування 35-х роковин криворізького прапора [10, с.316]. До цієї ж дати згідно з рішенням Криворізької міськради Мінні Брозовській, яка разом з чоловіком зберігала прапор, було присвоєно звання почесної громадянки міста Кривого Рогу. Одна з вулиць нашого міста названа іменем німецького антифашиста Отто Карловича Брозовського. Раніше ця вулиця мала назву 2-а Прокатна [4, с.228]. Довжина вулиці - близько 10 тисяч метрів. Вона має 18 багатоповерхових і 30 приватних будинків у Саксаганському районі і 12 висотних будинків - у Держинському. Тут проживає понад 4000 чоловік. Вулиця Отто Брозовського - перша газифікована вулиця Кривого Рогу [13]

Нажаль в 1990-х роках дружні побратимські відносини з німецьким містом Мансфельдом згасли.

Дружба між містами **Нижній Тагіл і Кривий Ріг** зародилася ще в далекому 1929 році, коли криворізькі гірничі фахівці допомагали уральським колегам в розробці рудних покладів закритим способом [15]. Влітку 1941 року гітлерівці рвалися до Кривого Рогу. В кінці червня на «Криворіжсталі» почалася евакуація обладнання. Його вивозили на майданчик Новотагільського металургійного заводу [9, с.128]. 7 серпня в Кривий Ріг надійшло телеграфне розпорядження наркома важкої промисловості І. Ф. Тевосяна про зупинку одного з найбільших підприємств чорної металургії - заводу «Криворіжсталь» і евакуації його на Урал. У вересні до Нижнього Тагілу була евакуйована значна частина металургійної та гірничої промисловості Кривого Рогу. Крім обладнання на Урал вивозили робітників і членів їх сімей. Нижній Тагіл прийняв до 72 тисяч наших земляків, в основному, металургів «Криворіжсталі», гірників ШУ ім. Держинського, коксохіміків та будівельників тресту «Криворіжбуд». Багато хто з евакуйованих не мав теплої одягу, не було запасу продовольства. Місцеві жителі ділилися з прибулими всім [4, с.177].

У важкі роки Великої Вітчизняної війни тагільські і криворізькі підприємства спільними зусиллями в тилу кували зброю Перемоги. Більшість криворіжців влилося в ряди робітників НТМЗ. Вони працювали в найвідповідальніших цехах: доменному,

мартенівському, прокатному. В битві за метал відзначилися криворізькі майстри І. Ткаченко, Г. Горобець, колишній головний інженер «Криворіжсталі», начальник доменного цеху Новоогайського заводу Л. Левин та інші [11, с.92].

Вагомим був внесок криворізьких металургів в будівництво та освоєння домни № 3 навесні 1944 року. За розробку та освоєння технології виплавки ферохрому криворізьким доменщикам Л. Шумакову і В. Герасимову була присвоєна Державна премія, а Ф. А. Хилькевичу - звання Героя Соціалістичної Праці. Гірники Криворіжжя примножували славу Нижнього Тагілу. Увійшли в історію міста шахтарі Семиволос, Завертайло, Єременко, Головатий, маркшейдер Гриненко.

До Нижнього Тагілу з Кривого Рогу були евакуйовані також навчальні заклади. Тут провів роки війни викладацький колектив Українського заочного політехнікуму. Працював він на правах відділення місцевого металургійного технікуму [5, с.20]. У старовинному місті рудовидобувників і металургів опинилися й науковці, викладачі та студенти Криворізького гірничорудного інституту [11, с.46]. Чим тільки не доводилося займатися студентам, крім навчання: вантажити руду на НТМЗ, працювати там на спорудженні третьої домни, збирати врожай. Студенти внесли 70 тисяч карбованців на будівництво танкової колони і отримали подяку від Верховного Головнокомандуючого. Десятки криворізьких студентів, не скориставшись своєю пільгою, пішли захищати Вітчизну у складі Добровольчого Уральського танкового корпусу [5, с.49].

Після звільнення України з Нижнього Тагілу до Кривого Рогу були відправлені 730 вагонів з обладнанням і понад 4000 тагільчан переїхали жити і працювати в наше місто. [8, с.4].

У наступні десятиліття жителі двох міст зберігали теплі та дружні зв'язки У 1975 році вулиця 2-а Заводська житломасиву Чорногорка Центрально-Міського району Кривого Рогу отримала назву «Нижньотагільська» на честь нашого міста-побратима [4, с.177].

12 серпня 1994 був укладений перший офіційний договір про дружбу і співробітництво між містами Кривий Ріг і Нижній Тагіл, відповідно до якого їм було присвоєно статус міст-побратимів. Дружбу між Кривим Рогом та Нижнім Тагілом символізує алея, висаджена у травні 2000 року з нагоди 225-річчя заснування нашого міста. Члени делегації міста Нижній Тагіл подарували криворіжцям 50 берізок з Уралу. В церемонії посадки узяли участь криворізький міський голова Ю. В. Любоненко та заступник голови Нижнього Тагілу Л. О. Задорін. На початку алеї було встановлено пам'ятний знак для увічнення цієї події [2].

Ще на початку 1990-х років зародились дружні стосунки між двома промисловими центрами – *Чанчунем* та Кривим Рогом. Співробітництво з містом *Байшань* розпочалося у листопаді 1994 року. Але поступово співпраця з даними містами призупинилась.

З 2000 року розпочалася тісна співпраця, особливо у сфері торгівлі, між Кривим Рогом та китайським містом *Ханьдань*. Неодноразово між містами відбувався обмін діловими делегаціями та студентами. У березні 2009 року у Криворізькому історико-краєзнавчому музеї працювала виставка «Меридіани дружби», присвячена 15-й річниці встановлення дипломатичних відносин з Китаєм. На виставці були представлені документи професора КТУ Георгія Губіна, який був делегатом щорічної міжнародної гірничої конференції, що проходила в Пекіні у листопаді 2006 року. Крім того там можна було побачити китайське національне вбрання, посуд, літературні твори китайських авторів [12]. З нагоди 234-ї річниці Кривого Рогу до нашого міста прибула делегація з Ханьданя у складі представників міської адміністрації та освітян. Освітяни побували на останньому дзвонику в гімназії № 95, відвідали дитячий будинок № 2. Поспілкувавшись з ректором і викладачами Криворізького технічного університету (КТУ), ханьданьці відзначили високий рівень вищої освіти в Україні. Гості визначили перспективу міцної дружби між двома металургійними містами, обміну студентами, висловили бажання навчати в Кривому Розі своїх перспективних фахівців.

Отже, Кривий Ріг в ХХ столітті активно включився в побратимський рух міст. Відносини з містами-побратимами мають велике значення, тому що вони сприяють взаємному обміну досвідом в різноманітних сферах та створюють позитивний імідж нашого міста за межами України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Агенція новин. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://firtka.if.ua/?action> (з екрану 03.12.2013 р.).
2. Аллея дружбы между Кривым Рогом и Нижним Тагилом. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://krivourog-history.blogspot.com/2012/03/blog-post_28.html (з екрану 03.12.2013 р.).
3. Балабанов С.В. Кто є Кто в Кривому Розі. Частина II. – Кривий Ріг: Арт-прес, 2004. – С.208.
4. Бухтіяров В. П. Енциклопедія Криворіжжя; 230-річчю з дня заснування Кривого Рогу присвячується. – У 2-х т./ - Кр. Ріг: «ЯВВА», 2005; Т.2. – 2005. – 816 с.
5. Воронова Т. П. Місто-Центр-Район. Книга нарисів до 60-річчя Центрально-Міського району Кривого Рогу. Люди. Події. Час. / Т. П. Воронова – Кривий Ріг: Бібліотечка «Саксагані», 1996. – 128 с.
6. Воронова Т. П. Обережно історія / Т. П. Воронова // Червоний гірник. - 2005. - 18 серпня. – С.4
7. Інформ Кривой Рог. - [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://kri.com.ua> (з екрану 03.12.2013 р.).

8. Каратеева Л. В. Міцний потиск дружньої руки. Міста-побратими Кривого Рогу. Рекомендаційний список літератури до Всесвітнього дня поріднених міст з циклу «КРИВОРІЖЖЯ». / Л. В. Каратеева – Кривий Ріг: КЗК «Міська бібліотека для дорослих: інформаційно-бібліографічний відділ ЦБ.–2013. – 16 с.
9. Комаров В. О. Історія Криворіжжя: Навч. посібник./ В. О. Комаров – Дніпропетровськ: Січ, 1992. – 165 с.
10. Кривий Ріг // Історія міст і сіл Української РСР. Дніпропетровська область. – К.: Головна редакція Української Радянської енциклопедії АН УРСР. – 958 с.
11. Кривому Рогу 200. Историко-экономический очерк. – Днепропетровск: «Промінь», 1975. – 208 с.
12. Левченко Є. Кривий Ріг і Китай – це близько / Є. Левченко // Червоний гірник. - 2009. - 31 березня. – С.9
13. Праздник улицы Отто Брозовского. - [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://krlife.com.ua/news/prazdnik-ulitsy-otto-brozovskogo-foto> (з екрану 03.12.2013 р.).
14. Статут територіальної громади м. Кривого Рогу. - [Електронний ресурс] Режим доступу: kryvyyrih.dp.ua (з екрану 03.12.2013 р.).
15. Українська Вікіпедія. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wik> (з екрану 03.12.2013 р.).

Коломоєць Катерина,
 учениця 10 класу,
 Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 108
 Науковий керівник: **Барабаш Н. О.,**
 кандидат історичних наук, доцент,
 керівник гуртка «Школа юного науковця (секція історія)» МАНУМ ДОР
Кірсєва О. В., вчитель української мови та літератури,
 спеціаліст вищої категорії
 Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 108

РОЗВИТОК МУЗИЧНО-ПЛАСТИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА КРИВОРІЖЖІ (70-ТІ РР. ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.)

Актуальність даного дослідження визначається тим, що до числа найбільш істотних закономірностей еволюції музичного театру в ХХ – на початку ХХІ ст. належить динамічний розвиток пластичних жанрів – балетного, танцювально-хореографічного, пантомімічного. Сьогодні роль тілесного початку в мистецтві незмірно зростає, що проявляється в кількісному збільшенні різноманітних танцювально-пластичних студій, повсюдному поширенні вуличної танцювальної культури, виникненню безліч терапевтичних тілесно орієнтованих практик (у тому числі, на основі театру).

Мета проведеного дослідження – виявити специфіку розвитку музично-пластичного театру на рубежі ХХ - ХХІ ст. (на прикладі Криворізького академічного театру музично-пластичних мистецтв «Академія руху»).

Безпосередньо творчості родини Бельських та розвитку музично-пластичної драматургії на Криворіжжі присвячені роботи як театрознавців, так й журналістів: В. Федорова [4], О. Чепалова [5], М. Панової та ін.

Зародження та розвиток музично-пластичного театрального мистецтва на Криворіжжі пов'язується із діяльністю творчої родини Олександра та Антоніни Бельських, основним досягненням яких можна вважати створення Криворізького академічного Театру музично-пластичних мистецтв «Академія руху».

Формально «Академія руху» виникла 10 серпня 1994 року за рішенням виконкому Криворізької міської ради. Саме тоді за підтримки мера Ю. В. Любоненка у театра з'явилась окремо виділена будівля – колишній клуб ТЕЦ, який допомогли переобладнати під справжній театр [3, 3].

Творче ядро колективу склала професійна труппа молодіжного театру пантоміми, очолювана Олександром і Антоніною Бельськими.

Перші уроки і пізнання мистецтва пантоміми Олександром Бельським почались з 1968 року. Ці роки були благодатними своїми незвичайними зустрічами з Л. Енгібаровим, Марселем Марсо (1968 р., 1973 р.). Саме ці зустрічі і показові репетиції передбачили його нинішнє розуміння пластичного театру. Олександр Гнатович часто згадує, яким емоційним потрясінням стало для нього свого часу знайомство, що переросло в творчу і людську дружбу, з режисером першого, відкритого в Радянському Союзі з легкої руки міністра культури СРСР Катерини Фурцевої, театру пантоміми Гедрюсом Мацкявічусом. Власне, вони, ці знайомства, можна сказати, перевернули, переінакшили все його попереднє життя. Адже Олександр Бельський в загалі-то збирався стати медиком, закінчив для цього Дніпропетровський медінститут і шість років по тому професійно займався питаннями промислової гігієни на гірничо-металургійних підприємствах Кривбасу, дослужившись між іншим до посади завідуючого відділом.

Антоніна Бельська стала професійно займатися музичним оформленням спектаклів Олександра Бельського, і щоразу спостерігається дивно тонке і точне попадання в загальний задум постановки. Це зрозуміло, оскільки дві такі творчі особистості складають одну духовну тканину [3, 5].

Початок «Академії» лежить ще в 1974 році, коли Олександр Бельський створив незалежну альтернативну театральну труппу, в програму якої увійшла розробка основ театру нових форм – театру філософського напрямку та пластичної метафори. Через рік (тобто в 1975 році) Олександр та Антоніна Бельські створили єдиний в Кривому Розі театр-студію пантоміми при Палаці культури Центрального гірничо-збагачувального комбінату. Потім цій студії було присвоєно статус Театр пантоміми «Театр двох «А». В 1983 році театру пантоміми присвоєно звання «народний». А в 1985 році театр представив творчий звіт у Будинку актора в Києві й став учасником фестивалю пантоміми у столиці УРСР «Мім-карнавал». Цього ж року труппа театру стала учасником XII-го Всесвітнього фестивалю

молоді і студентів у Москві. Театр-студія учасник I та II республіканського фестивалю театрів пантоміми (1986 рік) [3, 6-7].

В 1987 році створюється на Базі «Театру двох «А» професійний Молодіжний театр пантоміми при ПК ЦГЗК та школи-студії «Рух». Через 7 років Антоніна та Олександр Бельські створюють «Центр пластичних мистецтв» з власною матеріально-технічною базою та навчальним центром із підготовки акторів пластичної драми [3, 7].

Театр Бельських презентував своє мистецтво, зокрема, на міжнародному фестивалі «Караван Світу» в Ленінграді (1989). Крім того, театр Бельських ініціював і провів у Кривому Розі кілька театральних фестивалів: міжнародні – «Мім-сесія» (1990, 1991) та всеукраїнські «Леся Українка і Театр на межі тисячоліть» (2001) і «Мім-сесія -2003». На базі театру також двічі відбулася творча Лабораторія з проблем пластичного театру, а також творчий форум «Поет тиші», присвячений 90-річчю з дня народження французького міма Марселя Марсо [3, 6-7].

У 2005 році в театрі «Академія руху» вперше був набраний курс Дніпропетровського театального коледжу за спеціальністю «акторська майстерність» під керівництвом Олександра Бельського. У 2009 році курс випускався з дипломним проектом юних артистів – спектаклем «Ромео і Джульєтта».

Охоче співпрацюють із режисером, Олександром Бельським, народні артистки України Ада Роговцева, Лариса Кадирова, заслужений артист України Василь Короленко. Мистецтвом цього театру захоплювались глядачі у Франції, Данії, Німеччині, Латвії, Росії. Тож почесне звання «Заслужений діяч мистецтв України», якого Указом Президента Олександр Бельський відзначений за значний внесок у розвиток та розбудову національного театру, можна вважати визнанням його творчості і таланту.

У листопаді 2014 р. до ювілею колектив підготував подарунок для своїх прихильників — прем'єру пластичної драми «Дідух», яка зібрала багато криворіжців [6].

Своєрідним підсумком багаторічної роботи Олександра і Антоніни Бельських стало святкування у 2014 році двадцятиріччя Криворізького академічного театру музично-пластичних мистецтв «Академія руху». Навіть сучасні спеціалісти вагаються із визначенням творчої специфіки даного театру із широким та багатоманітним репертуаром. Фактично музично-пластичне мистецтво, яке обрав для свого театру Олександр Бельський не обмежується пантомімою й не схоже на звичайну балетну хореодраму. Олександр Бельський буде вистави на основі музичної драматургії.

Родинну справу театралів продовжує їх син – режисер та актор «Академії руху» Сергій Бельський.

ДЖЕРЕЛА та ЛІТЕРАТУРА:

1. Зінич О. Пластичний театр як художній феномен в контексті інтегративних тенденцій у сучасному хореографічному мистецтві / О. Зінич // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. Збірник наукових праць. Випуск 7. – К., 2007. – 211 с. – С. 147-153;
2. Матвейчук М. Поняття тілесності в театральних практиках: тіло як суб'єкт і об'єкт / М. Матвейчук // Студії мистецтвознавчі: Архітектура. Образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво. Чис. 1/2 (41/42) / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К., 2013. – 188 с. – С. 114-120;
3. Театр музично-пластичних мистецтв «Академія руху» / Відповідальний редактор А. Бельська – Кривий Ріг, 2004. – 31 с.;
4. Федоров В. Нотатки на театральній програмці / В. Федоров // Український театр. – 2012. – № 4. – С. 8-11;
5. Чепалов А. Им сам Марсель Марсо чего-то говорил... / А. Чепалов // Танец в Украине и мире. – 2012. – № 1 (3). – С. 37;
6. <http://www.teatr-belskih.com.ua/>

Латипова Аліна,
учениця 10-го класу,
Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №72
Науковий керівник: **Барабаш Н. О.,**
кандидат історичних наук, доцент,
керівник гуртка «Юний науковець «МАНУМ» ДОР» (відділення історії)»
Капильцова В. І., вчитель історії та правознавства,
Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №72

ФЕНОМЕН МІСЬКОЇ СУБКУЛЬТУРИ НА ПРИКЛАДІ РУХУ «БІГУНІВ»

На сьогодні актуальним стає відстеження складових сучасної культури, зокрема міської, дослідження якої у вітчизняній етнології до кін. ХХ ст. обмежувалося поодинокими розвідками. Мова йде про соціальні групи, в середовищі яких народжуються специфічні культурні феномени, які отримали назву субкультур, серед яких особливе місце належить молодіжним субкультурам. Явище, яке виникло на Криворіжжі в період «перебудови» та першої п'ятирічки незалежності мало хто насмілиться назвати міською молодіжною субкультурою. Скоріше воно ввійшло в історію як період кримінальних війн і отримало назву «криворізькі біга». Ми вирішили нагадати суспільству про «феномен» криворізьких «бігунів», як міської молодіжної кримінальної субкультури, адже вчасно не усвідомлені подібні явища мають здатність повторюватись.

Варто зазначити, що у вітчизняній науці власне субкультура розглядається переважно з точки зору соціології, а субкультура молодіжна – з погляду педагогіки, через що трактування даного явища є неповним, навіть «однобоким».

Однак, молодіжні субкультури є не просто частиною соціуму або матеріалом для дослідження девіантної поведінки молоді у педагогіці, а одним із елементів соціального розвитку українців, вплив якого став особливо відчутним починаючи з кін. ХХ ст. і який не

припиняється до сьогодні. Адже саме молодіжні субкультури є базовими інститутами не лише для подальшої диференціації на різні соціальні групи, а й такими, що мають значний вплив, спрямований або на збереження, або на трансформацію, а в деяких випадках навіть на витіснення традиційних звичаїв та вірувань українського народу [2, п. 8.2.].

Досліджуючи молодіжні субкультури з точки зору етнології, матимемо можливість простежити шляхи і причини трансформації структури та функцій традиційних парубочих та дівочих громад, а також встановити місце і роль молодіжних субкультур у процесі формування українського етносу. Це дасть змогу не тільки реально оцінити значення молодіжних субкультур для українського суспільства, а й, по-перше, забезпечить розуміння особливостей прояву кожної з цих молодіжних субкультур у той чи інший період в Україні, по-друге, матимемо можливість спрогнозувати подальший розвиток або деградацію традиційної української культури, майбутнє якої залежить саме від сучасної української молоді, по-третє, зрозуміти всі позитивні та негативні наслідки існування цих специфічних для українського етносу культурних феноменів.

Якщо розглядати субкультури невід'ємною частиною сучасного українського суспільства та українського етносу загалом, а їх представників тими людьми, котрі будують майбутнє України, то мало хто б наважився визначити рух «бігунів» як молодіжну субкультуру. Але характеризуючи рух – визначаємо, що він відповідає майже всім ознакам міської молодіжної субкультури.

Характерною особливістю розгляду цього питання є те, що рух криворізьких «бігунів» є взагалі недослідженим. Джерелами нашого дослідження стали публіцистичні матеріали міської газети «Червоний гірник» та особисте інтерв'ювання учасників «бігів». Цікавим було те, що взяти інтерв'ю у учасників «бігів» було дуже важко, а ті, хто погодились відповісти на наші запитання відмовились надавати особисті дані, не називали імен чи «позивні». Колишні «бігуни» не люблять згадувати своє минуле, хоча наші питання і носили загальний характер.

Точної дати виникнення «бігів» не існує, але за часовими рамками цей рух охоплює період з 1985 по 1995 роки. Цілих 10 років. Опрацьовуючи матеріали «Червоного гірника» (далі «ЧГ») спостерігається цікава тенденція по відношенню висвітлення даного питання. З 1985 по другу половину 1987 років не має згадок не те, що про рух «бігунів», а взагалі про порушення правопорядку підлітками у місті. Це свідчить або про те, що рух не набув особливого розмаху, або про те, що даному питанню не надавали розголосу.

В 1987-1988 рр. з'являються поодинокі замітки про групи молодиків, які вчиняють громадські правопорушення, або використовують саморобну вогнепальну зброю чи вибухові пристрої. Наприклад, у розділі «Хроніка пригод» констатувалось: «Група юнаків з палицями

в руках накиннулися о 23.30 25 червня на мешканців будинку № 11 по вулиці Черкасова, котрі грали в доміно...»[3, с. 2].

В основному, в цей період, про певні масові заворушення підлітків поодинокі згадується в рубриці «Хроніка пригод». Але при цьому ці групи прямо не називають «бігунами», що теж свідчить про політику керівництва міста і засобів масової інформації до подібних питань.

Вже з 1989 року рух безпосередньо називають «бігунами» і в подальші роки ця проблема набуває резонансу.

Основними заняттями «бігунів» було відстоювання власної території чи захоплення сусідньої, все частіше траплялись випадки розбою та здирництва у школі. Один з очевидців розповідав: «Бігуном» було бути статусно: в школі тебе всі боялись і тобі все було можна». Часто відбирали гроші у молодших та з приїзджих із села: «... Що таке «крести» знаєте? Очевидно ця назва прийшла від російського «крестьяне». Так називали (і називають досі) хлопців із села... В них вимагали гроші...»[4, с. 2].

За матеріалами відео сюжету телепередачі «Речовий доказ», що транслювалась на каналі НТН по словам колишнього оперуповноваженого карного розшуку криворізької міліції Сергія Дратованого з 1987 року молодіжних «бігунівських» угруповань в місті налічувалось більше 30, а то й ця кількість доходила до 50. З оперативної довідки Криворізького міськвідділу міліції: «Найпотужніші бригади «бігунів» розміщувались на масивах «Ювілейний», «Соцмістечко» та «КРЕС». Членів таких угруповань ще називали «гопниками». Іноді такі вуличні бригади виїжджали на «гастролі» до сусідніх міст області: Дніпропетровська та Жовтих Вод. Там вони влаштовували бійки з тамтешніми молодіжними угруповуваннями» [1].

«Внутрішньобігунівський» устрій мав чітку вікову ієрархію: «пупси» (12-13 років), «мультики» (14-15 років), «малолітки» (15-16 років) і «старшаки» (16-18 років). До «бігів» не допускались молодші 12 років, та і старших за 20 років теж не було. Зі слів інтерв'ююваного № 3 з угруповання «Спаської»: «Участь у «бігах» як служба в армії – мала свій термін, ти повинен був бігати не менше 2-3 років. Коли ти приходив, то взяти тебе в банду чи ні – вирішували на загальних зборах, випробували тебе, частіше всього влаштовували спаринг. І не важливо скільки тобі років, але ти стаєш «пупсом». В цьому підрозділі ти повинен пробігати не менше року, а потім за рішенням пацанів ти переходив у наступний підрозділ... ». Керували кожним з підрозділів «рулі»: «Коли я був «старшаком», то водночас був «рулем» у «пупсів».

Досліджуючи зовнішній вигляд «бігуна» ми помилково вважали, що кожне угруповання мало розпізнавальні елементи одягу чи то аксесуару. Так дійсно в деяких елементах

свідчення «бігунів» відрізняються, але це не залежало від групи. Інтерв'юований № 3: «Бігуна» було видно по зовнішньому вигляду, але якщо зустрічались два угруповання, то те, що одні з Артему, а інші з Ювілейної їх не видавало. З'ясувати це можна тільки питанням: - Ви звідки?».

«Бігуна» частіше за все можна було впізнати по головному убору. Це були, або шапки з бубонами, або кепка з каракуля. «Каракулеві картузи носили в основному «рулі» і «старшаки» - річ була дорога і навіть якщо така з'являлась у «малолетки» він намагався її віддати старшому, бо це як статус» - розповідає інтерв'юований №3.

Одягу «бігуни» надавали перевагу зручному: камуфляж, натільники, спортивні чорні штани з білими лініями по боках. «Взимку одягали сині фуфайки. Я мамі кажу – дістань мені фуфайку, а прабабусю впросив вшити на неї кармани. Ще були наркомки – такі чоботи, схожі на валянки, але спереду на блискавці» (Інтерв'юований №2).

Ще однією відмінною рисою «бігунів» були паски «Fus» і «Rifle». Інтерв'юований № 3: «Самі ремені були з кольорових полос – білої, червоної і синої. «Rifle», в перекладі означало «гвинтівка», він був золотистого кольору, іноді його натирали і він ставав білим». Ті хто не входив до складу угруповання таких речей носити не мали права. Тих, хто порушував правила зупиняли прямо на вулиці. Довго вмовляти віддати пояс не потрібно було, всі знали чого можна було чекати від «бігунів».

Своєрідним аксесуаром «бігунів» став воєнний планшет – сумка. Зачіска – під нуль, щоб в бійці не можливо було схопити за волосся.

Якщо говорити про спад «бігунівського» руху, то взагалі переломний момент для «бігунів» стався 4 листопада 1992 року. В той день «бігуни» вчинили напад на трьох мільціонерів, один з яких був без зброї. Підлітків було набагато більше – двадцять один чоловік, і всі озброєні. В результаті зіткнення 18-річний парубок отримав поранення, а 14-річний підліток загинув. Після цього випадку за «бігунів» взялись серйозно. Був виданий наказ – за збереження зброї, навіть саморобної давали строк – від 1 до 3 років, і вік малолітніх злочинців не грав ролі. «Бігунам» стало важче нападати на людей і вчиняти злочини безкарно. Рух був придушений у 1995 році.

Руху «бігунів» притаманні риси своєрідної міської, молодіжної, кримінальної субкультури. Як і кожна молодіжна субкультура, «бігуни» мають свою центральну ідею або систему ідей, яка визначає характер, принцип залучення і є тотожною меті їхнього існування.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Випуск телепередачі «Речовий доказ» на телеканалі НТН. – [Електронний ресурс] Режим доступу:

<http://yandex.ua/video/search?fiw=0.0032283&filmId=sqZg2v7q0Cw&text=бігуни%20кривого%20пога&path=wizard> (з екрану 12.12.2014 р.).

2. Культурологія: курс лекцій. Навчальний посібник. / К.: КНЕУ, 2001. – 121 с. - [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/> (з екрану 12.12.2014 р.).

3. Савруцький В. Хроніка пригод. // Суботній кур'єр. – С.2.

4. Шмигленко В. «Кабани», «крести» та інші, або Як і за що били у Кривбасі. // ЧГ. – 23.01.1993. – № 11 (17658). – С. 2.

Крохмальова Ірина,
учениця 11-го класу
Криворізької гімназії № 127
Науковий керівник: **Охредько Л. І.,**
учитель історії та правознавства
Криворізької гімназії № 127

УКРАЇНЬСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА СВЯТОЇ ВЕЛИКОМУЧЕНИЦІ ВАРВАРИ КИЇВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ ХРАМ ВСІХ СВЯТИХ ЗЕМЛІ УКРАЇНЬСЬКОЇ

Українська православна церква – це велика самостійна церква України, яка має багатомісячну історію та свої традиції. Вона пов'язана зі звичаями українського народу, національною свідомістю, стоїть поруч з набуттям предків, виховує патріотизм в серцях молодшого покоління. Церква в різні часи свого існування стимулювала розвиток культури в Україні, в першу чергу це пов'язано з бібліотеками та школами при монастирях з давніх часів. Поширення християнства на Русі супроводжувалося будівництвом храмів. Вони ставали зосередженням православної культури.

У різні періоди історії ставлення до церкви змінювалося. Сьогодні відбувається своєрідна реабілітація релігії. В умовах незалежності України люди почали все частіше звертатися до свого духовного світу, до церкви, тому, на нашу думку, обрана тема є актуальною.

Мета дослідження – вивчити історію виникнення церкви Святої Варвари.

Для реалізації мети поставлені наступні завдання: проаналізувати історичну літературу та джерела з обраної теми; вивчити історичні відомості про Святу Великомученицю Варвару; дослідити процес створення Української православної церкви Святої Великомучениці Варвари; познайомитися з просвітницькою діяльністю отця Івана – настоятеля церкви Святої Варвари.

При написанні роботи нами були використані періодичні видання та спогади настоятеля церкви Святої Варвари – отця Івана.

Від самого початку утворення в Україні церкви, з ініціативи державної влади, існував тісний зв'язок між церквою та державою. Держава надавала допомогу Христовій церкві, а

церква, зі свого боку, дбала про авторитет державної влади серед народу та про моральний вплив на владу християнських ідеалів [3, с. 362].

Будівництво храму розпочалося 18 березня 2004 року. Перший ковш землі для будівництва церкви був виритий у березні 2004 року, а перший нарізний камінь був закладений у серпні 2004 року. На початку будівництва було представлено кілька місць для розміщення церкви. По геолого-рельєфним умовам вибрали земельну ділянку за водоймищем при в'їзді в Інгулець.

Для будівництва церкви треба витримувати декілька правил, одне з котрих: її повинно бути видно при в'їзді до населеного пункту.

Протягом 2004 року були зведені перший поверх і завершені стіни другого поверху. У 2005 році продовжилось будівництво центрального купола. У 2008 році церкву накрили небесно-голубим куполом із золотавими зірочками. Перший поверх є місцем, де відбувається більшість богослужінь, а другий поверх зараз доробляється, він буде більш урочистий, більш святковий.

Наша церква, за стародавніми звичаями будівництва, є двоярусною. У першого ярусу є стеля, є опалення, а другий ярус опалення не має, тому не потерпає від плісняви та конденсату, як інші церкви. Перший ярус церкви занурений на третину у землю.

Під час нашого дослідження ми вивчали історичні відомості про Великомученицю Варвару.

Свята великомучениця Варвара є однією з тієї великої кількості християн, котрі, прийнявши слова Христа, зробили їх своїм життєвим шляхом. З історичних джерел відомо, що Варвара була дуже вродливою дочкою знатного і заможного Діоскора з фінікійського міста Іліополя. Під час гонінь на християнство вона прийняла святе хрещення й була за це посаджена під варту власним батьком. Потім Діоскор і зовсім видав дочку правителю міста Мартіану. Варвару посадили у в'язницю і жорстоко катували. Але сам Спаситель явився їй вночі йвилікував рани.

Одного разу Варвару вивели на вулицю. Із натовпу, що зібрався, одна християнка на ім'я Іуліанія на повний голос почала викрикувати катів. Їй і Варварі це коштувало життя - їм відрубали голови. Проте в безжалісного батька Діоскора невдовзі влучила блискавка, перетворивши його тіло на попіл.

У передсмертній молитві свята великомучениця Варвара просила Господа, щоб Він захищав усіх, хто до неї звертається, від ненавмисних бід, від раптової смерті без покаяння і посилав би на них Свою благодать. У відповідь вона почула голос із Неба, який обіцяв виконати її прохання. Відтоді відбулося чимало чудодійних зцілень по молитві святій

мучениці Варварі. Сама ж свята Варвара стала покровителькою людей ризикованих професій — їй моляться шахтарі, льотчики. Вона допомагає всім, хто широко її про це просить...

Наразі моці святої перебувають у Володимирському соборі Києва. Торік з нагоди 1700-річчя, вперше за 900 років, моці великомучениці покинули золотoverхий Київ і побували у храмах усіх областей України і, зокрема, тиждень були відкритими для поклоніння на криворізькій землі. Святу Варвару вважають цілителькою від багатьох хвороб. Своєю цілющою силою її моці відомі всьому православному миру. В минулому році, як писала обласна преса, під час перебування святині у Дніпропетровську священнослужителі на власні очі бачили момент зцілення [5]. У грудні 2007 року в інгулецькому Храмі Всіх Святих землі української відбулося велике свято. Саме в цей день у храмі було виставлено для поклоніння чудотворну ікону Святої Великомучениці Варвари, в якій зберігається частинка мощей великомучениці Варвари. Напередодні цю ікону у Володимирському кафедральному соборі власноручно освятив патріарх Київський і всієї України Філарет. За церковними канонами освячувати ікону мав сам настоятель храму, для якого ікона споряджалася (тобто власне отець Іван). Однак під час служби сталося диво: патріарх Київський і всієї України Філарет перебрав ініціативу на себе, дав молитви й власноручно освятив ікону великомучениці Варвари. Після цього отець Іван одержав з його рук мощовик із цілющими мощами великомучениці Варвари.

За легендою, Великомучениці Варварі Господь дав особливий дар молитви і клопотання про останній причасті людини. У своїй передсмертній молитві свята великомучениця Варвара просила Господа, щоб Він позбавляв усіх, що вдаються до її допомоги, від ненавмисних бід, від раптової смерті без покаєння і виливав би на них Свою благодать. У відповідь вона почула голос з Неба, який обіцяв виконати що просимо. Тому святій Варварі моляться про те, щоб не померти без сповіді і Святого причастя, просять захистити від тяжких хвороб і раптової і раптової смерті. Святій моляться також про допомогу і заступництво за дітей, про позбавлення від тяжких недуг і хвороб, про допомогу в зневірі і смутку, втіху в печалі [4].

Наш рідний край надзвичайно багатий чудовими місцями та куточками, де хочеться долучитися до культурного та історичного, перенестися та зануритися в інші часи, відпочити духовно.

Святий отець Іван Батіг на Богослужіннях розповідає про життя Ісуса Христа та проводить паломницькі тури по історичним пам'яткам нашої Батьківщини. Під час особистого спілкування з ним ми були вражені просвітницькою діяльністю настоятеля церкви Святої Варвари отця Івана. Він працює в трьох церквах: Ганівській, Андріївській та Інгулецькій. У подальшому планується добудувати другий поверх церкви Святої Варвари, створити при

вході в церкву дзвіницю, яка буде побудована аркою перед входом до церкви. Також настоятель церкви має намір створити недільну школу для дітей. Плануються подорожі до інших святих місць країни.

Отже, релігія і церква є невід'ємною частиною духовної культури людини. Для багатьох людей релігія відіграє роль світогляду, готової системи поглядів, принципів ідеалів, пояснюючи устрій світу і визначаючи місце людини в ньому. Роль і авторитет церкви росте, адже релігія займає далеко не останнє місце в духовній культурі поруч з мистецтвом, наукою, мораллю, політикою та правом. Релігія залучає людину до культури, закликає до дотримання високих моральних норм. Відродження та виховання духовної культури - завдання кожної людини в ім'я порятунку всього людства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Власовський І. Нарис історії України. Православні церкви [Текст] / І. Власовський І. – К.: Генеза, 1998. – Т.4. – 302 с.
2. Історично канонічна декларація. Київський патріархат – помісна українська православна церква [Текст]. – К.: Видавничий відділ УПЦ КП, 2007. – 93 с.
3. Протоієрей Серафим Слобідський Закон Божий [Текст]: Підручник для сім'ї та школи / Протоієрей Серафим Слобідський. – Київ року Божого 2003. – 654 с.
4. Свята Великомученица Варвара. - [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://days.pravoslavie.ru/Life/life6475.htm>
5. Сегодня – День святой великомученицы Варвары. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ura-inform.com/ru/society/2006/12/17/svyat_varvara

ДОДАТКИ

Додаток А. Інгулецька церква Святої Великомучениці Варвари

Додаток Б. Ікона Великомучениці Святої Варвари

Додаток В. Освячення ікони Св. Варвари у Володимирському кафедральному соборі

Додаток Г. Отець Іван

Гайдай Катерина,
учениця 10 класу,
Криворізька педагогічна гімназія
Науковий керівник: **Барабаш Н. О.,**
кандидат історичних наук, доцент,
керівник гуртка «Школа юного науковця МАНУМ ДОР (секція історія)»
Кушнір О. І., вчитель історії,
Криворізька педагогічна гімназія

ШКІЛЬНІ МУЗЕЇ В КРИВОМУ РОЗІ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА СЬОГОДЕННЯ

Музеї, що створені при школах є своєрідними творчими лабораторіями виховання молоді, де на основі особистісно орієнтованих підходів, застосування різних видів практичної діяльності здійснюється формування якостей громадянина України.

Метою нашої роботи є дослідження ретроспективи та сьогодення шкільних музеїв Криворіжжя. Теоретичну основу науково-дослідної роботи склала сукупність досліджень музеєзнавців: Б. Столярова, Н. Капустіної та ін. Джерельну базу сформовано сукупністю речових, письмових, етнографічних джерел, а також кіно- та фотоматеріалами. Особливе місце в нашому дослідженні відведено речовим джерелам, оскільки саме вони формують експозиційні та фондіві колекції шкільних музеїв.

Хронологічні рамки охоплюють період від створення шкільних музеїв у Кривому Розі в середині ХХ століття до сьогодення.

У Кривому Розі навчальні музеї створюються в школах з навчально-виховною, пізнавальною й освітньою метою. За профілем вони поділяються на: історичні, меморіальні, краєзнавчі, художні, природничо-історичні, й технічні; комплексні, тобто ведуть роботу з різних напрямків, і вузько профільні.

Центром національно-патріотичного виховання є комплексний шкільний музей «Історії м. Кривого Рогу», який було створено у 1978 році під керівництвом Вербенця І.М., вчителя історії. В музеї дванадцять розділів: «Далеке минуле», «Запорізька Січ», «Заснування міста», «Народження басейну», «Роки революцій», «Друге народження басейну», «Іде війна народна», «Документи Великої Вітчизняної Війни», «У звільненому Кривбасі», «Тричі народжений», «Кривбас сьогодні».

Найбільш цікавими експонатами музею є: залізний ніж із Харіної Могили; фрагменти бойової колісниці XIV-XII ст. до н.е.; крем'яні знаряддя праці ткача; зуб мамонта; посуд та ін.

Краєзнавчий музей ім. Т. Буряченко засновано в 1989 році. У 2008 р. музею присвоєно звання «Зразковий музей». У музеї є рідкісні експонати: щоденник воїна-визволителя нашого міста Віктора Травнікова, картини криворізького художника Б.Куновського, особисті речі

Заслужених вчителів України В.Палехи, Л.Дрозденка та письменника В.Михайличенка, предмети побуту XVIII - XIX ст. (радіоприймач, друкарська машинка), фотоматеріали, автобіографії, спогади членів підпільної організації «Красногвардієць», спортивні нагороди, отримані членами педагогічного колективу та учнями школи в 1940 – 2009 рр., колекція рушників, музичних інструментів II половини XVIII - XIX ст., глиняний посуд початку XIX ст.

У Кривому Розі діють історико-краєзнавчі шкільні музеї на базі Криворізьких загальноосвітніх шкіл № 61 та №103. Засновником музею у КЗШ № 103 став Валентин Михайлович Лакшинський, викладач допризовної підготовки. У музеї зберігаються предмети періоду Другої світової війни (зброя, документи, планшети, листи, військовий одяг, фотоматеріали тощо) тут можна познайомитися з унікальними фотографіями із сімейного архіву родини Павла Костенка, двічі Героя Радянського Союзу, нашого земляка. У 2007 році реорганізовано музей та оформлено краєзнавчий куточок. У даній експозиції використовуються унікальні колекції датованих ХУІІІ та ХІХ століттями вишиваних рушників, глиняних виробів, реманенту. Є жіночий український костюм, колекція українських хусток тощо.

На базі Криворізьких загальноосвітніх закладів № 52 та № 68 діють музеї історії школи. Метою роботи музею у КЗШ № 68 визначено залучення учнів, громадськості, педагогів до збереження історико-культурної спадщини, вивчення етапів реформування середньої освіти, відбудова національної освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян України.

Сьогодні у фондах музею зберігається більше 50 одиниць унікальної книжної літератури, серед якої підручники України часів СРСР, перші підручники незалежної України, подаровані школі українською діаспорою Канади і Австралії, освітянами Польщі та багато інших друкованих видань, які використовувались у процесі навчання та виховання школярів КЗШ № 68.

Тисячами шляхів ідуть юні слідопити, розшукуючи матеріали про учасників громадянської і Великої Вітчизняної воєн, подій в Афганістані. Матеріали, зібрані під час таких пошуків, стають важливим джерелом нових знань з історії батьківщини, ефективним засобом виховання підростаючого покоління. Основу фонду таких музеїв становлять історичні пам'ятки, меморіальні речі. Нерідко музеї цього профілю переростають в історичні, історико-краєзнавчі.

Музеї бойової слави відтворюють героїчні сторінки історії окремих військових підрозділів, подвиги солдат та офіцерів, партизанів, підпільників – простих людей, які

відстоювали незалежність своєї країни. Значну навчальну цінність мають матеріали листування, військово спорядження, нагороди тощо.

У Кривому Розі серед шкільних музеїв переважають саме музеї даного типу. Так музеї бойової слави діють у школах № 62, № 49, № 72, № 60 та інших. А у школі № 86 існує з 1975 року Музей – Бліндаж . Заснований він з ініціативи вчителя допризовної підготовки Володимира Анатолійовича Брильова.

Музей складається з двох експозиційних залів. Перший зал – це зал Пам’яті. На стіні знаходиться експозиційний стенд, на якому розміщені фотографії ветеранів Великої Вітчизняної війни. Найбільшу увагу відвідувачів привертає другий зал музею – «Бліндаж воєнних років». Бліндаж – копія бліндажа воєнних років, створений на основі розповідей і спогадів ветеранів. Тут можна побачити речі наших воїнів: осколки дзеркала, гребінку, трофейний помазок, шматок мила. На столі – польовий телефонний апарат, карта, на якій позначені місця і напрямки боїв тощо.

Одним із найстаріших вузькопрофільних шкільних музеїв є Музей криворізьких молодогвардійців Криворізької загальноосвітньої школи № 15 ім. М.Решетняка, засновником якого є дирекція школи. Відкритий він був у 1956 році на підставі наказу № 81 від 12.12. 1956 року, а свідоцтво отримав за номером №03-42 «Про відомчу реєстрацію музею при закладі освіти системи Міністерства освіти України», видане Управлінням освіти Дніпропетровської обласної держадміністрації.

Музеїв мистецького профілю значно менше, проте в деяких школах створені музеї співаків, композиторів, музикантів. Діяльність таких музеїв спрямована перш за все на естетичне виховання учнів. Широко використовуються в шкільних мистецьких музеях фото-, кіно- і фономатеріали, реклама та афіші (іноді з автографами митців).

У Кривому Розі музей-майстерню Івана Авраменка засновано 08 жовтня 2010 року на базі Криворізької загальноосвітньої школи №120, розташовано в пристосованій окремій шкільній кімнаті. Профіль музею – мистецький. І це не випадково, бо саме у стінах цієї школи з 2001 року розпочала роботу творча майстерня талановитого криворізького художника Івана Гавриловича Авраменка.

Музей складається з 4-х експозиційних розділів: «Творчий шлях художника»; «Персональні виставки»; «Рукописи Івана Авраменка»; «Особисті речі митця».

Найбільш відомими експонатами даного музею є відомі картини художника «Міст у парку імені газети «Правда», «Спасо-Преображенський Собор», «Прспект Металургів», «Собор у травні». Всі ці полотна стали б гордістю державних музеїв, виставкових залів, але за волею майстра вони стали щедрим подарунком Криворізькій загальноосвітній школі №120 Саксаганського району.

Кількість музеїв етнографічного профілю значно збільшилося за останні десятиліття. Проголошення незалежності України, утворення суверенної держави спонукало наш народ до глибокого вивчення своєї історії, традицій, обрядів, звичаїв, мови тощо.

У нашому місті музеї етнографічного профілю діють при загальноосвітніх закладах № 95, № 127, № 124, № 87, № 42. Наприклад, музей «Українська світлиця» створено у 1994р. у Криворізькій гімназії №95 з метою відродження української культури і впровадження національної ідеї державності. Усього в музеї нараховується 372 експонати, також є книги та ілюстраційний матеріал. Серед рідкісних експонатів відзначимо глеки, «крулевські» рушники, ночви, прядки, бердя (сер. XIX століття), сюжетні вишивки, чоловічі сорочки, макітри, горнятка (кінець XIX століття), а також картину «Синельникове», чеканку «Гайна вечере» (XVIII століття), рідкісні ікони, колекцію хусток.

Отже, у місті Кривий Ріг діє безліч різнопланових за профілем діяльності шкільних музеїв, деяким із них надано статус «зразкових шкільних музеїв». Формувалися ці музеї починаючи з II половини XX століття і до сьогодні несуть у собі головну ідею: «Зберегти історію – виховати майбутнє».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Другий Всеукраїнський музейний фестиваль «Музеї у сучасному поліетнічному світі»: каталог учасників / [Упор. Н.І. Капустіна, В.М. Бекетова, Ю.М. Малієнко]. – Д., 2008. – 102 с.
2. Захоплюючий пошук // Єднання поколінь. – 2011. - № 4 (6). – С. 11-15.
3. Столяров Б.А. Музейная педагогика: история, теория, практика: Учеб. пособ. для студентов / Б.А. Столяров. – М.: Высшая школа, 2004. – 216 с.